

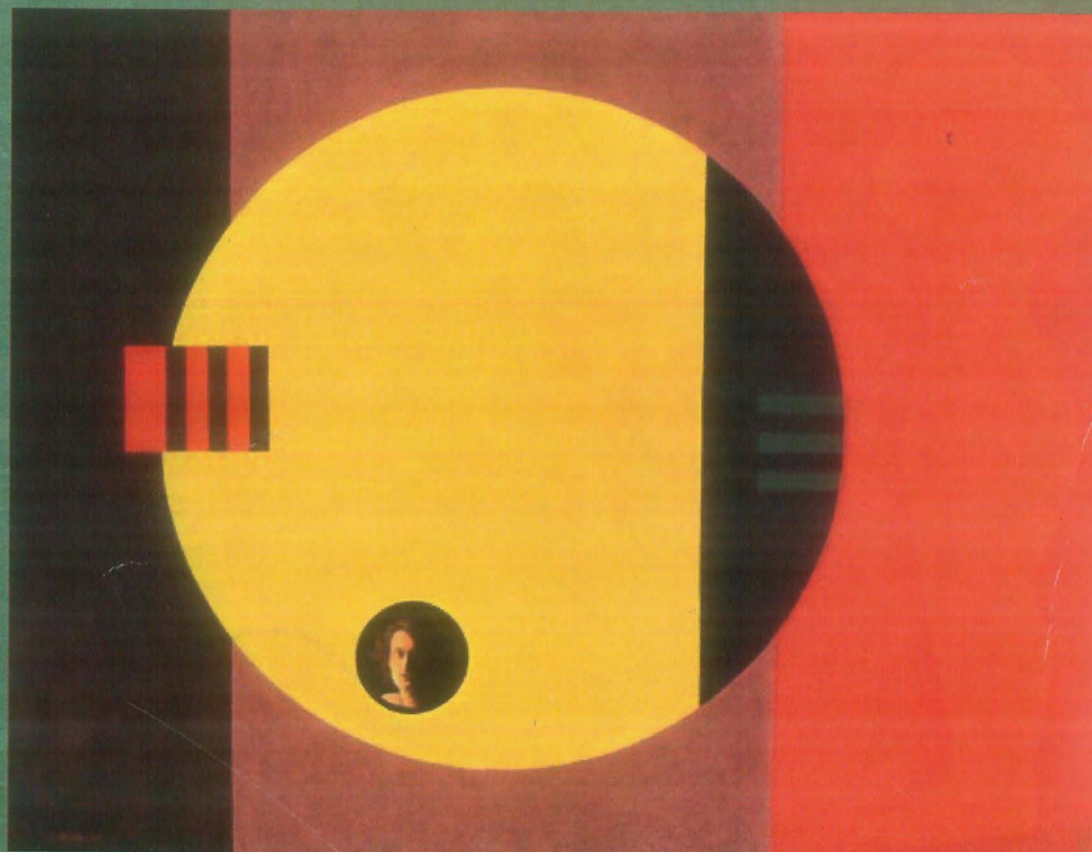
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ετερότητες

ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟ ΣΧΕΙΔΑΣΜΟ
προωθώντας την ανάπτυξη

ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Μ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Συγγραφέας
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΟΛΕΩΝ Επιβλέπων

ΒΟΛΟΣ, 2010

ΠΠΑ

ΕΤΕΡΟΤΗΤΕΣ. ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΠΡΟΩΘΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 8679/1
Ημερ. Εισ.: 25-08-2010
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
2010
ΚΥΡ

Πηγή Εξωφύλλου:

Επιμελητήριο Εικαστικών Τεχνών Ελλάδος με url: http://www.eete.gr/uploads/1106_3.jpg

Εσμι οικογένειά μου

και σε όσους με στήριξαν τόσα χρόνια

ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

προωθώντας την ανάπτυξη

Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α.-ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΥΠΟΔΟΜΩΝ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Συγγραφή: ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ- Τελειόφοιτος Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Επίβλεψη: ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΟΛΕΩΝ –Καθηγητής Πολιτικής των Υποδομών

Εκτύπωση: ΤΣΙΑΤΣΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ-Coromania

ΒΟΛΟΣ, 2010

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ευχαριστήριο	6
Περίληψη	8
1. Εισαγωγή	11
2. Διαδραστικά παιχνίδια μεταξύ μορφής και τύπου	19
2.1. Η έννοια του τύπου. Διερευνώντας τους μετασχηματισμούς της	19
2.2. Η μορφή στα πλαίσια του κτισμένου χώρου	44
2.3. Καινοτόμος αστικός σχεδιασμός: Μια ρηξικέλευθη προσέγγιση	66
2. Η αστική εικόνα ως μέσο προώθησης της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης	116
2.1. Η έννοια της αειφορικής ανάπτυξης ως δομικό στοιχείο των σύγχρονων κοινωνιών	116
2.2. Ο ρόλος του καινοτόμου αστικού σχεδιασμού στην αστική οικονομική ανάπτυξη	124
3. Συμπεράσματα	153

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ

Σε αυτό το σημείο θεωρώ αναγκαίο να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στην πραγματοποίηση της παρούσας δουλειάς. Εν πρώτοις, θερμές ευχαριστίες πρέπει στον επιβλέποντά μου, καθηγητή Πολιτικής των Υποδομών κ. Σκάγιαννη Παντολέων, ο οποίος συνέβαλε τα δέοντα στη διεκπεραίωση του πονήματος, τόσο με τις συμβουλές και την καθοδήγησή του, όσο και με τη συνεχή ενθάρρυνση μου σε διάφορες φάσεις, τονίζοντάς τη σημασία της προσπάθειας και του επιστημονικού «ταξιδιού», δείχνοντάς πέραν από το πρόσωπο του καλού ακαδημαϊκού δασκάλου, αυτό του ανθρώπου-φίλου που βοηθά το δικό του άνθρωπο να ολοκληρώσει την προσπάθεια που έχει ξεκινήσει και για την οποία παλεύει.

Επίσης, θεωρώ πως αξίζει να ευχαριστήσω ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό καθηγητών του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας που σε κάθε περίπτωση στάθηκαν δίπλα μου προσφέροντάς μου απλόχερα την πολύτιμη βοήθειά τους. Αρχικά, τον κ. Κουσιδώνη Χρήστο, επίκουρο καθηγητή πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού και τον κ. Σαπουνάκη Άρη, επίκουρο καθηγητή αρχιτεκτονικής και αστικής σύνθεσης. Επίσης, την κα. Γοσποδίνη Άσπα, αναπληρώτριας καθηγήτριας ανάλυσης της χωρικής δομής και αστικού σχεδιασμού, που με μεγάλη χαρά και προθυμία μου παρείχε πλούσια γνώση και βιβλιογραφία και τον κ. Λεφαντζή Μιχάλη, διδάσκοντα στο τμήμα σύμφωνα με το άρθρο 5 του Προεδρικού Διατάγματος 407/1980, που ήταν από τους πρώτους υποστηρικτές της ιδέας για τη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία και συνέβαλε και ως προς το γνωστικό υπόβαθρο ως καθηγητής- μέντορας αλλά και ως φίλος.

Ακόμη, τον κ. Peter Larkham, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Κεντρικής Αγγλίας (Central England), ο οποίος έδειξε ενδιαφέρον για την παρούσα εργασία και μου συνέστησε υλικό, δίνοντας μου ιδιαίτερη βοήθεια. Επιπρόσθετα, τον κ. Νικολό Βογιαζίδη, διδάσκοντα στο τμήμα σύμφωνα με το άρθρο 5 του Προεδρικού Διατάγματος 407/1980, που πάντα μέσα από τις συζητήσεις μας τα πορίσματα ήταν χρήσιμα στην εξέλιξη της εργασίας, τον κ. Ωραιόπουλο Φίλιππο, καθηγητή του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, την κα. Ευδωρίδου Έλσα, για τις ρηξικέλευθες ιδέες της δίδοντάς απαντήσεις σχετικές με ζητήματα της σημειωτικής, καθώς, επίσης και όλους όσους στήριξαν την προσπάθεια με την προθυμία τους και τη βοήθειά τους, από οποιαδήποτε θέση: τους καθηγητές του τμήματος, τους εργαζόμενους στην κεντρική βιβλιοθήκη, στη βιβλιοθήκη του μεταπτυχιακού του Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α. και στη γραμματεία του προπτυχιακού τμήματος καθώς και τους φίλους μου, που «βαρέθηκαν» να βιώνουν εκ των έσω όλα τα στάδια διεκπεραίωσης της εργασίας.

Ως επιστέγασμα των προσπαθειών μου ως φοιτητή, η παρούσα εργασία μου δίνει το δικαίωμα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους όσους με βοήθησαν κατά τα πέντε χρόνια των σπουδών μου στην πόλη του Βόλου και ιδιαίτερα για τις ευχάριστες στιγμές που έζησα σε αυτήν, κάνοντάς με να την αγαπήσω υπέρμετρα, καθώς και σε όσους με συμβούλεψαν για τα μελλοντικά μου σχέδια και κινήσεις. Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσεται και η κα. Ζαφείρη Νίνα, καθηγήτρια αγγλικών στο τμήμα σύμφωνα με το άρθρο 5 του Προεδρικού Διατάγματος 407/1980, η οποία με βοήθησε σημαντικά στο ξεκίνημά μου, αφού ήταν αυτή που με ενθάρρυνε και μου έδειξε πώς να γράφω επιστημονικά κείμενα και άρθρα, γεγονός που με έχει ήδη βοηθήσει και πιστεύω πως θα με βοηθήσει, ακόμη περισσότερο, μελλοντικά.

Επίσης, ελπίζοντας να μην παρέλπει κανέναν, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την οικογένειά μου, γονείς και παππούδες, στους οποίους και αφιερώνεται το εν λόγω δοκίμιο, που ως αφανείς ήρωες, με την πολύτιμη στήριξή τους ενθαρρυνόμενοι συνεχώς να ολοκληρώσω την παρούσα δουλειά με επιτυχία, ενώ στάθηκαν αρωγοί και παραστάτες σε όλες τις περιστάσεις και προσπάθειες της ζωής μου.

Τέλος, εσένα αγαπητέ αναγνώστη που κρατάς αυτό το κείμενο στα χέρια σου, παροτρύνοντάς σε στην αξιολόγηση των γραφόμενων και την άσκηση κριτικής και επιστημονικού διαλόγου, που είναι άλλωστε και ο μοναδικός τρόπος για την προώθηση της επιστημονικής γνώσης.

Με εκτίμηση,

ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Μ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αφορά τη διατύπωση μιας πρότασης αστικού σχεδιασμού, στα πλαίσια του διεθνούς μεταμοντέρνου αστικού σκηνικού. Ο προτεινόμενος τύπος αστικού σχεδιασμού στηρίζεται στην πολυμορφία και ταυτόχρονα στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης, ως κύρια στοιχεία για την επιτυχία ενός σχεδίου. Για την επίτευξη αυτού επιστρατεύεται ο τύπος ως σημαντικό εργαλείο που διαγράφει το αναμενόμενο μορφικό αποτέλεσμα. Με αυτόν τον τρόπο πιστεύεται πως θα προωθηθεί η ανάπτυξη των περιοχών στις οποίες θα βρίσκει εφαρμογή και έτσι πέραν του αισθητικού σκοπού θα επιτελεί και έναν ακόμη σημαντικότερο, την ώθηση του αναπτυξιακού επιπέδου. Στο τέλος του πονήματος διατυπώνονται απόψεις για τον τρόπο συμβολής του καινοτόμου αυτού αστικού σχεδιασμού στην αναπτυξιακή διαδικασία.

Λέξεις Κλειδιά: τύπος, μορφή, πολυμορφία, καινοτόμος σχεδιασμός, ανάπτυξη

Summary

This paper involves the formulation of a proposed type of urban design in the international postmodern city context. This proposed type of urban design is based on diversity while maintaining the historical memory as a key to the success of an urban project. To achieve this goal it is proposed to use type as a tool for modifying appropriate forms. Only in this way can the development be promoted in the regions in which these projects had happened. Thus, urban design projects' are going to offer to urban economic development beyond the aesthetic improving of the area. At the end of the essay are described ways by which this innovative urban design can contribute in the development process.

Key words: type, form, diversity, innovative urban design, development

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Εισαγωγή

Περιδιαβαίνοντας κανείς στο χώρο της σημερινής πόλης, ανάμεσα στις άλλες εμπειρίες που αποκομίζει, μένει με μια αόριστη εντύπωση πως ο τόπος της πόλης βρίσκεται σε μια μεταβατική κατάσταση, γεγονός που προκαλείται από τη θεώρηση του χώρου δια του ανθρώπινου παράγοντα που εναλλάσσεται μέσα στον χρόνο, κάνοντας την πόλη ένα χωρικό πεδίο αναφοράς από το οποίο διέρχεται «κάθε καρυδιάς καρύδι»...

Κάπως έτσι πιστεύει ο Αραβαντινός (2006:11) πως είναι η κατάσταση στη σημερινή πόλη, που ως χωρική μορφή φαίνεται να επαληθεύει τη θεώρηση του Einstein περί καμπυλωμένου χωρο-χρονικού συνεχούς. Ο χώρος μεταλλάσσεται, το ίδιο και η πόλη καθώς περνά ο καιρός! Ειδικά την τελευταία δεκαετία, μεγάλος αριθμός μελετών κάνει λόγο για τις ισχυρές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στις πόλεις του 20^{ου} αιώνα και έκτοτε, καθώς επίσης, στα σύγχρονα αστικά δίκτυα.

«Πλέον οι πόλεις, όπως ο Kantor είχε πρώτος διατυπώσει ήδη από το 1987, είναι αναγκασμένες να ανταγωνίζονται η μια την άλλη από θέσεις συγκριτικής αδυναμίας για την προσέλκυση του κεφαλαίου (Kantor, 1987). Στο νέο περιβάλλον του εντεινόμενου ανταγωνισμού (βλ. Brotchie et.all, 1995, Duffy, 1995, Jensen-Butler et.all, 1997), οι πόλεις επιχειρούν να προσελκύσουν το κεφάλαιο και τις επιχειρήσεις, είτε ανανεώνοντας την οικονομική ελκυστικότητά τους (π.χ. μειώσεις φόρων, διάθεση χώρων εγκατάστασης με χαμηλό κόστος, παροχές μεταφορικών υποδομών υψηλής ποιότητας), είτε βελτιώνοντας την ποιότητα του αστικού χώρου (Boyle and Rogerson, 2001). Το τελευταίο περιλαμβάνει (α) την ανάπτυξη των δημιουργικών, πολιτιστικών και ψυχαγωγικών πόλων έλξης και (β) την αναβάθμιση της εικόνας της πόλης μέσω μετασχηματισμών του τοπίου (Beriatos and Gospodini, 2004)» (Γοσποδίνη και Μπεριάτος, 2006:15).

Όπως διαφαίνεται, λοιπόν, οι πόλεις επιδιώκουν την οικονομική τους ανάπτυξη μέσω διαφόρων μεθόδων, με σημαντική μέθοδο τον αστικό μετασχηματισμό και κατ' επέκταση με την αλλαγή του τοπίου τους, το μετασχηματισμό της εικόνας τους, της μορφής τους.

Έτσι, τίθεται το ερώτημα, ποιο τοπίο είναι αυτό που μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη του σκοπού της αναπτυξιακής διαδικασίας για τις πόλεις; Κατά καιρούς έγιναν διάφορες προτάσεις για το θέμα, γεγονός που εξαρτάται από τις αντιλήψεις που ισχύουν σε κάθε εποχή (Ευθυμίου, 2009). Ωστόσο, υπάρχει μια κοινή πεποίθηση για το θέμα, σύμφωνα με την οποία, η αναγκαιότητα της αναβάθμισης του αστικού τοπίου συνδέεται με την εκπλήρωση τριών ιδιαίτερα σημαντικών στόχων:

- [1] Την ενίσχυση της ταυτότητας του χώρου (Γοσποδίνη και Μπεριάτος, 2006:16),
- [2] Την προσέλκυση κεφαλαίου, χρηματικού και ανθρώπινου (Harvey, 2007:135),
- [3] Την προώθηση της πόλης ως προϊόντος κατανάλωσης στο χρήστη, επισκέπτη ή κάτοικο, ο οποίος αναγκαζόμενος από τις συνθήκες έχει μετατραπεί σε αστικός περιηγητής (flaneur) που αναζητά την απόλαυση του χώρου (Γοσποδίνη και Μπεριάτος, 2006:16).

Στη βάση των παραπάνω, η μεταμοντέρνα πόλη βρίσκει αποκούμπι στον αστικό σχεδιασμό, και συγκεκριμένα σε ένα ρηξικέλευθο και διαφορετικό είδος αστικού σχεδιασμού, ο οποίος λαμβάνει, πλέον, το «ρόλο του μοχλού της οικονομικής ανάπτυξης» (Γοσποδίνη και Μπεριάτος, 2006:16). Αυτός ο τύπος αστικού σχεδιασμού ονομάζεται στην παρούσα εργασία **καινοτόμος σχεδιασμός** και στηρίζεται σε πολύμορφη αποτύπωση των εννοιών της ιστορικής κληρονομιάς. Χαρακτηριστικά του είναι η **απουσία ανταγωνισμού των κτιρίων καθώς και των περιοχών μεταξύ τους** για τη διεκδίκηση προσοχής, η **οικειοποίηση σημείων που να ικανοποιούν διαφορετικές συναισθηματικές ανθρώπινες καταστάσεις**, η **ταύτιση με το πολύμορφο-πολυπολιτισμικό-πολυιστορικό περιβάλλον** και η ταυτόχρονη, μέσω της αντίθεσης και διαφοροποίησής τους, **ενοποίηση των χώρων**. Έτσι, πέρα από τις αντίθετες δυνάμεις που ωθούν στο σχεδιασμό που αλληλοεξουδετερώνονται, αλληλοεξουδετερώνονται και οι κοινωνικές, πολιτισμικές και συναισθηματικές φορτίσεις του χώρου, αφού είναι ένας χώρος για όλους και για όλες τις καταστάσεις. Έτσι, η συνισταμένη των δυνάμεων είναι μηδενική, όπως διατύπωνε ο Alexander (1964 σε Σφάλλος, 1991:35), κατ' αντιστοιχία του 2^{ου} νόμου του Νεύτωνα στη φυσική, αναζητώντας την κατάλληλη αστική μορφή.

Έτσι, το παρόν πόνημα επιχειρεί να στηρίξει αυτόν τον τύπο αστικού σχεδιασμού ως όχημα αναπτυξιακής σκέψης και στρατηγικής, μέσα από τέσσερα διαδοχικά βήματα που συγκροτούνται σε δύο βασικά μέρη.

Στο πρώτο μέρος του πονήματος γίνεται αναφορά στην προσέγγιση του εν λόγω τύπου σχεδιασμού, ο οποίος στηρίζεται στις έννοιες της μορφής και του τύπου. Και είναι πολύ λογικό, αφού η μορφή αποτελεί το αποτέλεσμα του σχεδιασμού, αφορά τον ίδιο σε κάθε επίπεδο του και είναι το μέσο δια του οποίου γίνεται η κοινωνία της αρχιτεκτονικής με τους ανθρώπους. Το δεύτερο στοιχείο, ο τύπος, είναι αυτό, που αν και από πολλούς σύγχρονους αρχιτέκτονες και σχεδιαστές θεωρείται ξεπερασμένο, που αποτελεί το περιεχόμενο του νόηματος, το ίδιο το νόημα του σχεδιασμού.

Έτσι, σε πρώτο στάδιο γίνεται ανάλυση της έννοιας του τύπου, μέσα από μια αναδρομή στις πεποιθήσεις διαφόρων σχεδιαστικών σχολών και διαπιστώνεται πως ο τύπος είναι ένα πρότυπο σχήμα, μια ιστορικά εγκαθιδρυμένη, δυνάμενη σε μετασχηματισμούς οντότητα, που χρησιμοποιείται, άλλοτε συνειδητά και άλλοτε ασυνείδητα από τους εκάστοτε δημιουργούς για την παραγωγή αρχιτεκτονικού και αστικού τοπίου, ενώ αυτό είναι και το μέσο που χρησιμοποιείται για την ερμηνεία των υπάρχοντων έργων. Έτσι, σημειώνεται η σημασία του στο σχεδιασμό και την παραγωγή του χώρου και ειδικά του αστικού χώρου, που είναι το πεδίο ζωής των περισσοτέρων ανθρώπων στη σύγχρονη κοινωνία.

Σε ένα δεύτερο στάδιο ορίζεται η μορφή και γίνεται λόγος για τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να προσεγγιστεί και να γίνει αντιληπτή. Επίσης, διαπιστώνονται οι σχέσεις μεταξύ μορφής και στυλ, δια των εσωτερικών σχέσεων τους και ο τρόπος με τον οποίον επηρεάζεται η κοινωνία από την ίδια τη μορφή και το στυλ. Τέλος, σημειώνεται η προσέγγιση της έννοιας σε διάφορες κλίμακες (αρχιτεκτονική-αστική) και πραγματοποιείται ένας «διάλογος» για το πώς η αστική μορφή μπορεί να συμβάλει στην αστική ανάπτυξη.

Σε αυτό το βασικό ερώτημα δίδεται απάντηση σε ένα τρίτο στάδιο, όπου παρουσιάζεται ένας τέτοιος τρόπος δια του **καινοτόμου αστικού σχεδιασμού**. Σε αυτό το στάδιο παρουσιάζεται αυτό το είδος σχεδιασμού, που αν και ακολουθεί την κλασσική αξιακή έννοια της «αντίθεσης» της τέχνης (Βογιαζίδης, 2010-συνέντευξη), αποτελεί μια ρηξικέλευθη προσέγγιση που έχει βρει πολύ λίγες εφαρμογές έως τώρα και όχι πάντα με την ίδια λογική. Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται στην πολυμορφία και συγκεκριμένα στην αντίθεση που είναι το κύριο γνώρισμα του εν λόγω σχεδιασμού. Μάλιστα, αυτή μπορεί μετά από ένα σημείο να θεωρηθεί η ενοποιός δύναμη του σχεδίου του οποίου η επιτυχία δεν παύει να εξαρτάται από τον αρχιτέκτονα ή τον αστικό σχεδιαστή και τον τρόπο με τον οποίο θα προκαλέσει τη μίξη των

τύπων και θα συνδυάσει τις μορφές μεταξύ τους, μιας που η αντίληψη της μορφής είναι μια ιδιαίτερα πολύπλοκη διαδικασία που γίνεται μέσα από διάφορα στάδια του ανθρώπινου μυαλού.

Έτσι, έχοντας παρουσιάσει τον **καινοτόμο σχεδιασμό**, στο πρώτο μέρος, στο δεύτερο αναλύεται η σκοπιμότητά του, ιδιαίτερα σύντομα και περιεκτικά, χωρίς βερμπαλισμούς και άσκοπες αναφορές. Και εδώ θα μπορούσε να αναρωτηθεί κανείς: «Είναι αναγκαίο να δούμε τη σκοπιμότητα ενός τύπου αστικού σχεδιασμού; Γιατί; Ο στόχος του είναι να δημιουργεί ένα αισθητικά ωραίο περιβάλλον». Η απάντηση, βέβαια είναι προφανής. Όπως προαναφέρθηκε, σε αδρές γραμμές, και θα τονιστεί ιδιαίτερα και στην πορεία της εργασίας, ο σχεδιασμός στη σύγχρονη κοινωνία, υπό συνθήκες παγκοσμιοποίησης αλλάζει ρόλο. Η σχέση που συνδέει την αστική μορφή και την αστική οικονομική ανάπτυξη αντιστρέφεται. Έτσι, ενώ παλαιότερα, η ανάπτυξη προωθούσε τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και της κοινωνικής ευημερίας, σύμφωνα με τις σημερινές πεποιθήσεις (Αγγελόπουλος, 1989:38, Κατσέλη και Μεγούλα, 2001:254, Σκούντζος, 2005:43, Λαμπριανίδης, 2001: 225-226,235), συμβαίνει το ακριβώς αντίστροφο, μιας που η ποιότητα ζωής και η κοινωνική ευημερία αποτελούν αναπτυξιακά μέσα. Το ερώτημα που εγείρεται, τώρα, λοιπόν, είναι «τίни τρόπω συμβάλει ο καινοτόμος σχεδιασμός στην ανάπτυξη». Η αστική οικονομική ανάπτυξη, που πλέον αποτελεί τον κύριο στόχο των σύγχρονων κοινωνιών δεδομένης της σημασίας των αστικών κέντρων στο διεθνοποιημένο σύστημα, μπορεί να επιτευχθεί μέσω του καινοτόμου σχεδιασμού σε τρία επίπεδα και με διάφορους τρόπους, είναι η απάντηση, που διερευνώνται στο δεύτερο μέρος της εργασίας.

Όλα τα παραπάνω μελετώνται μέσα από επισκόπηση της βιβλιογραφίας αλλά και μέσα από τη μελέτη παραδειγμάτων όπου παρόμοιες μέθοδοι αστικού σχεδιασμού έχουν «βγάλει καρπούς» προωθώντας την ανάπτυξη στις περιοχές που εφαρμόστηκαν.

Πηγές Τεκμηρίωσης

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αγγελόπουλος, Α. (1989): *Οικονομική ανάπτυξη: Θεωρία και πολιτική*. Εκδόσεις Πιτσιλός. Αθήνα.

Harvey, D. (2007): *Η κατάσταση της μετανεωτερικότητας. Διερεύνηση των απαρχών της πολιτισμικής μεταβολής*. Εκδόσεις Μεταίχμιο. Αθήνα.

Κατσέλη, Λ. και Μεγούλα, Θ.(2001): *Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική*. ΕΑΠ. Αθήνα.

Λαμπριανίδης, Λ. (2001): *Οικονομική Γεωγραφία: Στοιχεία θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα*. Εκδόσεις Πατάκη. Αθήνα.

Σκούντζος, Θ. (2005): *Οικονομική Ανάπτυξη: Θεωρία-Προβληματισμοί*, τόμος Ι, Εκδόσεις Σταμούλης. Αθήνα.

Σφάελλος, Χ., Α. (1991): *Αρχιτεκτονική. Η μορφή της σκέψης στο φυσικό χώρο*. Εκδόσεις Γνώμη. Αθήνα.

Άρθρα σε συλλογικό τόμο και εφημερίδα

Ευθυμίου, Χ. (2009): 'Ο περίφημος όρος «βιώσιμη ανάπτυξη» και η προσέγγισή του ως πολεοδομικός εργαλείο'. Στην εφημερίδα *Ελευθερία* [δημοσιεύθηκε κατά την 21^η Οκτωβρίου 2010].

Αραβαντινός, Α. (2006): 'Πρόλογος' Στο Γοσποδίνη, Α. και Μπεριάτος, Η. (2006) (επιμ): *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

Γοσποδίνη, Α. και Μπεριάτος, Η. (2006):'Εισαγωγή: Μετασχηματισμοί των αστικών τοπίων στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, του ανταγωνισμού των πόλεων και των μεταμοντέρνων κοινωνιών' Στο Γοσποδίνη, Α. και Μπεριάτος, Η. (2006) (επιμ): *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

Διάλεξη

Βογιαζίδης, Ν. (2010): Διάλεξη που πραγματοποιήθηκε κατά το Μάρτιο του 2010 στα πλαίσια της εκπαιδευτικής εκδρομής του 5^{ου} έτους του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Περίληψη Πρώτου Μέρους

Όπως έχει ήδη αναφερθεί το πρώτο μέρος της εργασίας αφορά ζητήματα καθαρά σχεδιαστικά αφού γίνεται λόγος μόνο για τον τρόπο με τον οποίον προτείνεται να γίνεται ο καινοτόμος αστικός σχεδιασμός που αποτελεί την πρόταση της εργασίας. Σε πρώτο στάδιο (ενότητα 2.1) γίνεται λόγος για την έννοια του τύπου, ενώ σε επόμενο (ενότητα 2.2) για την έννοια της μορφής. Βάσει αυτών των δυο θεμελιακών εννοιών -που λόγω της σημασίας τους αναλύονται τόσο εκτενώς, καταλαμβάνοντας τη μισή έκταση της εργασίας- σε τρίτο στάδιο (ενότητα 2.3), προτείνεται ο τρόπος με τον οποίο θα πρέπει να λειτουργήσει ένας σχεδιασμός τέτοιου τύπου.

1. Διαδραστικά παιχνίδια μεταξύ μορφής και τύπου	19
1.1. Η έννοια του τύπου. Διερευνώντας τους μετασχηματισμούς της	19
1.2. Η μορφή στα πλαίσια του κτισμένου χώρου	44
1.3. Καινοτόμος αστικός σχεδιασμός: Μια ρηξικέλευθη προσέγγιση	66

2. Διαδραστικά παιχνίδια μεταξύ μορφής και τύπου

2.1. Η έννοια του τύπου. Διερευνώντας τους μετασχηματισμούς της

Το ταξίδι στην ιστορική γνώση και η συνεχής αναζήτηση του παρελθόντος αποτελεί ίσως ένα μοναδικό τρόπο για την ανακάλυψη της ουσίας των πραγμάτων, διδάσκουν πολλοί καθηγητές ιστορίας προσπαθώντας να ωθήσουν τους μαθητές τους στην αναζήτηση των γεγονότων. Αν και όχι ιστορικός, σε αυτό καταλήγει και ο Aldo Rossi (1982α:41 και 1982β:44-46), ταυτίζοντας την ιστορία της αρχιτεκτονικής με το υλικό της ίδιας της αρχιτεκτονικής. Η ίδια άποψη, φυσικά, δεν περιορίζεται στα απόλυτα όρια της αρχιτεκτονικής, αλλά επεκτείνεται στα όρια του σχεδιασμού του χώρου, περιλαμβάνοντας και το σχεδιασμό της πόλης. Και δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, που πολλές μελέτες διαπρεπών συγγραφέων ξεκινούν με αυτήν την αναδρομή του παρελθόντος. Καθένας τους αποζητά μέσα από την αναδρομή αυτή να βρει απαντήσεις σε διαφορετικά ερωτήματα. Ένα από τα οποία είναι αυτό που απασχολεί αυτήν την ενότητα και έχει να κάνει με την τυπολογία.

Η αναζήτηση της έννοιας του τύπου είναι μακράιωνη μιας που εμφανίζεται στην αρχαιότητα, αν και, κατά βάση, με περισσότερο φιλοσοφικές διαστάσεις. Ωστόσο, αυτή η φιλοσοφική χροιά είναι πολύ βασική, μιας που απαντάται και στις σχεδιαστικές προσεγγίσεις, ακόμη και στις σύγχρονες.

Η έννοια του τύπου στην αρχαιότητα

Ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίστηκε ο τύπος, λοιπόν, δεν ήταν ο ίδιος. Από την αρχαιότητα οι πεποιθήσεις για αυτήν την έννοια ήταν διαφορετικές και συγκεκριμένα ομαδοποιούνταν σε δύο, όπως θα μπορούσε να ονομαστεί, κατηγορίες/σχολές που στηρίζονταν στους δύο αρχικούς εκφραστές τους: στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη.

Η προσέγγιση του Πλάτωνα κινείται περισσότερο στη φιλοσοφία σε σχέση με αυτήν του Αριστοτέλη. Συγκεκριμένα, κατά τον Πλάτωνα ο τύπος αποτελεί μια ιδέα (Pfeiffer and Brauneck, 2008: 9). Είναι το μόνο το οποίο γίνεται αντιληπτό από τον άνθρωπο με τη λογική και όχι με την αίσθηση, μιας που οτιδήποτε αισθητό αποτελεί τον καθρέφτη της ιδέας, δηλαδή, τον καθρέφτη του τύπου, το αποτέλεσμα του τύπου, τη μορφή. Έτσι, φαίνεται ο κόσμος που αναγνωρίζει και βιώνει ο άνθρωπος να αποτελεί τη

συμβολή δύο κόσμων και ο τύπος να αποτελεί το μέσο που έρχεται να τους ενοποιήσει. τον κόσμο των αισθήσεων ο οποίος γίνεται αντιληπτός υλικά μέσα από την αέναη ροή, σύμφωνα με τον Ηράκλειτο, και τον κόσμο των ιδεών, τον αυθεντικό κόσμο (Μαμωλής, 2005 και Greek History, 2010). Ο τύπος, ως ιδέα -αναλλοίωτη και αιώνια σταθερή ύπαρξη: όντως ων- αφήνει το αποτύπωμά του στον κόσμο των αισθήσεων μορφοποιώντας τον. Λειτουργεί ως παράθυρο επικοινωνίας των δύο κόσμων και ως αυθεντική ιδέα εμπεριέχει όλη τη γνώση που πρέπει να μεταφερθεί στον «αντιληπτό κόσμο» για να συμβάλει στην απαλλαγή των ανθρώπων από την πλάνη των αισθήσεων (Ηλιάδης και Κυριακίδης, 2008:52-53).

Ο Αριστοτέλης, αντίθετα με τον Πλάτωνα, διατύπωσε μια άποψη περισσότερο υλιστική, παρουσιάζοντας τον τύπο ως τη χαρακτηριστική αρχετυπική εικόνα. Συγκεκριμένα, όπως υπογραμμίζουν οι Pfeiffer and Brauneck (2008: 9), σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ο τύπος αντιλαμβάνεται ως σχήμα, καθώς επίσης και ως μορφή με περιεχόμενο και ουσία (Whalley, 1997:143). Έτσι, διαφαίνεται πως ο τύπος είναι ένας μορφικός σχεδιασμός, ο οποίος εμπεριέχει νοήματα. Πάντως, αυτό που ενδιαφέρει ιδιαίτερα τον Αριστοτέλη είναι η χρήση του τύπου με σκοπό την πραγματοποίηση της διάκρισης που γίνεται με κάποιο μέσο: το «είδος», τον «τύπο».

Με το πέρασμα των χρόνων ο τύπος δεν είναι μια έννοια που λησμονιέται. Κατά το Μεσαίωνα, η έννοια του τύπου ενέχει την έννοια του όντος ενώ μετά την Αναγέννηση, άρχισαν να υπάρχουν ασυμφωνίες ως προς τον ορισμό του αφού όλο και περισσότεροι άρχισαν να ενασχολούνται με αυτόν και την προσέγγισή του, σε διάφορες επιστήμες. Στην αρχιτεκτονική, και στο σχεδιασμό του χώρου γενικότερα, η έννοια του τύπου και της τυπολογίας, αν και παρουσιάζει ψήγματα φιλοσοφίας, είναι έννοια περισσότερο απτή.

«Η τυπολογία είναι μια προσέγγιση που απομονώνει τα χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής συνοχής, αναγνωρίζοντας τα χαρακτηριστικά αυτά, προκειμένου να τα συγκρίνει στη συνέχεια με άλλα παρόμοια χαρακτηριστικά που αντλούνται από άλλο πλαίσιο και να καθορίσουν μέσω αυτής της σύγκρισης τις ομοιότητες ή τις διαφορές» (Pfeiffer and Brauneck, 2008:8).

Αυτή η άποψη είναι σχετική με την άποψη του *Ouetretnere de Quincy*, ο οποίος έζησε κατά το 18^ο αιώνα. Έναν αιώνα που δύο είναι οι ομάδες απόψεων για τον τύπο (Γοσποδίνη, 1995β:3.21):

Η έννοια του τύπου κατά το 18^ο αιώνα

1. Οι **νεοπλατωνικές θεωρίες** για ιδανικούς τύπους (*ideal types*). Οι εν λόγω θεωρίες έδιδαν έμφαση στην ύπαρξη ορισμένων *α priori* κατάλληλων μορφών που παρατηρούνταν στη φύση και την αρχιτεκτονική. Περιελάμβαναν μορφές φυσικές που εντάσσονταν στο αρχιτεκτονικό πρόγραμμα.
2. Οι **συνθετικές θεωρίες** για τους τύπους. Οι συγκεκριμένες θεωρίες έδιδαν έμφαση στον τρόπο με τον οποίο μπορούν οι διάφοροι τύποι να λειτουργήσουν ως κανόνες ή δομικά στοιχεία κατά τη συνθετική διαδικασία.

Σημαντικότερος εκφραστής των απόψεων της πρώτης ομάδας ήταν ο νεωτεριστής **Marc-Antoine Laugier** (1713-1769) (Τζερτζόγλου, 2009:28). Ο Laugier, που κατονομάζεται από τον Sir John Newenham Summerson (1904-1992), έναν από τους μεγαλύτερους ιστορικούς του 20^{ου} αιώνα (Wikipedia, 2010α), ως ο πρώτος μοντέρνος αρχιτέκτων-φιλόσοφος (Wikipedia, 2010β), διατυπώνει μια μιμητική άποψη περί της ιδέας του τύπου. Σύμφωνα με το Rabinow (1989:47), ο Laugier πιστεύει πως ο *τύπος είναι κάτι το φυσικό* (*natural*), που παρέχεται στον άνθρωπο από τη φύση (Παπαδόπουλος, κ.ά., 1987:8) ή την ανώτερη οντολογική θεία παρουσία, κάτι που μπορεί να οφείλεται και στην ιδιότητα του Ιησουίτη ιερέα, που κατείχε (Wikipedia, 2010β). Βάσει αυτής της άποψης, ο άνθρωπος μιμείται «τη θεμελιακή τάξη της ίδιας της Φύσης» (Vidler, 1981:102) και μαθαίνει ζει σε περιβάλλον παρεμφερές με αυτό στο οποίο έχει προοριστεί να ζήσει, συνδυάζοντας τα αίτια της αρχιτεκτονικής με τις φυσικές διεργασίες (Mitias, 1999:63). «Εύχεται», όπως χαρακτηριστικά υπογραμμίζει ο Laugier (σε Rabinow, 1989:47), «να ζει σε σπίτι που να τον κάνει να νοιώθει ο εαυτός του και που τον καλύπτει χωρίς να τον θάβει». *Ο τύπος, δηλαδή, είναι το μέσο με το οποίο προκύπτει η αρχιτεκτονική μορφή που μπορεί να ικανοποιήσει τον άνθρωπο.*

Η άποψη του **Ouetretnere de Quincy** (1755 – 1849), για τον οποίον ήδη έγινε λόγος, ανήκει στη δεύτερη ομάδα απόψεων. Ο de Quincy ήταν ο πρώτος ο οποίος στα τέλη του 18ου αιώνα διατύπωσε την ιδέα μιας τυπολογικής αρχιτεκτονικής (Pfeifer and Brauneck, 2008:10). Βάσει των απόψεών του η τυπολογία αποτελεί «την άντληση των τυπικών χαρακτηριστικών σε μια αρχή που ονομάζεται **τύπος**» (Pfeiffer and

Brauneck, 2008:8). Ο τύπος, σύμφωνα με τον ίδιο, αποτελεί το στοιχείο που πρέπει να χρησιμοποιείται ως μοντέλο για την παραγωγή της αρχιτεκτονικής μορφής (Kent, 1990:79). Είναι η καταγωγή, το πρωτόγονο αίτιο της αρχιτεκτονικής (Ouetretne de Quincy, 1832-1833), παρά ως εικόνα-αντικείμενο-μορφή, μέσω της αντιγραφής της οποίας προκύπτει το αρχιτεκτονικό έργο (Ouetretne de Quincy σε Mailgavre, 2005:73). Αν αναλύσουμε αυτόν τον ορισμό του de Quincy, διαπιστώνεται πως τύπος είναι το μέσο το οποίο έχει τη δυνατότητα να περιγράφει τα όμοια στοιχεία από μια σειρά μοντέλα, τα οποία δύναται να είναι διαφορετικά (Rossi, 1982α:40). Ωστόσο, πρέπει να είναι ιστορικά συγκεκριμένα. Αν και κάπως γενικευμένη και αφηρημένη η συγκεκριμένη άποψη, έχει το θετικό πως είναι συστηματική, και συμβάλει στην υιοθέτηση του τύπου ως κατευθυντήριας γραμμής προς μια αρχιτεκτονική που θα αποτάσσει τις επ' ακριβείς απομιμήσεις, προς μια συγκριτική αρχιτεκτονική κριτική (Pfeiffer and Brauneck, 2008:8). Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί πως ο de Quincy, ίσως λόγω της διπλής του ιδιότητας –ήταν αρχαιολόγος και αναλυτής της αρχιτεκτονικής θεωρίας (Wikipedia, 2010γ)-δεν περιορίζεται στον ορισμό του τύπου ως αρχιτεκτονικό εργαλείο, αλλά γενικεύει την έννοια, αναφέροντας πως αποτελεί τη στοιχειώδη αρχή, τον πυρήνα που αρθρώνει και συντονίζει όλες τις εξελίξεις και αλλαγές μέσα στο χρόνο σε κάθε επιστήμη και φιλοσοφία, όπως ακριβώς και στην αρχιτεκτονική (Ouetretne de Quincy, 1832-1833). Έτσι, διαπιστώνεται πως η επιστήμη έχει μια ισχυρή βάση αυτή του αντιλαμβάνεσθαι και επικοινωνείν, μιας που μέσω του τύπου, σύμφωνα με τους Pfeiffer and Brauneck (2008:8), «αντλούνται πρότυπα [...] και συστηματοποιούνται ορισμένα μοντέλα».

Στις συνθετικές θεωρίες ανήκει και η άποψη του νεοκλασικιστή **Jean-Nicolas-Louis Durand** (1760–1834) (Wikipedia, 2010δ), ενός από τους σημαντικότερους καθηγητές θεωρητικούς της αρχιτεκτονικής του 19^{ου} αιώνα (Bergdoll, 2000:115 και Encyclopedia.com, 2010). Η ιδέα του Durand, τόσο για την αρχιτεκτονική αλλά και για κάθε τέχνη και επιστήμη, κινούταν γύρω από την ανάλυση των βαθύτερων αιτιών που οδηγούν στην παραγωγή έργου-αποτελέσματος και στα μέσα που αποτελούν το τελικό όλο. Αναζητά τους κανόνες της συνθετικής διαδικασίας και πιστεύει πως «πριν από τη σύνθεση, [...], ένα είναι αυτό που πρέπει να ξέρουμε: “τι συνδυάζεται με τι”» (Durand σε Madrazo, 1994:12) Αυτοί συνδυάζονται μεταξύ τους είναι οι διάφοροι τύποι, που τους ερμηνεύει ως υποδειγματικά πρωτότυπα (exemplary prototype) (Pfeiffer and Brauneck, 2008:10-11) και λειτουργούν ως λογικές λύσεις στην αντιμετώπιση των αναγκών του ανθρώπου μέσω της αρχιτεκτονικής και όχι ως μέσα με φυσική ή θεία προέλευση

(Eisemann, 1984:215), όπως πίστευε ο Laugier. Αντιλαμβάνεται τον τύπο ως ένα μηχανισμό που βρίσκεται στο μεταίχμιο της μορφής και του οικοδομικού προγράμματος (Lavin, 1992:238), μέσω του οποίου «προσπαθεί να αντλήσει τη σύνθεση από τις λειτουργικές διασυνδέσεις, και έτσι θέλει να ξεπεράσει τους περιορισμούς της παραδοσιακής μορφής» (Pfeiffer and Brauneck, 2008:11). Και αυτό γιατί καταφεύγει στη συγκριτική διαδικασία ανάμεσα στο παλιό και το νέο (Madrazo, 1994:12) και καταφέρνει να ορίσει τον τύπο, μέσω του χρόνου, της κλίμακας και της ομοιότητας (Vidler, 1998:451). Ωστόσο, είναι σημαντικό πως στο έργο του Dugand δε μνημονεύεται πουθενά ο όρος τύπος, αλλά χρησιμοποιούνται όροι που αναφέρονται σε αυτόν, όπως *genre* ή *espece* (Lavin, 1992:238).

Μετά το πέρας του 18^{ου} αιώνα, και συγκεκριμένα κατά το 19^ο αιώνα, οι δυο ομάδες τυπολογικών θεωριών συνέκλιναν μέσα από τη σχεδιαστική διαδικασία, όπως διατείνεται η Γοσποδίνη (1995β:3.22). Από εκεί που έως τότε ο τύπος ενείχε κυρίαρχη θέση στις αρχιτεκτονικές πραγματείες, αρχίζει σιγά σιγά να χάνει έδαφος έως και τα μέσα το 20^{ου} αιώνα, όπου εδραιώνεται το μοντέρνο κίνημα. Οι μοντερνιστές, εκ πεποιθήσεως, επεδίωκαν την αποκοπή τους από το παρελθόν, απορρίπτοντας διάφορα στυλ καθώς και την ιδέα του τύπου. Ο τύπος, από ένα αντικείμενο που μελετούταν υπό το πρίσμα του «ορθολογισμού της κατασκευής», πλέον έχει παραμεριστεί και συνεχίζει να υπάρχει νοερά μέσα στο γενικότερο πλαίσιο του σχεδιασμού βάσει «οργανικών μεταφορών» και των «αναλογιών προς τη μηχανή» (Γοσποδίνη, 1995β:3.22), κάτι που ο Vidler, το κατονομάζει ως δεύτερη τυπολογία (Vidler, 1981:102-103). Χαρακτηριστικά, αναφέρουν οι Pfeiffer and Brauneck (2008:11):

«Η μορφή, το περιεχόμενο και το νόημα της αρχιτεκτονικής αποκολλήθηκε. Η εξωτερική εμφάνιση της αρχιτεκτονικής εξελίχθηκε σε μια ανεξάρτητη κατηγορία και το αρχιτεκτονικό αντικείμενο σε ένα κομμάτι που είναι αναστατωμένο/ξέχωρο από το πλαίσιο και την ιστορική διαδικασία της ανάπτυξης (χωρικής). Ο μοντερνισμός απέρριψε την ιδέα του τύπου».

Έτσι, στα πλαίσια του μοντερνισμού (στην αρχιτεκτονική), όπως πολλά άλλα ρεύματα, έτσι και ο φονξιοναλισμός (στην πολεοδομία) απέρριψε την ιδέα του τύπου υποστηρίζοντας πως μόνο η λειτουργία είναι αυτή που καθορίζει τα αρχιτεκτονικά στοιχεία (Γοσποδίνη, 1995α:212).

**Οι ρασιοναλιστικές
προσεγγίσεις του 20^{ου}
αιώνα για τον τύπο**

Κατά το δεύτερο μισό, όμως, του 20^{ου} αιώνα, η τυπική έννοια επανήλθε στο προσκήνιο. Κατά τη δεκαετία του '80, το κίνημα των αποκαλούμενων «Ρασιοναλιστών» ("Rationalists") ή αλλιώς επονομαζόμενο Μεταμοντέρνο κίνημα, σύμφωνα με το Jencks (σε Γοσποδίνη, 1995β:3.19), ασχολείται κατά κόρον με το ζήτημα του τύπου, της αντίληψης και του ορισμού του.

Πρόδρομος του ρασιοναλισμού εμφανίζεται ο **Ernesto Rogers** (1909 -1969) (Wikipedia, 2010ε). Πατώντας στα βήματα του πρώτου «πρωτο- ρασιοναλιστή» Laugier (Σαίτης, 2010), ισχυρίζεται πως ο τύπος αποτελεί τη βάση της αρχιτεκτονικής. Αυτό γιατί θεωρεί πως ο τύπος και η αναγνώρισή του, καθώς, βέβαια και η διαδικασία αναγνώρισής του, αποτελούν την έναρξη της σχεδιαστικής διαδικασίας. Αυτό, κατά τον ίδιο πρέπει να γίνεται για μπορεί να διαπιστωθεί το πρόβλημα και στην πορεία να αναλυθεί και να μπορέσει να δοθεί μια ορθή λύση. Κατ' ουσία, λοιπόν, ο Rogers, δε δίνει ένα ορισμό συγκεκριμένο αλλά αφήνει τον καθένα να τον αντιληφθεί διαφορετικά. Είναι ένα θέμα υποκειμενικό, που διαφοροποιείται ανάλογα με το ιδεολογικό υπόβαθρο του κάθε ατόμου (Pfeiffer and Brauneck, 2008:13).

Σε παρόμοιες γραμμές με το Rogers κινείται και ο **Giulio Carlo Argan** (1909-1992), που παρότι δέχεται την ύπαρξη του τύπου, θεωρεί την ανακάλυψή του ένα προσωπικό και καθαρά ατομικό βίωμα. Χαρακτηριστικά, υπογραμμίζει:

«Οι πιο σύγχρονοι αναλυτές/επικριτές που ακολουθούν κάποια μορφή ιδεαλιστικής φιλοσοφίας θα αρνηθούν ότι μια αρχιτεκτονική τυπολογία θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να ισχύει.

Έχουν δίκιο, καθόσον θα ήταν παράλογο να ισχυριστεί κανείς ότι η αξία της μορφής του κυκλικού ναού αυξάνεται όταν πλησιάζει ένα ιδανικό τύπο κυκλικού ναού. Ένας τέτοιος *ιδανικός τύπος είναι μόνο μια αφηρημένη έννοια*. Έτσι ώστε να είναι *ατομικό έργο τέχνης* που δε θα μπορούσε να αποτιμηθεί. Από την άλλη πλευρά, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι οι αρχιτεκτονικές τυπολογίες που διαμορφώνονται και περνάνε σε θεωρητικά συγγράμματα αλλά και στην πράξη το έργο διάσημων αρχιτεκτόνων» (Argan,1963:242).

Παραπάνω, διαπιστώνεται η πεποίθηση του Argan πως ο τύπος είναι κάτι το τελείως προσωπικό και πως δε μπορείς να συγκρίνεις τυπολογίες. Είναι η έννοια, ή καλύτερα, το μέσο το οποίο ταξινομεί τις μορφές,

χωρίς, όμως, να μπορεί κανείς να ιεραρχήσει τύπους. Αλλά ο Argan δεν περιορίστηκε στην αντίληψη της ιδέας του τύπου. Η ανάλυσή του συνεχίστηκε και στην αναζήτηση της προέλευσής του. Όπως τονίζουν οι Pfeiffer and Brauneck (2008:12), ο Argan πιστεύει πως οι διάφοροι τύποι είναι προϊόντα της «επικάλυψης των μορφικών κανονικοτήτων». Οι διάφορες ομοιότητες στη μορφή είναι τα κριτήρια τα οποία καθορίζουν τον τύπο. Ο τύπος είναι, δηλαδή, η εσωτερική δομή του κτιρίου.

Στην ίδια ορθολογική σκέψη κινείται και ο **Alan Harold Colquhoun** (γεννημένος το 1921), ο οποίος κάνει λόγο για τον τύπο ως κάτι το ιδιαίτερα σημαντικό για την αρχιτεκτονική. Για να μπορεί να τεκμηριώσει και να στηρίξει επαρκώς την άποψή του μπαίνει σε ένα συγκριτικό δίλλημα συγκρίνοντας δυο διαφορετικές –θα μπορούσε να ειπωθεί, ακόμη, και αντιθετικές– προσεγγίσεις του τύπου. Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση, ο τύπος είναι κάποιο αμετάβλητο μόρφωμα το οποίο προκύπτει αν αποσυντεθεί το αρχιτεκτονικό έργο ή αντιστρόφως, αποτελεί την απλούστερη μορφή που κρύβεται πίσω από την αρχιτεκτονική δημιουργία. Αυτή η προσέγγιση του τύπου τον παρουσιάζει ως ένα αρχέτυπο, ως ένα μέσο καθοδήγησης βασιζόμενο στις προγενέστερες μορφές. Είναι μια καθαρά γεωμετρική προσέγγιση που, σύμφωνα με τον Colquhoun (1981:19 σε Γοσποδίνη, 1995β:3.24), πρέπει να απορριφτεί δεδομένου ότι ο τύπος είναι ιστορικά θεμελιωμένος και δε δύναται να αποδεσμευτεί από την ιστορία. Η δεύτερη προσέγγιση της τυπικής έννοιας αποτυπώνει τον τύπο ως ιδέα που αποτυπώνεται μέσω μιας εικόνας-μορφής. Όπως γίνεται αντιληπτό, βάσει αυτής της απόψεως, ο τύπος είναι μια έννοια φορτισμένη με ιστορικά νοήματα, που μπορεί στο πέρασμα του χρόνου να ερμηνεύεται μορφολογικά, χωρίς να παύει να έχει αξία για την κάθε ιστορική περίοδο (Colquhoun, 1981:19 σε Γοσποδίνη, 1995β:3.24-25)

Η άποψη στην οποία καταλήγει ο Colquhoun, τελικά, είναι πως η *τυπολογία αποτελεί τη βάση της επικοινωνίας*. Βασιζόμενος σε απόψεις του Maldonado (πρβλ σε Colquhoun, 1967), ο ίδιος αφήνει να εννοηθεί πως οι *τυπολογίες που κατανοούνται ως πρότυπα*, που αντιλαμβάνονται μέσω των αισθήσεων, εν αντιθέσει με τις πλατωνικές θεωρήσεις (πρβλ παραπάνω), από τον παρατηρητή, *που ενεργοποιούν συλλογικές μνήμες και σε συνδυασμό με τις αισθητικές απόψεις του παρόντος, μπορούν να σχηματίσουν μια σύνθετη μορφή, το αρχιτεκτονικό έργο*.

Σύμφωνα με αυτήν την πεποίθηση του, η αρχιτεκτονική όντως αποτελεί πηγή επικοινωνίας αφού, εξ ορισμού, αποτελεί τη μεταφορά νοημάτων, μέσω από την ύπαρξη υφιστάμενων τύπων (Gospodini,

1988:49). Έτσι, καταλήγει πως δύσκολα μπορεί να υπάρξει αρχιτεκτονικό έργο άνευ της χρήσης τύπου, αφού ο τύπος αποτελεί την ουσία της αρχιτεκτονικής (Colquhoun, 1967).

Ακόμη ένας σημαντικός ρασιοναλιστής (Γοσποδίνη, 1995β:19) είναι ο **Rafael Moneo** (γεννημένος το 1937), ο οποίος μιλώντας για τον τύπο αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Ο τύπος είναι βασισμένος στη δυνατότητα ομαδοποίησης αντικειμένων με ορισμένες εγγενείς διαρθρωτικές ομοιότητες» (Moneo, 1978: 23).

Ουσιαστικά, υπογραμμίζει τον ορισμό του τύπου με αυτά τα λόγια, έναν ορισμό μέσω της παρουσίασης του χαρακτηριστικού του τύπου να ομαδοποιεί αντικείμενα μέσω των διαφόρων δομικών του ομοιοτήτων, ενώ συμπληρώνει η Gospodini (1988:51) -αναφερόμενη στο έργο του Moneo- πως αντιλαμβάνεται [ο Moneo] τον τύπο ως συστατικό στοιχείο του αρχιτεκτονικού έργου, και έτσι δε μπορεί να μελετηθεί ο τύπος χωρίς να μελετηθεί η μορφική δομή (formal structure) του αρχιτεκτονικού έργου (Gospodini, 1988:51). Για να μπορέσει να εξεταστεί, λοιπόν, ο τύπος προτείνονται δύο μέθοδοι ανάλυσής του (the Gestalt approach και the historical approach) (Moneo, 1978: 23-24 και Gospodini, 1988:51). Χαρακτηριστικά των δύο μεθόδων είναι η ανάγκη για απλοποίηση, που γίνεται μέσω της ανάλυσης των μορφών στα βασικά σχήματα, μέσα από τη γεωμετρία τους. Ωστόσο, δεν είναι η μοναδική διαδικασία που πρέπει να γίνει. Ταυτοχρόνως, το «φάσμα της τυπολογικής εξέτασης κυμαίνεται ανάμεσα στις επιλογές για τις κατασκευαστικές λεπτομέρειες και για τις κοινωνικο-πολιτικές διασυνδέσεις» (Pfeiffer and Brauneck, 2008:9), κάτι που συνεπάγεται αναδρομή και σεβασμό στην ιστορία.

«Ο τύπος δεν είναι μια συσκευή για να δικαιολογήσει τη μηχανική επανάληψη. Οι τυπολογικές εξετάσεις αποτελούν μάλλον το πλαίσιο για μια διαλεκτική συζήτηση μέσα στην ιστορία της κατασκευής, η οποία παράγει το «νέο» με τη μετατροπή του παλαιού» (Pfeiffer and Brauneck, 2008:10).

Ως προς το περιεχόμενο της έννοιας «τύπος», ο Moneo τον θεωρεί «το πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί η αλλαγή να λειτουργήσει ως ο αναγκαίος όρος για τη συνέχιση της διαλεκτικής μέσα στην ιστορία» (Moneo, 1978: 27). Είναι το «δοχείο γνώσης, που, μέσω της εσωτερικής λογικής του, εναρμονίζει τη

μορφή, το περιεχόμενο και το νόημα και αναπαριστάται σε διαφορετικά επίπεδα τάξης» (Pfeiffer and Brauneck, 2008:14), θυμίζοντας τις πλατωνικές αντιλήψεις (πρβλ ο.ο.19-20). Ο τύπος φαίνεται να είναι το μέσο που εναρμονίζει τη μορφή και το περιεχόμενο και ίσως –να τολμήσω να πω- τη λειτουργία του αρχιτεκτονικού έργου. Είναι αυτό που περιγράφει την αρχιτεκτονική. Ωστόσο,

«η αρχιτεκτονική δεν περιγράφεται μόνο μέσω των τύπων, αλλά επεξηγείται και ερμηνεύεται μέσω αυτών» (Moneo, 1978: 23).

Αυτό, ίσως είναι κάτι ακόμη πιο σημαντικό. Γιατί αυτό που ενδιαφέρει –ή μάλλον, αυτό που πρέπει να ενδιαφέρει- τους αρχιτέκτονες είναι η αντίληψη και η ερμηνεία του έργου τους. Έργο που δεν αντιλαμβάνεται η παρερμηνεύεται δεν έχει καμία πρακτική αξία και καταλήγει να είναι ένα ακατανόητο «φαραωνικό» κατασκεύασμα που δεν επικοινωνεί, απλώς καταλαμβάνει πολύτιμο χώρο, μη εξυπηρετώντας το λόγο ύπαρξης του (πρβλ σε Colquhoun, 1967 και Pfeiffer and Brauneck, 2008:13).

Στην ίδια γενιά αρχιτεκτόνων με το Moneo ανήκει και **Aldo Rossi** (1931-1997), [Κατά προσωπική μου άποψη] ίσως είναι ένας από τους σημαντικότερους ρασιοναλιστές αρχιτέκτονες που έχουν ασχοληθεί με τον τύπο -που θα τολμούσα να τον αποκαλέσω **τυπολόγο**. Ο Rossi, έρχεται στη δεκαετία του '70 να προκαλέσει αναταραχή στα γαλήνια νερά της αρχιτεκτονικής γνώσης, μιας που μέχρι τότε υπήρχε ομοφωνία ως προς τον τύπο, την τυπολογία και τη χρήση των. Ο Rossi ανέπτυξε μια θεώρηση για τον τύπο και την τυπολογία. Στο βιβλίο του «Η Αρχιτεκτονική της Πόλης» (1982α:40) ορίζει τον *τύπο* ως «*κάτι το μόνιμο και σύνθετο, μια λογική αρχή που προϋπάρχει της μορφής και που την ορίζει*», ενώ στη συνέχεια, αναφερόμενος στο έργο του *Quatrene de Quincy*, υπογραμμίζει για τον τύπο:

«...πως στην αρχιτεκτονική (μοντέλο ή μορφή) υπάρχει ένα στοιχείο το οποίο παίζει το δικό του ιδιαίτερο ρόλο, όχι κάτι το οποίο προσαρμόζεται στο αρχιτεκτονικό αντικείμενο κατά την πορεία της διαμόρφωσής του, αλλά κάτι που βρίσκεται μέσα στο μοντέλο. Αυτό είναι ο κανόνας, η συντακτική αρχή της αρχιτεκτονικής» (Rossi, 1982α:40).

Παρατηρείται, λοιπόν, πως ο Rossi θεωρεί τον *τύπο* ως ένα στοιχείο που διατηρεί και περιλαμβάνει μια συγκεκριμένη αρχιτεκτονική γνώση, κατέχοντας έναν ιδιαίτερο ρόλο στην πράξη της αρχιτεκτονικής (Pfeiffer and Brauneck, 2008:13), πεποίθηση που είναι κοινή και στο Moneo (πρβλ παραπάνω). Θεωρεί

πως το αρχιτεκτονικό στοιχείο (που καμιά φορά, αναφέρεται και ως πολεοδομικό στοιχείο artifact πρβλ σε Rossi,1982β:46) είναι σχεδιασμένο ως μια δομή που εμφανίζεται και μπορεί να αναγνωριστεί στο εσωτερικό του ίδιου του συντελεστή. *Ο τύπος*, ή τυπικό στοιχείο, *είναι σταθερός και αποτελεί στοιχείο πνευματικής ανάπτυξης* και έτσι μπορεί να αναζητηθεί σε όλους τους αρχιτεκτονικούς συντελεστές, στους οποίους και βρίσκεται (Rossi, 1982α:41 και Gosrodini, 1988: 50). Πέραν όμως, της σταθερότητάς του, ο τύπος εκδηλώνεται και με ένα χαρακτήρα αναγκαιότητας, και παρά τα χαρακτηριστικά του αυτά, βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση με την τεχνική, το στυλ, τη λειτουργία και με τον ατομικό ή συλλογικό χαρακτήρα του εκάστοτε αρχιτεκτονικού συντελεστή (Rossi, 1982α:41).

Οι διάφοροι τύποι, λοιπόν, όπως υπογραμμίζει ο Rossi, δημιουργούνται τόσο βάσει των διαφόρων αισθητικών κριτηρίων, όσο και βάσει των αναγκών του ανθρώπου (Rossi, 1982α:40), δημιουργώντας την ανάγκη να καθορισθεί ο τύπος και με βάση μια λειτουργική χροιά. Αυτό είναι λογικό γιατί δε θα μπορούσε να ερμηνευτεί η (ανάγκη για) διατήρηση της μορφής σε βάθος χρόνου, δεδομένης της αλλαγής αντιλήψεων και λειτουργιών στο χρόνο (Rossi, 1982α:47). Έτσι, υποστηρίζει πως *ο τύπος βρίσκεται σε συνάρτηση με τη λειτουργία και βασίζεται σε αυτήν* (Lurfer et.all., 2003) και δεν αποτελεί το βοηθητικό κανόνα της (Rossi, 1982α:47). Ωστόσο, παρά αυτήν τη συσχέτιση, ο Rossi υπερτονίζει πως ο τύπος αποτελεί μια αμετάβλητη οντότητα που θα πρέπει να διαφοροποιηθεί ως έννοια από αυτή της λειτουργίας, της μορφής και του ιστορικού παραδείγματος (Gosrodini, 1988:51 και Pfeiffer and Brauneck, 2008:13), όπως και οι τελευταίες μεταξύ τους (Rossi, 1982α:29).

Πολύ σημαντικές προσωπικότητες που σημάδεψαν την τυπολογική έρευνα είναι οι **αδερφοί Krier** (Robert Krier: γεννηθείς το 1938 και Leon Krier: γεννηθείς το 1946). Τα δύο αδέρφια, κινούμενοι ορθολογικά, χρησιμοποιούν τον τύπο στα διαφορετικά τους αστικά οράματα, «ως μέσο σύνθεσης που χρησιμεύει για να παράγει εικόνες» (Pfeiffer and Brauneck, 2008:14). Κατά την άποψή τους, που παρουσιάζει ομοιότητες με αυτήν του Moneo, ο τύπος είναι κάτι το γεωμετρικό. Είναι το μέσο που *παρουσιάζει την οργανωτική δομή του κτιρίου ως προς το σχέδιο και την ενότητα* (Krier and Thadani, 2009:46) και για το λόγο αυτό η γεωμετρία αποτελεί, στην ουσία, το μοναδικό μέσο με το οποίο πρέπει να γίνεται η ανάλυση της μορφής με στόχο την ανακάλυψη των τύπων (Gosrodini, 1988:52). Οι Krier and Thadani (2009:46) συνεχίζουν, τονίζοντας πως:

«Ένας τύπος εξελίσσεται μέχρι να επιτύχει τη βασική του [...] μορφή. Ο βαθμός της πολυπλοκότητας ενός παραδοσιακού τύπου αντιστοιχεί στην πολυπλοκότητα της λειτουργίας του.

Η τυπολογική πολυπλοκότητα δεν είναι στόχος του τύπου αλλά απόδειξη της λειτουργικής ιεραρχίας. Απλοί χώροι και όγκοι αποτελούν τα δομικά στοιχεία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης όσο σύνθετο και να είναι το ολικό αποτέλεσμα»

Ο τύπος είναι το στοιχείο που προκύπτει από την ανάλυση των μορφών, όπως προαναφέρθηκε και στην πορεία πρέπει να επανασυντίθεται σε μια νέα μορφική σύνθεση. Έτσι, ο αρχιτέκτονας μπορεί να ξαναανακαλύψει τη ξεχασμένη γλώσσα της αρχιτεκτονικής και της πόλης και να δημιουργεί μορφές που να ταιριάζουν στο σύγχρονο περιβάλλον της (Krier and Culot, 1978 σε Gosprodinì, 1988:53), γλιστρώντας μέσα στην ιστορία της. Κατά τον Maitland (1984: 108), συγκεκριμένα, ο R. Krier χρησιμοποιεί «μνημεία και μνήμες της ιστορίας του τόπου» ως «ηρωικές γλυπτές μορφές», παρά τις αναφορές του σε οικουμενικά πρότυπα. Η άποψη των Krier, στηρίζεται στο γεγονός πως η αρχιτεκτονική τυπολογία δεν είναι ατελείωτα επεκτάσιμη (Krier, 1987:32).

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η προσέγγιση του **Anthony Vidler**, για τον τύπο και το μετασχηματισμό του. Ο Vidler (1981), μιλώντας σε επίπεδο αστικό, ανέλυσε έντονα τον τύπο στο δοκίμιό του “The third typology”, όπου διακηρύσσει πως η πόλη αποτελεί το μοντέλο που εμπνέει το αρχιτεκτονικό έργο. Συγκεκριμένα, διατείνεται πως:

«Η πόλη εκλαμβάνεται ως σύνολο, το παρελθόν και το παρόν της αποκαλύπτεται στη φυσική της δομή. Συνιστά η ίδια και για την ίδια μια νέα τυπολογία» (Vidler,1981:104).

Κατά το Vidler, και γενικότερα για αρκετούς ρασιοναλιστές (rationalists), ο τύπος είναι αυτόνομος και «αυτό-αναφερόμενος». Είναι ένας μορφικός σχηματισμός που δεν παρουσιάζει κανένα κοινωνικό περιεχόμενο και κατά συνέπεια δεν αφορά καθόλου την κοινωνία. Ο τύπος είναι μια καθαρά γεωμετρική κατασκευή, που επιστρέφει την αρχιτεκτονική θεωρία στο μορφικό πρόβλημα (Nesbit, 1996:258). Είναι ένα μέσο το οποίο λαμβάνεται από το παρελθόν της πόλης (Vidler, 1981:104-106) και σκοπός του αρχιτέκτονα-δημιουργού είναι να τον χρησιμοποιήσει για να πλάσει μορφή και να τον φορτίσει με

περιεχόμενο που να συνδυάζεται με τα δεδομένα της εποχής της δημιουργίας (Gospodini, 1988:53). Έτσι, ουσιαστικά, αυτή που καλείται να παίξει το ρόλο της διατήρησης της μνήμης και των νοημάτων, μέσα από την οιαδήποτε μετατροπή των μορφών, είναι η πόλη (Nesbit, 1996:258) δια μέσω του αρχιτέκτονα – ή καλύτερα μέσω του σχεδιαστή του χώρου, οιασδήποτε κλίμακας-, ο οποίος με αυτήν την προσέγγιση αποδέχεται ένα τεράστια βαρύ φορτίο και μεγάλες ευθύνες για την ανθρώπινη ζωή.

Όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω, η πόλη αποτελεί, κατά το Vidler, από μόνη της και για τον εαυτό της μια τυπολογία. Ωστόσο, είναι μια τυπολογία που διαιρείται σε επιμέρους τμήματα-θραύσματα (fragments). Αυτά τα θραύσματα, που δεν αποτελούν τύπους, επιλέγονται και ανασυντίθενται σύμφωνα με κριτήρια που λαμβάνονται από τρία επίπεδα νοήματος:

1. Το πρώτο επίπεδο κληρονομείται από τα αποδιδόμενα χαρακτηριστικά των μορφών λόγω της προηγούμενης ύπαρξής των.
2. Το δεύτερο προέρχεται από το εκάστοτε συγκεκριμένο θραύσμα και τα όριά του.
3. Το τρίτο προτείνεται από μια ανασύνθεση των θραυσμάτων σε ένα νέο πλαίσιο (Gospodini, 1988:54).

Τα τρία αυτά επίπεδα, επιτρέπουν να θεωρηθεί πως η άποψη του Vidler, αν και παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με άλλες προσεγγίσεις (επί παραδείγματι, με αυτές των Moneo, Rossi και αδελφών Kriers), ωστόσο, παρουσιάζει μια έντονη διαφοροποίηση. Ο τύπος δεν είναι η απλούστερη οντότητα-μοντέλο από την οποία προκύπτει μια σύνθεση, μια μορφή.

«Σύμφωνα με την ερμηνεία του Vidler, ο τύπος σχετίζεται με την μορφή και όχι με τις αρχές που προϋπάρχουν προ της κατασκευής της μορφής. Δεδομένου ότι αυτές οι μορφές θεωρούνται πως κληρονομούν μέρος των νοημάτων τους από την προηγούμενη ύπαρξή τους, φαίνεται ο τύπος να θεωρείται ως ιστορική οντότητα» (Gospodini, 1988:54).

Ο τύπος παρουσιάζεται ως κάτι το σχετικά ρευστό, ούτε πλήρως μεταβλητός, αλλά ούτε και εντελώς αμετάβλητος. Είναι μια οντότητα που αποτελείται από τα διάφορα θραύσματα –τα οποία, σύμφωνα με το Vidler, δεν έχουν καμμιά λειτουργική αξία, λόγω της σταθερότητάς τους μέσα στο χρόνο- και έτσι, επαγωγικά, και η πόλη αποτελεί έναν τύπο (Gospodini, 1988:54-55). Έτσι, από τα παραπάνω μπορεί να

παρατηρηθεί πως και η έννοια της τυπολογίας σε σχέση με τους προηγούμενους αναλυτές είναι διαφορετική, μιας που ένας τύπος (η πόλη) μπορεί να αποτελέσει ταυτοχρόνως και τυπολογία. Όλη αυτή η διατύπωση του Vidler –θεωρώ πως- παραπέμπει σε μια γλωσσική ερμηνεία της τυπολογίας, η θεώρηση που αναφέρεται στον τύπο που δεν είναι κάτι άλλο παρά ο ίδιος της ο εαυτός, σύμφωνα με τη Gospodini (1988:55). Έτσι, η θεώρηση του Vidler φαίνεται να είναι μια θεώρηση που εμφανίζει σημάδια ταυτολογικής διάθεσης.

Τέλος, σταθμός για την νόηση του τύπου αποτέλεσε και η διατύπωση της άποψης του **Bill Hillier**. Η άποψη του Hillier περί τύπου δεν παρουσιάζει διαφοροποίηση ως προς τον τύπο ως έννοια, αλλά στην προσέγγισή του. Ο συγγραφέας παρουσιάζει τον τύπο ως το δομικό στοιχείο του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού αντικειμένου, το οποίο (δομικό στοιχείο: τύπος) προσεγγίζεται μέσω μιας μεθοδολογίας που χρησιμοποιείται κατά κόρον στη βιολογία: την προσέγγιση μέσω φαινοτύπων και γονοτύπων (Γοσποδίνη, 1995β:3.25). Ο φαινότυπος αναφέρεται στη χωρική μορφή του εκάστοτε αντικειμένου που συντάσσει το χώρο. Σχετίζεται, δηλαδή, με τη μορφολογική του δομή, όπως ακριβώς και στη βιολογία, όπου ο φαινότυπος του κάθε ανθρώπου σχετίζεται με τη μορφή του (Αλεπόρου-Μαρίνου, 2006). Ο γενότυπος, πάλι, αναφέρεται στη βαθύτερη δομή του εκάστοτε αντικειμένου, και πιο συγκεκριμένα, όπως υπογραμμίζει χαρακτηριστικά η Γοσποδίνη (1995β:3.25) «στη χωρική διαμόρφωση (spatial configuration) και χωρική δομή (spatial structure) του» που διέπει το χώρο, εν αντιστοιχία ακριβώς με τη βιολογία όπου αναφέρεται στην [...]. Η προσέγγιση του Hillier είναι αρκετά λογική μιας που είναι δυνατό να παρατηρηθούν αντικείμενα, όπως κτίρια ή τμήματα του αστικού χώρου, που μπορεί να παρουσιάζουν την ίδια μορφολογική δομή, αλλά να διαφέρουν ως προς τη χωρική δομή τους και διαμόρφωση, όπως ορθά αναφέρει ο Hillier στο βιβλίο του 'Space is the machine' (1996:33-35) χρησιμοποιώντας ένα απλοϊκό παράδειγμα αρχιτεκτονικού αντικειμένου.

Η ανάλυση του φαινοτύπου είναι μια δουλειά σχετικά απλή, δεδομένου πως η μορφή μπορεί να αναχθεί σε σχηματικές μορφές, αναλογικά με την ανάλυση του γενότυπου, που αναλύει στις αιτίες και την βαθύτερες αρχές του σχεδιασμού. Για το λόγο αυτό, ο Hillier, σύμφωνα με τη Γοσποδίνη (1995β:3.25), υποστηρίζει ο γενότυπος μπορεί να μελετηθεί μέσω μιας συντακτικής ανάλυσης του χώρου. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να μελετηθεί η χωρική διαμόρφωση και, κατά συνέπεια η χωρική δομή, του μελετώμενου αντικειμένου.

«Σύμφωνα με τη θεωρία σύνταξης του χώρου, κάθε αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό αντικείμενο αποτελεί ενιαίο χωρικό σύστημα, μέσα στο οποίο η συγκεκριμένη διαμόρφωση του χώρου καθορίζει αφενός σταθερές συντακτικές σχέσεις μεταξύ των επιμέρους χώρων και αφετέρου, σταθερές συντακτικές ιδιότητες για το σύστημα ως σύνολο» (Γοσποδίνη, 1995β:3.25).

Κατά το Hillier, η σημαντικότερη παράμετρος είναι η ενσωμάτωση (integration) και για το λόγο αυτό τη χρησιμοποιεί στις συντακτικές προσεγγίσεις του (ενδεικτικά, πρβλ σε Hillier, 1996:171-173, 176-177). Η ενσωμάτωση, ή καλύτερα, ο βαθμός ενσωμάτωσης ενός χώρου μέσα σε ένα ευρύτερο σύστημα παρουσιάζει το κατά πόσο ισχυρά είναι συνδεδεμένος ο εν λόγω χώρος αναφορικά με τους λοιπούς χώρους του μελετώμενου συστήματος. Βάση του βαθμού ενσωμάτωσης, ο Hillier και η ερευνητική του ομάδα καθόρισαν αστικές τυπολογίες, ταξινομώντας διάφορες πόλεις τυπολογικά, που συμπίπτουν σημαντικά με τις χρήσεις και τις λειτουργίες σε αυτές.

Έτσι, από τα παραπάνω διαπιστώνεται πως η προσέγγιση του Hillier για τον τύπο χαρακτηρίζεται από μια διττότητα. Από τη μία πλευρά, η φαινοτυπική ανάλυση του αντικειμένου αναφέρεται στον *τύπο ως μορφικό μοντέλο*, το οποίο συμβάλει στην ανάλυση των μορφών, ενώ η γενοτυπική προσέγγιση του τύπου, τον *αντιλαμβάνεται ως την ουσία της μορφής*, μέσω της οποίας καθορίζεται ο σχεδιασμός και γίνονται αντιληπτές οι γενεσιουργές αιτίες του σχεδιασμού.

Δύο προσεγγίσεις της έννοιας του τύπου

Διαβάζοντας τις παραπάνω προσεγγίσεις, που σημειωτέον είναι προσεγγίσεις της ρασιοναλιστικής σχολής, διαπιστώνεται, πέραν του **μετασχηματισμού της τυπικής ιδέας**, μια διττότητα στον τρόπο προσέγγισης της έννοιας. Η διαπίστωση αυτή παρουσιάζεται από τη Gospodini (1988:57). Δεκατέσσερα χρόνια πριν, στη διδακτορική διατριβή της, υποστηρίζει πως ο τύπος έχει προσεγγιστεί είτε **ως μοντέλο** είτε **ως βαθύτερη δομή**. Συγκεκριμένα, υπογραμμίζει πως η *πρώτη προσέγγιση*, που ακολουθήθηκε από του Moneo, Krier, Vidler και Colquhoun, *ανάγει τον τύπο ως μια ιστορικά εγκαθιδρυμένη, δυνάμενη σε μετασχηματισμούς οντότητα η οποία σχετίζεται άμεσα με τη μορφή και ελέγχεται από την ιστορική λειτουργία των μορφών*. Σύμφωνα με τη *δεύτερη προσέγγιση* του όρου «τύπος», που ακολουθήθηκε από το Rossi και από το Hillier (Γοσποδίνη, 1995β:3.28), *ο τύπος είναι μια αμετάβλητη και δια-ιστορική οντότητα που σχετίζεται με τις αρχές του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού και είναι αδιάφορη της*

ιστορικής λειτουργίας των εκάστοτε μορφών. Οι δύο αυτές προσεγγίσεις, παρουσιάζονται αναλυτικότερα στον πίνακα που ακολουθεί και συνοψίζει τα χαρακτηριστικά των δύο προσεγγίσεων (πίνακας 2.1):

Πίνακας 2.1: Οι δύο προσεγγίσεις της τυπικής έννοιας

Ο τύπος ως μοντέλο	Ο τύπος ως βαθύτερη δομή
Ιστορικά εγκαθιδρυμένοι	Δια-ιστορικός
Δυναμικός σε μετασχηματισμούς	Αμετάβλητος
Σχετίζεται με τη μορφή	Σχετίζεται με τις αρχές του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού
Ελέγχεται από την ιστορική λειτουργία των μορφών	Αδιάφορη η ιστορική λειτουργία των μορφών

Πηγή: Gospodini, A. (1988): Type and the function in the urban square: A case study of London. Volume I. Ph.D Thesis και Γοσποδίνη, Α. (1995β): Σημειώσεις Αστικής Σύνθεσης. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος.

Πέραν όμως του τρόπου αντίληψης και νόησης του τύπου υπάρχει ένα σημαντικό παρατηρείται και μια διττότητα στη χρήση του τύπου. Χαρακτηριστικά, αναφέρει ο Emmitt (2002:114):

«Οι τυπολογίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να ταξινομήσουν κτιριακούς τύπους και ως εκ τούτου αποτελούν ένα πολύτιμο ερευνητικό εργαλείο ή μπορούν να χρησιμοποιηθούν σα μοντέλο και ως εκ τούτου να χρησιμοποιηθούν ως πρωτότυπο για τον απασχολημένο σχεδιαστή για να αναπτύξει νέες λύσεις».

Σε αυτήν τη φράση ο Emmitt συνοψίζει την άποψη πως ο τύπος μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε ως εργαλείο ταξινόμησης των μορφών είτε ως μοντέλο για την παραγωγή μορφών. Στην πρώτη περίπτωση ο τύπος αποτελεί εργαλείο ανάλυσης. Στη δεύτερη αποτελεί μέσο σύνθεσης και παραγωγής χώρου.

Βάσει αυτών, μπορεί να παρατηρηθεί πως αναλόγως τον τρόπο προσέγγισης της έννοιας και αναλόγως του τρόπου χρήσης του το αποτέλεσμα μπορεί να είναι πολύ διαφορετικό και ο ρόλος του τύπου λαμβάνει διαφορετικό ρόλο ανά περίπτωση. Αυτό θα μπορούσε να απεικονιστεί γραφικά σε μια μήτρα συσχέτισης που παρατίθεται κάτωθι (πίνακας 2.2):

Πίνακας 2.2: Η χρήση του τύπου αναλόγως της προσεγγίσης

	Ο τύπος ως μοντέλο	Ο τύπος ως βαθύτερη δομή
Εργαλείο Ανάλυσης	Ανάλυση μορφής με βάση την ιστορία, τη μνήμη και τη λειτουργία	Ανάλυση μορφής με βάση την ιστορία και τη μνήμη
Μέσο σύνθεσης	Σύνθεση με βάση τις σύγχρονες απόψεις και πεποιθήσεις η οποία, όμως, σέβεται την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά	Σύνθεση με βάση τις μνημονικές αντιλήψεις

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Η έννοια του τύπου, όπως θα χρησιμοποιηθεί στην εργασία

Όλες αυτές οι προσεγγίσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω, θα μπορούσε να πει **μάλιστα** κανείς, ως μια ιστορική αναδρομή της τυπικής έννοιας σε βάθος των αιώνων, είχαν ως αποτέλεσμα την ανάλυση και την κατανόηση του τύπου. Διαπιστώθηκε πως ο τύπος, κατά γενική ομολογία, αποτελεί ένα πρότυπο μοντέλο που δύναται να χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή αρχιτεκτονικού έργου εκ νέου¹. Ωστόσο, θα ήταν καλό να διατυπωθεί ένας ορισμός που θα συνοψίζει τις ιδέες του συγγραφέα για τον τύπο και έτσι, θα μπορεί ο αναγνώστης να αντιληφθεί τι νοείται όταν γίνεται αναφορά στην τυπική έννοιας στην παρούσα εργασία. Στη συγκεκριμένη εργασία, λοιπόν, *ο τύπος αποτελεί ένα ιδεολογικό κατασκεύασμα. Ένα γεωμετρικό πρότυπο που προκύπτει από την ανάγκη που επιτελεί στο σχεδιασμό.* Είναι, στην ουσία, η **αποτύπωση του συμβολισμού**, κατά κύριο λόγο, και της **λειτουργίας**, κατά δευτερεύοντα ρόλο, στη **γεωμετρική κανονικότητα της μορφής**. Όπως μπορεί, λοιπόν, να διαπιστωθεί ο τύπος είναι **δυνάμει**

¹ Ο εν λόγω ορισμός αν και ομοιάζει φαινομενικά με αυτόν που δίδει ο Stevens Curl (1999) στο "A Dictionary of Architecture":

«Τύπος: Πρότυπο (exemplar), σχήμα (pattern), πρωτότυπο (prototype) ή αυθεντική δουλειά (original work) που χρησιμεύει ως πρότυπο μοντέλο το οποίο αντιγράφεται για την κατασκευή άλλων κτιρίων».

Ωστόσο, παρουσιάζει σημαντικές διαφορές, όπως επί παραδείγματι στο γεγονός της αντιγραφής του τύπου και στις διάφορες αποδιδόμενες έννοιες που τον χαρακτηρίζουν. Για περισσότερα, παράβαλε σε Stevens Curl, (1999).

μεταβλητός και μπορεί να επηρεαστεί και να παρουσιάσει, κατ' αυτόν τον τρόπο, αλλαγές μέσω της ιστορίας, μέσω της κοινωνίας και μέσω της ίδιας της πόλης, εν γένει.

Πίνακας 2.3: Σύγκριση των δύο προσεγγίσεων του τύπου με την προσέγγιση της έννοιας στην παρούσα εργασία.

Ο τύπος ως μοντέλο	Ο τύπος ως βαθύτερη δομή	Ο τύπος στην εργασία
Ιστορικά εγκαθιδρυμένος	Δια-ιστορικός	Δια-ιστορικός
Δυνάμενος σε μετασχηματισμούς	Αμετάβλητος	Δυνάμενος σε μετασχηματισμούς
Σχετίζεται με τη μορφή	Σχετίζεται με τις αρχές του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού	Σχετίζεται με τις αρχές του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού και κατ' επέκταση με τη μορφή
Ελέγχεται από την ιστορική λειτουργία των μορφών	Αδιάφορη η ιστορική λειτουργία των μορφών	Ελέγχεται από την ιστορική λειτουργία των μορφών, της κοινωνίας και του ευρύτερου αστικού περιβάλλοντος (π.χ. πόλη)

Πηγή: Gospodini, A. (1988): Type and the function in the urban square: A case study of London. Volume I. Ph.D Thesis, Γοσποδίνη, Α. (1995β): Σημειώσεις Αστικής Σύνθεσης. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος και Ιδία Επεξεργασία.

Η άποψη με την οποία προσεγγίζεται ο τύπος, λοιπόν, στο παρόν πόνημα, προκύπτει από το γεγονός πως οι δύο προσεγγίσεις χαρακτηρίζονται από μια βασική, κατά προσωπική μου γνώμη, αντίφαση. Η αντίφαση αυτή έγκειται στο γεγονός πως ενώ ο τύπος αποτελεί, σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση, κάτι το ιστορικά εγκαθιδρυμένο, ταυτόχρονα νοείται ως μεταβλητός μέσα στο χρόνο. Ο τύπος, δηλαδή, είναι κάτι το δεδομένο: συγκεκριμένα νοήματα που αποτυπώνονται σε ορισμένα ιστορικά σχήματα. Ωστόσο, όμως, είναι δυνατόν να μετασχηματιστεί. Το ακριβώς αντίθετο ισχύει και στη δεύτερη προσέγγιση, η οποία τον παρουσιάζει ως κάτι το δια-ιστορικό, που ήταν αποτέλεσμα των διαφόρων ιστορικών καταστάσεων, αλλά δε μπορεί να μεταβληθεί ιστορικά μέσα στο χρόνο, βάσει νέων αντιλήψεων, απόψεων και ιδεολογιών. Η δεύτερη αντίφαση αναφέρεται στη σχέση μορφής και τύπου.

Πάντως, θα πρέπει να σημειωθεί πως ο τύπος είναι μια έννοια που σχετίζεται με τις αρχές του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Αυτό σημαίνει πως ο τύπος σχετίζεται με τις πεποιθήσεις και τις διάφορες

ιδέες, με τη βαθύτερη, δηλαδή, ουσία του αντικειμένου. Δεδομένου πως η μορφή, πρέπει να αποτυπώνει τα νοήματα του τύπου, αυτό συνεπάγεται πως η μορφή πρέπει να

Σχέδιο 2.1: Σύγκριση των δύο προσεγγίσεων του τύπου με την προσέγγιση της έννοιας στην παρούσα εργασία.

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

στηρίζεται και στις αρχές σχεδιασμού. Διαπιστώνεται, έτσι, μια συσχέτιση που λαμβάνει μια μορφή διάδρασης μεταξύ των αρχών σχεδιασμού, του τύπου και της μορφής (σχέδιο 2.1).

Για να γίνει αντιληπτό καλύτερα, όμως, αυτό στο οποίο γίνεται αναφορά θα εστιάσουμε σε μια τυπολογία που είναι ιδιαίτερα συνήθης και είναι αυτή του *ορθόδοξου χριστιανικού ναού*. Σύμφωνα με το Λάββα (2002:121-124), πέντε είναι οι τύποι της ορθόδοξης ναοδομίας: η *βασιλική* (μονόκλιτη, τρίκλιτη και πεντάκλιτη), η *τρουλαία βασιλική* ή *βασιλική με τρούλο*, ο *οκταγωνικός ναός*, ο *σταυροειδής ναός* και ο *θολωτός ναός* ή *ροτόντα*. Οι βασικές γεωμετρικές δομές αυτών των τύπων ναοδομίας είναι το *ορθογώνιο* ή το *τετράγωνο* στις τρεις πρώτες, ο *σταυρός* και ο *κύκλος*. Μια άποψη περί τύπου που τον παρουσιάζει ως ένα αντικείμενο με καθαρά γεωμετρική μορφή, θα έπρεπε να παρουσιάζει ως τύπο το σχήμα και από εκεί και έπειτα αυτό το σχήμα να εξελιχθεί από το δημιουργό σε ναό². Σε μια άλλη προσέγγιση όπου ο τύπος θα θεωρούνταν αμετάβλητος μέσα στο χρόνο³, ο κάθε τύπος, λογικά, θα θεωρούνταν αυτόνομος, ενώ στην πράξη όλοι παραπάνω τύποι συσχετίζονται μεταξύ τους και διαφέρουν ως προς την περίοδο εμφάνισής τους. Όντως, αν παρατηρηθεί η διαχρονική εξέλιξη του ναού, ως ναός γενικότερα, θα διαπιστωθεί πως ο ναός εξ αρχής, είχε δύο στοιχεία το ορθογωνικό (Παρθωνών, Ναός του Σολωμόντα) και το κυκλικό (η βόθρος, Ροτόντα). Τα δύο αυτά αποτελούσαν τη συνήθη μορφή του ναού, για λόγους τέλειας κανονικότητας και για λόγους ερμηνείας-συμβολισμός του θεϊκού στοιχείου, της γενεσιουργού αιτίας, του θανάτου και του περάσματος στη μεταθανάτια ζωή (Ηλιάδης και Κυριακίδης, 2008:50-51, 88-89). Οι δύο γεωμετρίες αυτές συνδυάστηκαν στην πορεία και προέκυψε η

² Θεωρητικά, μια παρόμοια άποψη, που είναι αυτή του Vidler, ίσως έβλεπε το ναό ως τον τύπο και τα υπόλοιπα στοιχεία του ως τα «θραύσματα» στα οποία διαιρείται. Πρβλ παραπάνω (οι απόψεις του Vidler).

³ Μια τέτοια άποψη ίσως να έτεινε κοντά στις απόψεις του Rossi.

βασιλική με τρούλο (Ι.Ν. της του Θεού Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη και λοιποί ναοί έκτοτε). Αργότερα, μια παραλλαγή στον τρούλο είχε ως απόρροια τη δημιουργία του οκταγωνικού ναού, ο οποίος κατείχε παρόμοιους συμβολισμούς, με τους προηγούμενους. Τέλος, ο σταυροειδής ρυθμός, παρά του ότι χαρακτηρίζεται στη βασική του δομή από το σταυρικό σχήμα, που έχει προφανές συμβολισμό, αξιοποιεί τα χαρακτηριστικά των άλλων ρυθμών, κυρίως στην εσωτερική διαμόρφωσή του, γεγονός, ειδικά στη θεωρία του Vidler, αρκετά σημαντικό.

Από τα παραπάνω, λοιπόν, συνεπάγεται πως, η προσέγγιση που θα χρησιμοποιηθεί αποτυπώνει τον τύπο ως ένα πρότυπο σχήμα, μια *δια-ιστορικά εγκαθιδρυμένη, δυνάμενη σε μετασχηματισμούς οντότητα, που σχετίζεται με τις αρχές του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού και κατά συνέπεια με τη μορφή και ελέγχεται, σε ένα βαθμό, όσο η εκάστοτε κοινωνία επιθυμεί, από την ιστορική λειτουργία των μορφών. Αυτό το πρότυπο σχήμα είναι αυτό που χρησιμοποιείται, άλλοτε συνειδητά και άλλοτε ασυνείδητα από τους εκάστοτε δημιουργούς για την παραγωγή αρχιτεκτονικού και αστικού τοπίου, ενώ αυτό είναι και το μέσο που χρησιμοποιείται για την ερμηνεία των υπαρχόντων έργων.*

Ο τρόπος με τον οποίο καλείται ο τύπος να λειτουργήσει στα πλαίσια μιας διεθνοποιημένης κοινωνίας και σε ένα πλαίσιο πόλεων σε ανταγωνισμό (Γοσποδίνη, 2000), είναι αντικείμενο των επόμενων ενοτήτων. Πάντως, θα πρέπει να υπερτονιστεί, σε αυτό το σημείο, πως παρά το γεγονός πως η τυπολογία ίσως να μοιάζει μια έννοια χωρίς ουσία που έχει παραμερισθεί τα τελευταία χρόνια από την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία, μπορεί να παίξει ιδιαίτερο σημαντικό ρόλο και να συμβάλει στη διαμόρφωση αισθητικά βελτιωμένων πόλεων και οικονομικά ανταγωνιστικότερων, στα πλαίσια της συνεχούς πρόκλησης για να ανάπτυξη.

Πηγές Τεκμηρίωσης

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Bergdoll, B. (2000): *European Architecture: 1750-1890*. Oxford University Press. Hong-Kong.

- Gospodini, A. (1988): *Type and the function in the urban square: A case study of London*. Volume I. Ph.D Thesis.
- Emmitt, S. (2002). *Architectural Technology*. Blackwell Science. Leeds.
- Hillier, B. (1996): *Space is the machine*. Cambridge University Press. U.K.
- Kent, S. (1990): *Domestic architecture and the use of space. An interdisciplinary cross-cultural study*. Cambridge University Press. Cambridge, New York and Melbourne.
- Krier, L. (1987): *Architecture: Choice of Fate*. Papadakis Press. Great Britain.
- Krier, L. and Thadani, D. (2009): *The architecture of community*. Island Press. Washington.
- Lavin, S. (1992): *Ouverture de Quincy and the invention of a modern language of architecture*. The MIT Press. Cambridge, Massachusetts and London.
- Lupfer, G., Paul, J and Sigel, P. (2003): '20th Century: Aldo Rossi'. Στο [...] (2003): *Architectural Theory. From the Renaissance to the present*. Taschen. Italy.
- Mallgavre, H., F. (2005): *Modern Architectural Theory. A historical survey. 1673-1968*. Cambridge University Press. New York.
- Mitias, M. (1999): *Architecture and Civilization*. Editions Rodopi BV. Amsterdam-Atlanta.
- Pfeiffer, G. and Brauneck, P. (2008): *Country Houses: A housing typology*. Birkhauser Verlag AG. Basel-Boston-Berlin.
- Rabinow, P. (1989): *French Modern. Norms and forms of the social environment*. The MIT Press. USA.
- Rossi, A. (1982α): *The architecture of the city*. The MIT Press. New York.
- Stevens Curl, J. (1999): *A dictionary of architecture*. Oxford University Press.

Whalley, G. (1997): *Aristotle's Poetics*. McGill's Queen's University Press. Canada.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αλεπόρου-Μαρίνου Β., Αργυροκαστρίτη Α., Κομητοπούλου Α., Πιαλόγλου Π., Σγουρίτσα Β. (2006): *Βιολογία Θετικής Κατεύθυνσης της Γ' τάξης Ενιαίου Λυκείου*. Ο.Ε.Δ.Β. Αθήνα.

Ηλιάδης, Φ. και Κυριακίδης Χ. (2008): *Μελέτη αξιοποίησης της τάφρου του Χατζη-Χαλάαρ στη Λάρισα*.

Γοσποδίνη, Α. (1995α): *Σημειώσεις για το μάθημα Ιστορία Πόλης και Πολεοδομίας*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος.

Γοσποδίνη, Α. (1995β): *Σημειώσεις Αστικής Σύνθεσης*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος.

Λάββας, Γ. (2004): *Επίτομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, University Studio Press.

Ξενόγλωσσα άρθρα σε συλλογικούς τόμους και περιοδικά

Argan, G., C. (1963): 'On the typology of architecture'. Στο Nesbit, K. (εκδότρια) (1996) *Theorizing a new agenda for architecture. An anthology of architectural theory.1965-1995*. Princeton Architectural Press. New York.

Colquhoun, A., H. (1967). 'Typology and design method'. Στο Nesbit, K. (εκδότρια) (1996) *Theorizing a new agenda for architecture. An anthology of architectural theory.1965-1995*. Princeton Architectural Press. New York.

Eisemann, P. (1984): 'The end of the classical: The end of the beginning and the end of the end'. Στο Nesbit, K. (εκδότρια) (1996) *Theorizing a new agenda for architecture. An anthology of architectural theory.1965-1995*. Princeton Architectural Press. New York.

Madrazo, L. (1994): 'Durand and the science of architecture'. Στο *Journal of Architectural Education*. 48/1. p.p.12-24.

Moneo, R. (1978): 'On Typology', Στο *Oppositions*, (1978) no. 13, σ.σ. 23-45

Nesbit, K. (1981): 'Introduction to the third typology'. Στο Nesbit, K. (εκδότρια) (1996) *Theorizing a new agenda for architecture. An anthology of architectural theory.1965-1995*. Princeton Architectural Press. New York.

Vidler, A. (1998): 'The idea of type: The transformation of the academic ideal'. Στο *Oppositions*, (1998) no. 5432, σ.σ. 437-460

Ελληνόγλωσσα άρθρα σε συλλογικούς τόμους και περιοδικά

Γοσποδίνη, Α.(2000): 'Ο ανταγωνισμός μεταξύ των ευρωπαϊκών πόλεων και των «νέων» χρήσεων του αστικού ιστού: Μια πρόκληση για τις ελληνικές πόλεις', Στο Ψυχάρης, Γ., Γοσποδίνη, Α. και Χριστοπούλου, Ο. (2000) (επιμ). *Δεκαεπτά Κείμενα για το σχεδιασμό, τις πόλεις και την ανάπτυξη: Για τα 10 χρόνια λειτουργίας του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Maitland, B. (1984): 'The uses of history'. Στο Γερολύμπου, Α, Καλογήρου, Ν., Καυκουλά, Κ., Παπαμίχος, Ν., Τσουλουβής, Α., Χαστάογλου, Β. και Χατζημιχάλης, Κ. (επιμ.) (1986): *Επί πόλεως. Συλλογή Κειμένων*. Αλτιντζής Αθ. Θεσσαλονίκη.

Παπαδόπουλος, Α., Παπακώστας, Γ. και Τσιτιρίδου, Σ. (1987): 'Σημείωμα επιμελητών'. Στο Rossi, A. (1987): *Η αρχιτεκτονική της πόλης*. Σύγχρονα Θέματα. Θεσσαλονίκη.

Rossi, A. (1982β): 'The architecture of the city'. Στο Γερολύμπου, Α, Καλογήρου, Ν., Καυκουλά, Κ., Παπαμίχος, Ν., Τσουλουβής, Α., Χαστάογλου, Β. και Χατζημιχάλης, Κ. (επιμ.) (1986): *Επί πόλεως. Συλλογή Κειμένων*. Αλτιντζής Αθ. Θεσσαλονίκη.

Τζερετζόγλου, Ν.Ι., (2009): 'Η ιδέα της αρχέτυπης κατοικίας στη σύγχρονη εποχή: αρχιτεκτονικός χώρος και φιλοσοφικός λόγος'. Στο *Αρχιτέκτονες*, (2009). No. 77:Β, σ.σ.:28-35.

Vidler, A. (1981): 'The third tyrology'. Στο Γερολύμπου, Α, Καλογήρου, Ν., Καυκουλά, Κ., Παπαμίχος, Ν., Τσουλουβής, Α., Χαστάογλου, Β. και Χατζημιχάλης, Κ. (επιμ.) (1986): *Επί πόλεως. Συλλογή Κειμένων*. Αλτιντζής Αθ. Θεσσαλονίκη.

Ιστότοποι

Βιογραφία του Πλάτωνα (2010). Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Greek History με url: <http://www.agiotatos.gr/greekhistory/greekhistory/2009-07-23-07-28-08/2009-07-23-07-38-24.html> [ανακτήθηκε κατά την 23η Απριλίου 2010].

Άρθρο για τον Sir John Newenham Summerson (2010α). Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Wikipedia με url: http://en.wikipedia.org/wiki/John_Summerson [ανακτήθηκε κατά την 27η Απριλίου 2010].

Άρθρο για τον Marc-Antoine Laugier (2010β). Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Wikipedia με url: http://en.wikipedia.org/wiki/Marc-Antoine_Laugier [ανακτήθηκε κατά την 27η Απριλίου 2010].

Άρθρο για τον Ouetretnere de Quincy (2010γ). Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Wikipedia με url: http://en.wikipedia.org/wiki/Quatrem%C3%A8re_de_Quincy [ανακτήθηκε κατά την 27η Απριλίου 2010].

Άρθρο για τον Jean Nicolas Louis Durand (2010δ). Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Wikipedia με url: http://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Nicolas-Louis_Durand [ανακτήθηκε κατά την 25^η Ιουνίου 2010].

Άρθρο για τον Ernesto Nathan Rogers (2010ε). Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Wikipedia με url: http://en.wikipedia.org/wiki/Ernesto_Nathan_Rogers [ανακτήθηκε κατά την 26^η Ιουνίου 2010].

Βιογραφία του του **Jean-Nicolas-Louis Durand (2010)**. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο ENCYCLOpedia.com με url: <http://www.encyclopedia.com/doc/101-DurandJeanNicolasLouis.html> [ανακτήθηκε κατά την 28η Απριλίου 2010].

Μαμωλής, Γ. (2005): *Περί ψυχής*. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Filosofia.GR με url: <http://www.filosofia.gr/item.php?id=248> [ανακτήθηκε κατά την 20η Σεπτεμβρίου 2008].

Σαΐτης, Ε. (2010): Αρχιτεκτονική. Λογική και Ευαισθησία. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο in2.gr με url: <http://www.in2.gr/dhouse.php?id=8107> [ανακτήθηκε κατά την 27η Ιουνίου 2010].

Ouetretne de Quincy, (1832-1833): *The Historical Dictionary of architecture* (αποσπάσματα φράσεων)
Στο Άρθρο: Style and Type. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Tripod με url: <http://luciensteil.tripod.com/katarxis02-1/id24.html> [ανακτήθηκε κατά την 27η Απριλίου 2010].

Η μορφή είναι το βάθος που ανεβαίνει στην επιφάνεια...

Βίκτωρ Ουγκώ

2.2. Η μορφή στα πλαίσια του κτισμένου χώρου

Η μορφή είναι ένα, επίσης, σημαντικό κομμάτι της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας που πρέπει να διερευνηθεί. Ο τύπος, που αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα, και η μορφή, για την οποία θα γίνει λόγος στην παρούσα ενότητα, δεν είναι ζητήματα άσχετα και αδιάφορα το ένα του άλλου. Οι προσεγγίσεις, και σε αυτήν την περίπτωση ποικίλουν, ενώ η συσχέτιση είναι τόσο έντονη, ώστε ορισμένες απόψεις να ταυτίζουν το εννοιολογικό περιεχόμενο των δύο εννοιών. Όμως, πέραν της συσχέτισεως, ένας άλλος λόγος που δυσχεράνει την κατάσταση είναι η μη φιλικότητα των όρων προς το χρήστη, ειδικά της μορφής (Evans, 2005), που παρά της φαινομενικής απλότητάς του, εμπεριέχει ποικιλία νοημάτων.

Η μορφή και ο τρόπος με τον οποίον αυτή χειρίζεται είναι προϊόν μιας συνθετικής διαδικασίας που ακολουθεί ορισμένους κανόνες. Οι κανόνες αυτοί, σύμφωνα με τους Παρμενίδη και Χαραλαμπίδου-Διβάνη (1989:201), προκύπτουν «από τη γνώση της διαδικασίας δημιουργίας τους» που είναι ακριβώς το ίδιο πράγμα με τη διατήρηση της «απόστασης από το ιστορικό πλαίσιο δημιουργίας των μορφών», παρέχοντας, έτσι, με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα για τη μυθοποίηση της μορφικής ποιότητας.

Η διττότητα της μορφής

Από τα παραπάνω δύναται να γίνει αντιληπτό πως η μορφή δεν είναι ένα χαρακτηριστικό ενός αντικειμένου που τυγχάνει να χαίρει μόνο φυσικής-φαινομενικής αντίληψης, αλλά είναι ένα μέσο επικοινωνίας. Αυτό γιατί η επιλογή της μορφής ενός αντικειμένου επιτρέπει τη μελέτη των αποτελεσμάτων της διαδικασίας του σχεδιασμού του ως προς τη συγκρότηση δύο πραγματικότητων: της αντικειμενικής και της συμβατικής πραγματικότητας (Παρμενίδης και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, 1989:215).

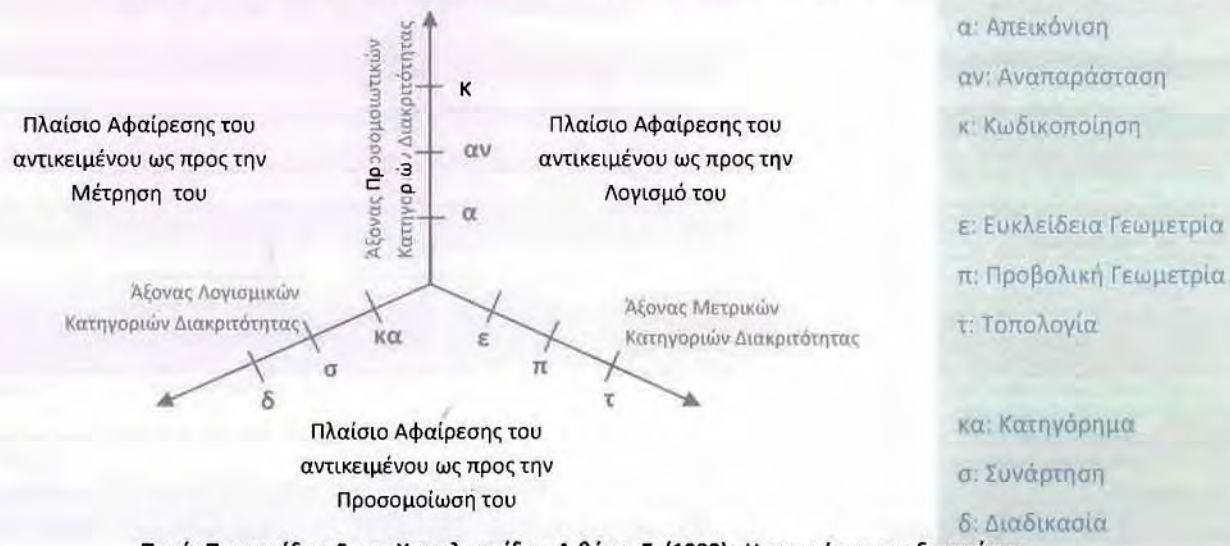
Η διττότητα της μορφικής φύσεως είναι αναγκαστική μιας που ή συντελεί το χώρο, αφού του προσδίδει νόημα παρέχοντας του περιεχόμενο μέσω της διαδικασίας ικανοποίησης των ανθρώπινων αναγκών (Παρμενίδης και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, 1989:12-14 και Scargill, 1979:11), ή αποτελεί το χώρο, σύμφωνα με το Norberg-Schulz (1965:140), ή εμπεριέχεται στο χώρο (Arnheim, 2003:25-27), ο οποίος χαρακτηρίζεται, επίσης, από μια διττότητα. Σύμφωνα με το Lefebvre (1991:229), ο μπορεί να είναι απόλυτος ή αφηρημένος. Ο πρώτος παραπέμπει στην ιδέα ενός μαθηματικοποιημένου χώρου στον οποίο η μορφή δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα «σχέδιο» που τοποθετείται σε μια συγκεκριμένη τριάδα

συντεταγμένων, στην αντικειμενική πραγματικότητα, δηλαδή. Ο δεύτερος παραπέμπει στο βιωμένο χώρο και τη γενικότερη αντίληψη του ανθρώπου για τον κόσμο, μιας που βλέπουμε να γίνεται περισσότερο αντιληπτός και περισσότερο συμβολικός (Lefebvre, 1991:285-287), στα πλαίσια της συμβατικής πραγματικότητας.

Μέσα σε αυτό το γενικότερο πλαίσιο, η κατανόηση της έννοιας της μορφής μπορεί να γίνει μέσω της χρήσης επιμέρους σχημάτων, που, σύμφωνα με τους Παρμενίδη και Χαραλαμπίδου-Διβάνη (1989:215), μπορούν να συγκροτηθούν σε ένα ενιαίο σύστημα περιγραφής, σύμφωνα με ιεραρχήσεις και κατηγοριοποιήσεις ως προς τα επίπεδα γενίκευσης και τα πλαίσια της αφαιρετικής διακριτικότητας του χώρου – η εν λόγω σκέψη αποτέλεσε και αναζήτηση του Lefebvre (1981:21)-, που αποτελεί το διαχειριστικό χώρο μελέτης της μορφής. Τα επίπεδα (ή σώματα, όπως διαφορετικά τα αναφέρουν οι ίδιοι συγγραφείς) γενίκευσης της μορφικής έννοιας είναι τρία και παρουσιάζουν τη μορφή ως **είδος**, ως **τύπο** και ως **φυσικό αντικείμενο**, μέσα σε ένα πλαίσιο τριών διαστάσεων που ερμηνεύουν και ορίζουν τη μορφή. Οι διαστάσεις αυτές, που είναι οι εμπειρίες λογικών πράξεων, οι εμπειρίες διαδικασιών προσομοίωσης και οι εμπειρίες της μέτρησης, ορίζουν το διαχειριστικό χώρο στον οποίον έγινε αναφορά παραπάνω. Πιο συγκεκριμένα:

Η διαδικασία νόησης της μορφής

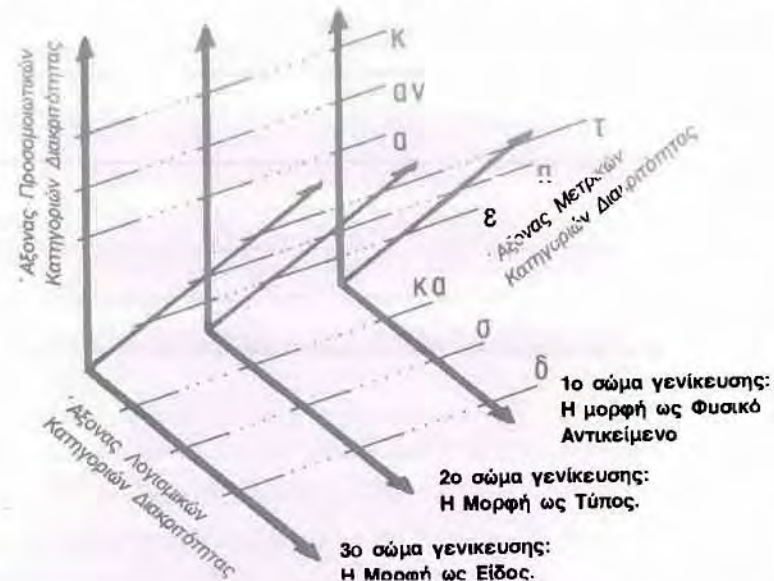
Εικόνα 2.1: Τα πλαίσια αφαίρεσης αναπαριστώμενα ως τρισδιάστατος διαχειριστικός χώρος

Πηγή: Παρμενίδης, Γ. και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, Σ. (1989): *Η μορφή του σχεδιασμένου αντικείμενου : το πρόβλημα της περιγραφής*. Εκδόσεις Παρατηρητής. Αθήνα. σ.σ.:217

Εικόνα 2.2: Τα πλαίσια αφαίρεσης σε επίπεδα γενίκευσης αναπαριστώμενα ως πολυδιάστατος διαχειριστικός χώρος

α:	Απεικόνιση
αν:	Αναπαράσταση
κ:	Κωδικοποίηση
ε:	Ευκλείδεια Γεωμετρία
π:	Προβολική Γεωμετρία
τ:	Τοπολογία
κα:	Κατηγορήμα
σ:	Συνάρτηση
δ:	Διαδικασία

Πηγή: Παρμενίδης, Γ. και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, Σ. (1989): *Η μορφή του σχεδιασμένου αντικείμενου : το πρόβλημα της περιγραφή*. Εκδόσεις Παρατηρητής. Αθήνα. σ.σ.:217

Στο επίπεδο γενίκευσης της **Μορφής ως Είδους** η μορφή αποτελεί *αντικείμενο γνώσης* και *εξετάζεται η συμβολική διάστασή της*. Κατά την προσέγγιση της μορφής με βάση το πλαίσιο αφαίρεσης του αντικείμενου ως προς το λογισμό, η διατύπωσή της αποκτά σημασία αναλόγως του λογισμού του υποκειμένου στα πλαίσια του εννοιολογικού διπόλου Νόμος/Φύση. Αυτό σημαίνει πως για την ανάλυση του αντικειμενικού κόσμου παίζει ρόλο εάν το υποκείμενο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του κόσμου αυτού ή αν είναι αφαιρετικό και αυτόνομο. Έτσι, άλλη σημασία λαμβάνει η μορφή όταν προσλαμβάνεται με βάση τη θεωρία του Merleau-Ponty, η οποία λαμβάνει σημαντικά υπόψη την παρουσία του ανθρώπινου σώματος μέσα στο χώρο και το καθιστά γενικό όργανο της διαμόρφωσής του τόσο εννοιολογικά όσο και ως προς την εικονοποίησή του (Merleau-Ponty, 1962:273) και άλλη όταν προσλαμβάνεται βάσει της θεωρίας του συσχετισμού των τοπικών σημείων (πρβλ σ. 52). Κατά την

προσέγγιση της μορφής με βάση το πλαίσιο αφαίρεσης του αντικειμένου ως προς την προσομοίωση του, η διατύπωσή της σχετίζεται με την αντίληψη του. Αυτό σχετίζεται, δηλαδή, με το αν θεωρείται ο κόσμος ως ένα αναλύσιμο σύστημα ή ως ένα συντεθειμένο αντικείμενο. Κατά την προσέγγιση της μορφής με βάση το πλαίσιο αφαίρεσης του αντικειμένου ως προς τη μέτρησή του, η διατύπωσή της σχετίζεται με την αντίληψη για τη θέση του υποκειμένου ως προς την επιβολή του νόμου ή την κυριαρχία της φύσης. Η αντίληψη αυτή έχει να κάνει με το κατά πόσο το κάθε άτομο κατασκευάζει το δικό του χώρο «κατ' εικόνα» ή όχι της Φύσεως (Παρμενίδης και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, 1989:215,218). Έτσι, οι μορφές άλλοτε αντιλαμβάνονται περισσότερο κανονικές (νομοθετημένη φύση), όπως στην περίπτωση των Ιλισίων Πεδίων και των Βερσαλλιών στο Παρίσι (Βογιαζίδης, 2010-διάλεξη), και άλλοτε περισσότερο ελεύθερες και φυσικές (φυσικοποιημένος νόμος), όπως στις περιπτώσεις των κηπουπόλεων.

Στο επίπεδο γενίκευσης της **Μορφής ως Τύπου**, η μορφή αποτελεί *αντικείμενο πράξης* και μελετάται «η διάστασή της ως προς τη σχεδιαστική ιδεολογία, που καθοδηγείται από τις αξίες διαμόρφωσης του Είδους αλλά χειρίζεται εννοιολογικά σχήματα διαχειριστικά του σχεδιασμού» (Παρμενίδης και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, 1989:218). Αυτή η αντίληψη της μορφής είναι αυτή που συγχέει έντονα την έννοια με την αντίστοιχη του τύπου, μιας που από αρκετούς θεωρητικούς έχει μελετηθεί η μορφή ως κάτι το ταυτόσημο με τον τύπο (Krieg σε Gospodini, 1988:82). Κατά την προσέγγιση της μορφής με βάση το πλαίσιο αφαίρεσης του αντικειμένου ως προς το λογισμό, η διατύπωσή της σχετίζεται με το κατά πόσο το υποκείμενο χρησιμοποιεί για την κατασκευή και ανάλυση της μορφής κάποιο θεωρητικό υπόβαθρο ή κινείται βάσει της σχετικότητας των περιστάσεων. Κατά την προσέγγιση της μορφής με βάση το πλαίσιο αφαίρεσης του αντικειμένου ως προς την προσομοίωση του, η διατύπωσή της ενσαρκώνεται νοηματικά αναλόγως της αντίληψης του υποκειμένου για το αντικείμενο είτε μέσα από μια διαδικαστική αναλυτική αντίληψη και προσομοιώνεται ως δομή με επιμέρους στοιχεία και σχέσεις είτε ως μια αδιαίρετη ενότητα. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις καλύπτουν και τις δύο περιπτώσεις. Χαρακτηριστικά, παρατηρείται στις ιδέες του Rossi (1982:47) για την πόλη πως την αντιλαμβάνεται ως σύνολο μερών, ενώ για το ίδιο αντικείμενο ο Lefebvre (1981:23) είναι μια ολότητα, αφού η μορφή της πόλης είναι –ή μάλλον θα πρέπει να είναι- ενιαία στο σύνολό της χωρίς διαφοροποιήσεις, αφού αυτό για το οποίο ενδιαφέρεται η πολεοδομία είναι η μαζική οργάνωση και όχι ο σχεδιασμός αυτόνομων

μερών (Rode, 2006:5). Κατά την προσέγγιση της μορφής με βάση το πλαίσιο αφαίρεσης του αντικειμένου ως προς τη μέτρησή του, η διατύπωσή της λαμβάνει νόημα αναλόγως της αντίληψης του αντικειμένου ως κανονική μορφή ενός συγκροτημένου σώματος ή ως αντικείμενο που τείνει στην αυτονομία (Παρμενίδης και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, 1989:218), παραπέμποντας στη σχέση του αντικειμένου με τον κόσμο, της μορφής με το χώρο.

Σε επίπεδο γενίκευσης της **Μορφής ως Φυσικού Αντικειμένου**, η μορφή αποτελεί αντικείμενο αντίληψης και εμπειρίας. Ο τρόπος με τον οποίο μελετάται είναι ως υπόβαθρο δράσεων και συγκεκριμένα, δράσεων που εμπíπτουν στη σχεδιαστική διαδικασία και πράξη (Παρμενίδης και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, 1989:218). Κατά την προσέγγιση της μορφής με βάση το πλαίσιο αφαίρεσης του αντικειμένου ως προς το λογισμό, η διατύπωσή της σημασιοδοτείται αναλόγως την τεχνική του υποκειμένου με το να συστήσει πλαίσια αφαίρεσης μέσω των αφηρημένων οπτικών του αντικειμένου ή με τη χρήση προσεγγίσεων βάσει της εμπειρίας του αντικειμένου. Κατά την προσέγγιση της μορφής με βάση το πλαίσιο αφαίρεσης του αντικειμένου ως προς την προσομοίωση του, η διατύπωσή της νοηματοδοτείται μέσω της συγκρότησης του αντικειμένου. Η έννοια της συγκρότησης έχει να κάνει με την αναζήτηση των ενδότερων του αντικειμένου και την αντίληψη περί συγκρότησής του από σχέσεις ή επιμέρους στοιχεία. Αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό παρέχοντας μια σύγκριση μεταξύ Rossi, Ching και Arnheim. Σύμφωνα με το Rossi (1982:47), η πόλη αποτελείται από επιμέρους αστικούς συντελεστές, δηλαδή από δομικά στοιχεία, ενώ οι Ching (1996:35) και Arnheim (2003:35), αντιλαμβάνονται τον όποιο χώρο, άρα και την πόλη, ως προϊόν της σχέσεων των διαφόρων αντικειμένων-στοιχείων που υπάρχουν στο εσωτερικό του. Κατά την προσέγγιση της μορφής με βάση το πλαίσιο αφαίρεσης του αντικειμένου ως προς τη μέτρησή του, η διατύπωσή της ανδρώνεται εννοιολογικά ως προς την προσέγγιση του εκάστοτε αντικειμένου ως σχήμα υλοποιήσιμο ή ως ύλη σχηματοποιημένη (Παρμενίδης και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, 1989:219). Η προσέγγιση του αντικειμένου είναι τελείως διαφορετική, στις δύο αυτές προσεγγίσεις, με τη διαφορά, κατά προσωπική μου άποψη, να πηγάζει στην αφετηρία της σχεδιαστικής διαδικασίας.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, τονίζεται πως σε επίπεδο γενίκευσης της μορφής ως είδους, η μορφή περιγράφεται μέσω διαδικασιών αξιολογήσεων των κανονικότητων της. Οι αξιολογήσεις των κανονικότητων αξιοποιούνται σε επόμενο επίπεδο, αυτό της γενίκευσης της ως τύπος, όπου

περιγράφεται «ως προς τις διαπιστούμενες κανονικότητες στις μεταλλαγές στοιχείων και σχέσεων της κατά τους νοητικούς χειρισμούς συγκρότησής της» (Παρμενίδης και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, 1989:219). Τα μετρήσιμα αποτελέσματα αυτών χειρισμών συγκρότησής της είναι και αυτά που περιγράφουν τη μορφή, τέλος, σε επίπεδο γενίκευσης της ως φυσικό αντικείμενο.

Με αυτόν τον τρόπο παρατηρείται μια συσχέτιση των διαχειριστικών εννοιών που χρησιμοποιήθηκαν στην παραπάνω ανάλυση. Η συσχέτιση αυτή θα ήταν καλό να σχετιστεί με την ιστορική εξέλιξη, ώστε να μπορεί να αποδοθεί η σημασία του κοινωνικού, οικονομικού, ιδεολογικού παρελθόντος για τη δημιουργία της μορφής, που αποτελεί μια στιγμιαία αποτύπωση περιεχομένου στο χώρο. Ο ιστορικός χρόνος, δηλαδή, χρησιμοποιείται μόνο για την ερμηνεία και την αντίληψη της μορφικής έννοιας και όχι γιατί μέσα σε αυτόν δρα. Χαρακτηριστικά, σε σχέση με αυτό, ο Eisenman (1982:7 σε Παπαδόπουλος,1987:9) υπογραμμίζει:

«Όσο το ζεύγος λειτουργία και μορφή ισχύει, βρισκόμαστε μέσα στην ιστορία. Όταν η λειτουργία αποσυρθεί παραμένει η μορφή. Η ιστορία σταματάει και εκεί ακριβώς αρχίζει η μνήμη» (Eisenman, 1982).

Η παρατήρηση αυτή είναι απόλυτα λογική. Ο ιστορικός χρόνος δημιουργείται από τα φαινόμενα και από τα γεγονότα που συμβαίνουν μέσα σε ένα χώρο, ο οποίος είναι μορφοποιημένος. Η μορφή του χώρου είναι αυτή που διατηρεί και υπενθυμίζει. Αυτή στην οποία κινείται η μνήμη.

«Η μνήμη, κοινή ή ατομική, καθιστά το χώρο επίδικο αντικείμενο, διακύβευμα σε αναμετρήσεις που σημαδεύουν την κοινωνική ζωή. Είναι η μνήμη άραγε εγκλωβισμένη σε τόπους, σκαλωμένη για πάντα σε ίχνη, ή μήπως διαρκώς αναπλάθεται σκηνοθετώντας ξανά και ξανά το περιβάλλον της εμφάνισής της; Βιωμένη ή εξιστορημένη, ενεργοποιούμενη σε κοινές εκδηλώσεις ή εξαιτίας αναπάντεχων συσχετίσεων, η μνήμη γεννά σήμερα και κάθε στιγμή το χώρο του παρόντος» (Σταυρίδης, 2006:οπισθόφυλλο).

Η μνήμη δημιουργεί εικόνες και η μορφή εκφράζει εικόνες. Η πρώτη δημιουργεί εικόνες επιθυμητές ή μη, που μέσω της σχεδιαστικής διαδικασίας, η μορφή έρχεται να τις μετατρέψει σε επιθυμητές. Η μεταλλαγή των εικόνων συνεπάγεται και μεταλλαγή των μορφών, που επηρεάζονται από τις

Μορφή και Μνήμη

προηγούμενες τους και αυτές με τη σειρά τους από κοινωνικούς, οικονομικούς και ιδεολογικούς παράγοντες, που έρχονται προς αντικατάσταση των προϋπαρχόντων και προς εξάλειψη των «κακώς κειμένων» των προηγούμενων (Παρμενίδης και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, 1989:219).

Η μορφή στην υπηρεσία των ανθρώπινων αναγκών

Η σχέση αυτή μορφής και μνήμης είναι αυτή που τεκμηριώνει και τη σημασία της μορφής για τον άνθρωπο, αφού συμβάλει στη διατήρηση της *ψυχικής και πνευματικής ισορροπίας* του. Η ικανοποίηση των ψυχοπνευματικών και των νοητικών αναγκών, σύμφωνα με τον Arnheim (2003:346) είναι τόσο σημαντική, αφού αυτή εξουσιάζει και τις λοιπές βιοτικές ανάγκες:

«Ακόμη και η επιθυμία της επιβίωσης, το σβήσιμο της δίψας και η ικανοποίηση της πείνας είναι μια νοητική απαίτηση που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της εξέλιξης, για να εξασφαλίσει την επιβίωση του είδους. Ένα πλάσμα που δε διακατέχεται από αυτές τις λαχτάρες θα πέθαινε ειρηνικά από την έλλειψη τροφής μέσα σε μερικές ώρες. Έτσι, οι ανάγκες που εξυπηρετούνται από τον αρχιτέκτονα είναι αποκλειστικά νοητικές» (Arnheim, 2003).

Η ίδια άποψη είχε υπογραμμιστεί προγενέστερα και από το Βιτρούβιο, όπως υπερτονίζει ο Arnheim (2003:346), ο οποίος έκανε αναφορά στο θέμα παραλληλίζοντας τη σημασία της φέρουσας κατασκευής με το διάκοσμο και τις ανάγκες που αυτοί επιτελούν.

Πάντως, ακόμη και ένας πολέμιος της ιδέας αυτής, δε μπορεί να παραλείψει πως η μορφή σε επίπεδο αρχιτεκτονικού και αστικού έργου επιτελεί βιοτικές ανάγκες του ανθρώπου. Άλλωστε, θέλοντας και μη, η δημιουργία ενός χώρου-πλαισίου ικανοποίησης αναγκών έχει κάποια μορφή. Είναι μια πραγματικότητα, αφού όπως υπογραμμίζει ο Milizia (1832 σε Rossi, 1987:28),

«το πρότυπο της [αρχιτεκτονικής] είναι θεμελιωμένο από τους ανθρώπους που ακολούθησαν την ικανότητα της φύσης για την κατασκευή των συστημάτων τους».

Όπως φαίνεται, δηλαδή, η μορφή είναι μια έννοια απόλυτα ταυτισμένη με την ιστορική συνέχεια. Χαρακτηριστικά, ο Μαρκουζέ (1983:22) αναφέρει πως «η επικράτεια των μορφών είναι μια ιστορική

πραγματικότητα». Συνεχίζοντας τη φράση του, όμως μνημονεύει πέραν της ιστορικής συνέχειας πως η μορφή σχετίζεται και με άλλους παράγοντες:

«[η επικράτεια των μορφών είναι] μια αμετάκλητη ακολουθία υφών (styles), θεμάτων, τεχνικών και κανόνων αναπόσπαστα συνδεδεμένων με την κοινωνία που τα εγέννησε και επαναλήψιμων μόνο με τη μίμηση» (Milizia, 1832).

Οι μορφές κινούνται σε ένα πλαίσιο υφών, θεμάτων, τεχνικών και κανόνων που δημιουργήθηκαν από κοινωνικές διαδικασίες και διαδράσεις. Όλοι αυτοί οι παράγοντες, όμως, αποτελούν την ουσία του εννοιολογικού περιεχομένου του όρου στυλ (Wikipedia, 2010. Πρβλ και σε Edwards, 1926:13) και η αναφορά σε αυτό δεν είναι τυχαία. Όπως αναφέρουν οι Παρμενίδης και Χαραλαμπίδου-Διβάνη (1989:224):

«Οι επιμέρους μορφές που εκφέρουν μέσα από συνειρμικές σχέσεις τη σημασία τους, αφηρημενοποιούνται και γίνονται διαχειρίσιμες μέσα από αφαιρετικές αναγωγές τους. Παρέχουν τις εσωτερικές σχέσεις τους ως κανόνες σύνταξης των νέων μορφών. [...] Η σημασία των μορφών, έτσι, μετατίθεται στην αναφορά στο ίδιο το στυλ».

Οι μορφές είναι αυτές που ορίζουν και ορίζονται μέσα από το στυλ, που προέκυψε μέσα από την τέχνη, για να προωθήσει τη δυναμική της μορφή και να απομακρύνει τη σχεδιαστική διαδικασία των μορφών από τη δουλική μίμηση της φύσεως (Σφάελλος, 1991:196). Το στυλ, με τη σειρά του, μέσω των διαδικασιών μεταλλαγής της μορφής, καθορίζει, πέραν της αισθητικής ευχαρίστησης, την εξέλιξη των μορφών μέσα από τις σημασίες. Έτσι, οι μορφές δύναται να εξελίσσονται και ως προς τη συμβολοποίηση της διαχείρισης της πραγματικότητας (Παρμενίδης και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, 1989:225), μιας που το στυλ είναι το κατ' εξοχήν αποκαλυπτικό στοιχείο των αισθητικών και πολιτισμικών ρευμάτων μιας εποχής (Σφάελλος, 1991:197) που εμπεριέχει συγκεκριμένα νοήματα που αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον προικίζοντάς το με νέα σημαινόμενα.

Σε όλα όσα αναφέρθηκαν σχετικά με τη μορφή μέχρι τώρα κυριαρχεί η αίσθηση πως η κοινωνία είναι αυτή που δημιουργεί μορφές. Ωστόσο, ο Focillon παρουσιάζει μια διαφορετική προσέγγιση περί της μορφικής παραγωγής. Σύμφωνα με τον ίδιο (1982:39 σε Rossi,1987:148), ο χώρος νοείται και

**Η μορφή «δημιουργεί»
την κοινωνία**

αντιλαμβάνεται από την τέχνη και η μορφή είναι το μέσο που επιτελεί αυτήν τη διαδικασία. Μέσω της τέχνης παράγονται οι καλλιτεχνικές μορφές που συνιστούν το χώρο και αυτός με τη σειρά του δίνει νόημα και περιεχόμενο στην κοινωνία την οποία και χαρακτηρίζει. Φαίνεται, δηλαδή, η τέχνη, δια της μορφής, να χαρακτηρίζει την κοινωνία και όχι το αντίστροφο, που είναι η κυρίαρχη άποψη, βάσει των όσων έχουν αναλυθεί. Όλα αυτά, ο Focillon τα επεσήμανε μέσω της χρήσης του παραδείγματος της χώρας του, της Γαλλίας. Σύμφωνα με τον ίδιο (1982:39), το γοτθικό τοπίο, που συνίσταται από επιμέρους αστικούς συντελεστές, που είναι καρπός της γοτθικής τέχνης, ήταν αυτό που δημιούργησε μια Γαλλία και μια γαλλική κοινωνία απρόβλεπτη. «Δημιούργησε περιγράμματα του ορίζοντα, μορφές πόλεων, και τέλος, μια ποιητική που απορρέει από αυτήν την ιδέα» και όχι από τη γεωλογία των διαφόρων περιοχών ή από τους διάφορους ισχύοντες θεσμούς και κοινωνικά ζητήματα. Σε αυτήν την προσέγγιση φανερώνεται η σημασία της μορφής μιας που ως προϊόν κάποιας τέχνης μεταφέρει νοήματα και περιεχόμενο στη ζωή των ανθρώπων. Αυτή η θεώρηση προσεγγίζει την άποψη του Piaget, σύμφωνα με τον οποίο οι εικόνες που λαμβάνει ο άνθρωπος-υποκείμενο, και που αποτελούν την κύρια πηγή πληροφοριών για τον έξω κόσμο, είναι αυτές μέσω των οποίων ο άνθρωπος αναπτύσσει εφύια και ρυθμίζει τη συμπεριφορά του. Έτσι, οι μορφές, που πλέον αντιλαμβάνεται ως κάτι το οποίο έχει ήδη γνωρίσει από μικρός μέσω της αφής (Piaget, 1986), συμβάλουν στη μορφοποίησή του και έτσι οργανώνεται το καθολικό πεδίο αναφοράς άνθρωπος-περιβάλλον (Σφάελλος, 1991:61,62). Παρόμοια είναι και η άποψη του Winston Churchill ο οποίος ανέφερε πως αν και αρχικά η μορφοποίηση των κτιρίων οφείλεται στον άνθρωπο, τα κτίρια έρχονται να μορφοποιήσουν τον άνθρωπο, στη συνέχεια (James και Vance, 1990:4) και σίγουρα η δεύτερη μορφοποίηση είναι σημαντικότερη της πρώτης.

Απλοποίηση του όρου

Η παραπάνω ανάλυση είχε ως αποτέλεσμα την αποτύπωση μιας ολοκληρωμένης αλλά συγκεχυμένης έννοιας της μορφής. Έτσι, θεωρώ πως θα πρέπει να γίνει μια προσπάθεια να απλοποιηθεί ως έννοια. Σε αυτό συμβάλει ο Ching (1996:34), σύμφωνα με τον οποίο, *η μορφή είναι το μέγεθος που αναφέρεται στην εσωτερική και εξωτερική διάρθρωση μιας δομής*. Κατά το Σφάελλο (1991:190), *η μορφή αποτελεί την ιδέα που σχηματίζει ο άνθρωπος για τα αντικείμενα δια της οπτικής πρόσληψης της εικόνας τους, χωρίς, όμως, καμία ποσοτική ανάλυση της ύλης τους*. Η άποψη αυτή κινείται στα χνάρια της παραδοσιακής ψυχολογίας (θεωρία του συσχετισμού των τοπικών σημείων) η οποία υποστηρίζει πως η αντίληψη του αντικειμένου προϋποθέτει γνώση του αντικειμένου, μιας που «το οπτικό αίσθημα

αντιστοιχεί στον ερεθισμό του περιφερειακού αισθητηρίου οργανου, του οφθαλμού» (Σφάελλος, 1991:48). Όπως υπογραμμίζει ο ίδιος συγγραφέας στην πορεία, βάσει της θεωρίας της οργανωμένης μορφής⁴, σύμφωνα με την οποία η πρόσληψη της μορφής είναι μια αυθόρμητη και μη αντιστρεπτή οργανωτική διαδικασία των αισθήσεων (Σφάελλος, 1991:49), η καθολική μορφή του αντικειμένου παρέχει την πλήρη γεωμετρική παράσταση του, μέσω όλων των δυνατών απόψεών του (Σφάελλος, 1991:190).

Μια διαφορετική άποψη παρουσιάζει ο Reed (σε Σφάελλο, 1991:108,130), σύμφωνα με τον οποίο η σύλληψη της μορφής γίνεται μέσα από τρία στάδια μέσω της μεταχείρισης των δεδομένων που λαμβάνονται από τις αισθήσεις (Reed σε Σφάελλο, 1991:130). Στην άποψη του Reed συγκλίνει και ο Ching (1996:34-35), η κατανόηση κάθε μορφής δε γίνεται μόνο δια της οπτικής αντίληψης αλλά μέσω ορισμένων πάγιων χαρακτηριστικών που, ταυτοχρόνως, την ορίζουν. Αυτά, σύμφωνα με τον ίδιο (Ching, 1996:34-35) είναι τα εξής: το σχήμα, το μέγεθος, το χρώμα, η υφή, η θέση, ο προσανατολισμός και η οπτική αδράνεια, με σημαντικότερη αυτών το σχήμα. Αν και τα περισσότερα είναι απολύτως αντιληπτά, πιστεύω πως κρίνεται αναγκαία μια αποσαφήνιση όρων πριν προχωρήσει η ανάλυση, μιας που αντιλαμβανόμενοι αυτά μπορούμε να διαπιστώσουμε και την ουσία της μορφής, γενικότερα, και της αρχιτεκτονικής και αστικής μορφής, ειδικότερα.

Το *σχήμα* είναι μια κλειστή περιοχή που διακρίνεται από το περιβάλλον του και ορίζεται από τη γραμμή του περιγράμματος της μορφής (VirginiaTech, 2010) και αποτελεί το κυριότερο στοιχείο προσδιορισμού και ταξινόμησης των μορφών. Το *μέγεθος* είναι περιλαμβάνει τις φυσικές διαστάσεις της μορφής. Αν και αυτές οι διαστάσεις καθορίζουν τις αναλογίες της μορφής, η κλίμακα στην οποία γίνεται αναφορά, δεν προσδιορίζεται απόλυτα από τις διαστάσεις αλλά σε σχέση με άλλες μορφές στο πλαίσιο/χώριο αναφοράς της. Το *χρώμα* είναι η «οπτική αντίληψη η οποία μπορεί να περιγραφεί σε όρους ατομικής αντίληψης για την απόχρωση, την καθαρότητα και τη χρωματική διαβάθμιση» της μορφής. «Το χρώμα είναι το κυριότερο χαρακτηριστικό που διακρίνει μια μορφή από το περιβάλλον της» (Ching, 1996:34) και ταυτοχρόνως, επηρεάζει το οπτικό βάρος της μορφής. Η *υφή*, εν αντιθέσει με το χρώμα, δεν είναι απλώς μια οπτική αντίληψη, αλλά μια οπτική και συνάμα απτή αντίληψη που «που χαρακτηρίζει την επιφάνεια

Τα χαρακτηριστικά της μορφής

⁴ Η θεωρία αυτή ονομάζεται αλλιώς συνολική θεωρία ή θεωρία Gestalt (Gestalt Theory).

μιας επιφάνειας, δεδομένου του μεγέθους της, του σχήματός της, ρυθμίσεων και ποσοστών της» (Ching, 1996:34). Η *θέση* έχει να κάνει με τη χωροθέτηση της μορφής στο περιβάλλον της, στο πεδίο αναφοράς της. Ο *προσανατολισμός* σχετίζεται με την κατεύθυνση της μορφής σε σχέση με τα διάφορα σημεία αναφοράς, άλλες μορφές και την οπτική του θεατή. Τέλος, η *οπτική αδράνεια* έχει να κάνει με το βαθμό συγκέντρωσης και σταθερότητας της μορφής. Οι τρεις τελευταίες ιδιότητες που αναφέρθηκαν, σύμφωνα με τον Ching (1996:35) είναι σχεσιακές ιδιότητες της μορφής «που διέπουν τη διάρθρωση και τη σύνθεση των στοιχείων» αυτής. Οι τρεις τελευταίες ιδιότητες της μορφής είναι αυτές που χρησιμοποιούνται, κυρίως, και στην πρόσληψη της μορφής βάσει της θεωρητικής προσέγγισης του Gibson. Σύμφωνα με τον ίδιο, το περιβάλλον είναι πηγή των διαφόρων ερεθισμάτων που δέχεται ο παρατηρητής και κατά συνέπεια το μέσο δια του οποίου γίνεται η ορθή πρόσληψη της μορφής. Για το λόγο αυτό επιβάλλεται η μετακίνηση του υποκειμένου στο χώρο όπου βρίσκεται το αντικείμενο του οποίου η μορφή εξετάζεται για να συλλέγει μια σειρά παραστάσεων τόσο του αντικειμένου όσο και του περιβάλλοντος που θα επιτρέψει τον προσδιορισμό της μορφής (Σφάελλος, 1991:57,64). Αυτή η προσέγγιση, που σχετίζεται ιδιαίτερα με τη θέση, τον προσανατολισμό και την οπτική αδράνεια (πρβλ σε Σφάελλος, 1991:58) ακολουθήθηκε και από άλλους σημαντικούς μελετητές, όπως από τον Kevin Lynch (πρβλ σε Lynch, 1986, και Lynch, 1989) και τον Phillipe Peneirai (πρβλ σε Peneirai, 1980:67-75) στην πολεοδομία και τον Christopher Alexander στην αρχιτεκτονική (Σφάελλος, 1991:58). Θα πρέπει, πάντως, να υπογραμμιστεί πως η εν λόγω προσέγγιση ομοιάζει με το συλλογισμό του Cullen (πρβλ σε Cullen, 1961:11-13), ο οποίος, κινούμενος στις ιδέες των Camillo Sitte, Barry Parker και Raymond Unwin (Velibeyoglu, 1999), δημιούργησε την έννοια της αλληλουχίας εικόνων (serial vision) που διαρθρώνονται από την προοπτική του χώρου και ορίζουν το αστικό τοπίο ως μια σειρά συναφών χώρων (Velibeyoglu, 1999).

Η έννοια της μορφής στην παρούσα εργασία

Συνοψίζοντας, διαπιστώνεται πως η μορφή είναι το προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας που μπορεί να νοηθεί από τις ανθρώπινες αισθήσεις δια του σχήματος του μεγέθους, του χρώματος, της υφής, της θέσεως, του προσανατολισμού και της οπτικής του αδράνειας, παρέχει την πλήρη γεωμετρική παράσταση του αντικειμένου, μέσω όλων των δυνατών απόψεών του και δι' αυτής αλληλεπιδρά με το εξωτερικό του αντικειμένου περιβάλλον.

Η έννοια, ωστόσο, μπορεί να τροποποιείται ελαφρώς ή να λαμβάνει περαιτέρω διαστάσεις στις περιπτώσεις του αρχιτεκτονικού ή του αστικού αντικειμένου, δύο αντικειμένων-χώρων κοινωνική

δραστηριότητας, όπως υπογραμμίζει ο Lefebvre (1981:23), καθώς και στις περιπτώσεις αντικειμένων των ενδιάμεσων τους, όπως επί παραδείγματι, των αστικών συντελεστών (δρόμος, πλατεία, οικοδομικό τετράγωνο, κ.λ.π.)

Η αρχιτεκτονική μορφή έχει να κάνει με την εμφάνιση του αρχιτεκτονικού αντικειμένου. Τα εξωτερικά γνωρίσματα ενός κτιρίου, το χρώμα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και γενικότερα η συνολική οπτική του αντίληψη συνιστούν τη μορφή του, η οποία οφείλεται και αποδίδεται στον αρχιτέκτονα-δημιουργό, είτε λαμβάνουν υπόψη τους εξωγενείς παράγοντες, είτε όχι. Ο Bacon (1974 σε Ching, 1996:33) αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Η αρχιτεκτονική μορφή είναι το σημείο επαφής μεταξύ του χάους και του χώρου. [...] Αρχιτεκτονικές μορφές, υφές, υλικά, διαμόρφωση του φωτός και της σκιάς, του χρώματος, όλα συνδυάζονται για να εμφυσηθεί η ποιότητα, το πνεύμα που συνδέει το χώρο. Η ποιότητα της αρχιτεκτονικής θα καθοριστεί από την ικανότητα του δημιουργού κατά την χρήση και τη σύνθεση αυτών των στοιχείων, τόσο στους εσωτερικούς χώρους όσο και στους χώρους πέριξ του κτιρίου» (Bacon, 1974).

Σε επίπεδο αρχιτεκτονικού έργου, η αρχιτεκτονική δρα απελευθερωμένη από την πολεοδομία και κάθε πολεοδομική δέσμευση, σύμφωνα με το Lefebvre (1981: 25). Σύμφωνα με τον ίδιο, σε αυτήν την κλίμακα,

«η θεατρικότητα και ο χαρακτηριστικός συμβολισμός τείνουν να εξαφανιστούν. Μόνον η αρχιτεκτονική ενότητα διατηρεί μια σημαίνουσα αξία, φορτιζόμενη συχνά από μια ιδεολογία που ενσωματώνεται στην κατασκευή συνειδητά ή όχι [...]. Έτσι, η βίλλα του Palladio, που μπορεί να εμφανίζεται σε πρώτη θεώρηση ως ένα καθαρά αρχιτεκτονικό αντικείμενο, με αξία αποκλειστικά αισθητική, μεταφέρει και διαδίδει μια κοσμοαντίληψη» (Lefebvre ,1981:26).

Και όντως, μέσω της αρχιτεκτονικής μορφής μεταφέρεται μια κοσμοαντίληψη, που είναι και το νόημα του σχεδιασμού και της κατασκευής μιας αρχιτεκτονικής μορφής (Cassirer σε Σφάελλος, 1991:374), ο απώτερος λόγος ύπαρξής της (Menna, 1975 σε Φατσέα, 2006:198) και της αρχιτεκτονικής εν γένει

Η αρχιτεκτονική μορφή

(Alexander, 1964:23). Σύμφωνα με τα λόγια του Ching (1996:24), η αρχιτεκτονική μορφή μιας κτιριακής ενότητας δεν εσωκλείει τα νοήματα που «κουβαλάει» αλλά μέσω των παραθύρων και των πορτών τα εξωτερικεύει και επιτρέπει τη διάδραση μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού συμβάλλοντας στην ενοποίηση του αστικού χώρου (σύνδεση μεταξύ αστικής μορφής και αρχιτεκτονικής της πόλης) (Penerai et.all, 2004: vii) και ταυτόχρονα στην απουσία της αμιγούς αρχιτεκτονικής θεατρικότητας και του συμβολισμού, επαληθεύοντας το Lefebvre (1981:26).

Η αναγνώριση της μορφής ενός κτιρίου είναι πολύ σημαντική, μιας που, όπως έχει υπογραμμιστεί, είναι το μέσο προσδιορισμού των μηνυμάτων από το σχεδιαστή στο κοινό. Ο Loos (1910 σε Rossi, 1987:149) υπογραμμίζει, μάλιστα, αυτήν του την πεποίθηση με το εξής παράδειγμα:

«Όταν στο δάσος βρούμε ένα σωρό με μήκος έξι πόδια και πλάτος τρία, διαμορφωμένο με το φτυάρι σαν πυραμίδα, σοβαρευόμαστε και κάτι λέει μέσα μας: “εδώ είναι θαμμένος κάποιος”» (Loos, 1919).

Ο σωρός αυτός, αυτή η τόσο απλή αρχιτεκτονική μορφή, ταυτίζεται με το ίδιο το γεγονός του θανάτου και δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη ιδεολογία που κρύβεται πίσω από αυτήν τη μορφή, παρά μόνο το φυσικό αυτό γεγονός. Η μορφή η ίδια εκπέμπει τα νοήματα.

Η διαπίστωση όλων των μορφικών σχηματισμών αποτελούν καίριο σημείο της ανάγνωσης του περιεχομένου του κτιρίου. Σύμφωνα με τον Coomaraswamy ακόμη και οι μικρές λεπτομέρειες καλλωπισμού δεν αποτελούν άχρηστα και περιττά στοιχεία ωραιοποίησης αλλά προωθούν την επικοινωνία μεταξύ ανθρώπων και κτιρίου σε επίπεδο βάσης της επικοινωνίας (Arnheim, 2003:348). Σε αυτό συμφωνεί και ο Vidler, σύμφωνα με τον οποίο η μορφή εμπεριέχει συγκεκριμένο περιεχόμενο (Gosrodini, 1988:54) που προσδίδει στο χρήστη ταυτότητα (Smithsons, 1962: 18-22 σε Γοσποδίνη, 1995β: 2.12), ενώ σε παρόμοιες γραμμές κινείται και ο Hillier σύμφωνα με τον οποίο η μορφή ενός κτιρίου λειτουργεί όπως ο φαινότυπος στην ανθρώπινη φύση, μεταφέροντας όλες τις πληροφορίες στον έξω κόσμο, σχετικά με το κτίριο (Γοσποδίνη, 1995β:3.25).

Η μορφή αστικών συντελεστών Σημαντική είναι η έννοια της μορφής στην ενδιάμεση από την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία κλίμακα. Σε αυτήν την κλίμακα γίνεται λόγος για τη **μορφή αστικών συντελεστών**, όπως ο δρόμος, το

αστικό οικοδομικό τετράγωνο -ή καλύτερα οικοδομική νησίδα, σύμφωνα με τη Γοσποδίνη (2007-διάλεξη)- και η πλατεία. Σε αυτήν την κλίμακα, λοιπόν, ο όρος αναφέρεται στη μορφή συνόλου κτιρίων, όπως σύνολο προσόψεων και στη μορφή «ελεύθερου χώρου», όπως αναφέρει ο Gosling (1984:115), δηλαδή, για τη μορφή του κοινόχρηστου χώρου, που σύμφωνα με τον ίδιο μελετητή είναι το «υπόλοιπο της πολεοδομικής μορφής». Αν και μπορεί να φαίνεται ανούσια η μελέτη της μορφής αυτών των στοιχείων, ωστόσο κρίνεται ιδιαίτερα βασική μιας που αυτά τα τρία στοιχεία του αστικού ιστού είναι αυτά που τον μορφοποιούν και μορφοποιούν και την πόλη, εν γένει (Γοσποδίνη, 1995β:1.2). Ίσως, ο λόγος για τον οποίο συμβαίνει αυτό είναι γιατί αυτά τα στοιχεία βρίσκονται στο μεταίχμιο της αρχιτεκτονικής και της πόλης και δεδομένου πως επηρεάζονται σημαντικά από τα κτιριακά συγκροτήματα που τα περιβάλλουν (Schumacher, 1991:53), νοούνται περισσότερο ως «ταυτοτικοί χώροι», προκαλώντας στους χρήστες την αίσθηση του «ανήκω» (Frampton, 1987:271). Η μορφή αυτών των στοιχείων, λοιπόν, χαρακτηρίζεται, κατά κύριο λόγο, από τα κτίρια που τα περιβάλλουν με αποτέλεσμα να αποτελούν έκφραση του ιδιωτικού χώρου (Schumacher, 1991:52). Ωστόσο, η πολεοδομική χροιά στα στοιχεία αυτά είναι άκρως σημαντική, δεδομένου πως αυτή είναι που ρυθμίζει την εσωτερική δομή αυτών. Έτσι, είθισται να γίνεται λόγος για μορφολογία των αστικών στοιχείων: του δρόμου, της πλατείας και της οικοδομικής νησίδας. Ο όρος περιλαμβάνει τη μορφή τους και τη νοεή ως εμφάνιση/εικόνα των στοιχείων αυτών, που δρουν σε τρία επίπεδα: σε τοπικό, σε ευρύ και σε επίπεδο δι-επαφής (Gosrodini, 1988:92), καθώς, επίσης, και στοιχεία δομής, οργάνωσης και αλληλεπιδράσεων των χωρικών αυτών εννοτήτων.

Η **αστική μορφή**, πάλι, έχει να κάνει με την εμφάνιση του άστεως, ως αντικειμένου. Σύμφωνα με τον Lynch (1982:47), η μορφή ενός οικισμού, μιας πόλης αναφέρεται στο περιβάλλον του και με τον όρο αυτό νοούνται οι αστικοί συντελεστές, όπως τα κτίρια, οι δρόμοι, οι οικοδομικές νησίδες καθώς, επίσης, και οι λόφοι, τα ποτάμια, ακόμη, πιθανώς, και τα δέντρα. Ωστόσο, εννοιολογικά είναι περισσότερο πολύπλοκη σε σχέση με την αρχιτεκτονική μορφή, μιας που η σε αυτήν την κλίμακα αναφοράς οι επιρροές από εξωγενείς παράγοντες είναι εντονότερες και έτσι η μορφή και η δομή της πόλης κρίνεται αναγκαίο να συσχετιστούν με την πραγματική φυσική έκφραση αυτής της μορφής, δηλαδή με τις διάφορες αλληλεξαρτήσεις των διαφόρων επιμέρους τους στοιχείων, όπως υπογραμμίζουν οι James και Vance (1990:4). Έτσι, προτιμάται ο όρος **αστική μορφολογία**, σε σχέση με την αστική μορφή, που μπορεί

Η αστική μορφή και μορφολογία

να συσχετιστεί και με θέματα αστικοποίησης και πολεοδομικής ανάπτυξης (Ζήφου, 2010-συνέντευξη) και είναι ιδιαίτερα διαδεδομένος στην επιστήμη της πολεοδομίας (Whitehand, 2007:1), παρά το γεγονός πως πολλές φορές, και κυρίως στη ξενόγλωσση βιβλιογραφία, χρησιμοποιούνται ως ταυτόσημοι (Larkham, 1996:27 και Birmingham City University, 2010). Σύμφωνα με τη Moundon (1997:3), η αστική μορφολογία είναι η μελέτη της πόλης ως ανθρώπινη κατοικία. Σε αυτήν την προσέγγιση τείνουν και οι Knox and McCarthy (2005), σύμφωνα με τους οποίους,

«αστική μορφολογία είναι η μελέτη των ανθρώπινων εγκαταστάσεων και η διαδικασία σχηματισμού και μετασχηματισμού τους με εστίαση στη φυσική μορφή της πόλης, του σχεδίου της και των ποικίλων townscapes και “λειτουργικών περιοχών”».

Όπως διαπιστώνεται, η **μορφολογία της πόλης** αποτελεί έναν τομέα που, πέραν της **φυσικής μορφής** της πόλης (Carmona et. all, 2003:61), **σχετίζεται** και με τη **δομή της** (Bournemouth University, 2010, Evans, 2005) και τις **διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα σε αυτήν**, όπως τις διάφορες αλληλεπιδράσεις (Rodrigue, 2009) που μπορεί να μετασχηματίσουν την αστική μορφή (Wikipedia, 2010) κατά τη διάρκεια της ιστορίας (Orbasli, 2000 σε Ζήση και Κυριάκη, 2005:16) καθώς, επίσης, και αυτές τις διαδικασίες που σχετίζονται με τη λειτουργία της ίδιας της πόλης (Πρβλ σε Brunn et.all, 2003:15). Η σημασία της χρήσης του όρου **μορφολογία**, που και κατά τον Agmonino (1970 σε Gosling,1984:115) «είναι η μορφική έκφραση των κατασκευαστικών τύπων», δηλαδή, η έκφραση της φυσικής μορφής, της δομής και του περιεχομένου-νοήματος, διαπιστώνεται και μέσω της προηγούμενης πρότασης, μιας που αν και η μορφολογία σχετίζεται με τη δομή, η μορφή είναι κάτι το τελείως διαφορετικό από τη δομή (Σφάελος, 1991:190), μιας που η τελευταία εμπεριέχει την πρώτη. Η αστική μορφή αναφέρεται στο αστικό τοπίο, στην αστική παράσταση, στην εικόνα της πόλης. Η «κοινή εικόνα» της πόλης, όμως, αναφέρεται σε νοητική εικόνα (Lynch, 1986 σε Ζήση και Κυριάκου,2005:38), που σε κάθε περίπτωση έχει μια «συγκεκριμένη οπτική ποιότητα: την προφανή καθαρότητα ή ευαναγνωσιμότητα της πόλης» (Lynch, 1986 σε Ζήση και Κυριάκου,2005:39). Η μορφή της πόλης είναι, δηλαδή, καλύτερη όσο περισσότερο ευανάγνωστα είναι τα νοήματα που μεταφέρονται στο χρήστη από αυτήν, παρά του ότι η ευαναγνωσιμότητα και η σαφήνεια του αστικού περιβάλλοντος δεν είναι η μοναδική ιδιότητα μιας όμορφης πόλης (Ζήση και Κυριάκου,2005:39).

Σε αυτό το σημείο, βασιζόμενος στην άποψη του Rossi (1982:47) για την, εκ μερών της, σύνθεση της πόλης, θα μπορούσε να ειπωθεί πως η μορφή της συντελείται ως το άθροισμα των επιμέρους μορφών των αστικών συντελεστών της. Έτσι, μια ευανάγνωστη αστική μορφή δημιουργείται από μια ικανοποιητική σύνθεση των μορφών των επιμέρους συντελεστών της πόλης.

Ποια, όμως, σύνθεση των μορφών των αστικών συντελεστών είναι αυτή που παράγει κανείς αστικό χώρο, αισθητικά ικανοποιητικό και ικανό να συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των χρηστών; Το ερώτημα αυτό απαντάται στην επόμενη ενότητα του κεφαλαίου, όπου δίδεται μια οπτική, λίγο διαφορετική από τις έως τώρα χρησιμοποιούμενες.

Πηγές Τεκμηρίωσης

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Alexander, C. (1964): *Notes on the synthesis of form*. Harvard University Press. London.

Ching, F. (1996): *Architecture : form, space and order*. Wiley. New York.

Cullen, G. (1961): *Townscape*. The Architectural Press. London.

Edwards, T. (1926): *Architectural style*. Faber and Gwyer. London.

Gospodini, A. (1988): *Type and the function in the urban square: A case study of London*. Volume I. Ph.D Thesis. London.

James, E. and Vance, Jr., (1990): *The continuing City*. The John Hopkins University Press Ltd. London.

Larkham, P. (1996): *Conservation and the city*. Routledge. London.

Lefebvre, H. (1991): *The production of space*. Blackwell Publishing. Oxford.

Lynch, K. (1986): *The image of the city*. MIT. Cambridge and Massachusetts.

Lynch, K. (1982): *A theory of a good city form*. MIT. Cambridge and Massachusetts

Lynch, K. (1989): *Good city form*. MIT. Cambridge and Massachusetts.

Merleau-Ponty, M. (1962): *Phnemenology of perception*. Gallimard. Paris.

Scargill, D. (1979): *The form of cities*. St. Martin's Press. New York.

Penerai, P., Samuels, I., Castex, J and Depaule, J.C. (2004): *Urban Forms: The Death and Life of the Urban Block*. Architectural Press. Oxford.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Arnheim, R. (2003): *Η δυναμική της αρχιτεκτονικής μορφής : βασισμένο στις διαλέξεις Mary Biddle του 1975 στο πανεπιστήμιο Cooper Union*. University Studio Press. Θεσσαλονίκη.

Γοσποδίνη, Α. (1995): *Σημειώσεις για το μάθημα Ιστορία Πόλης και Πολεοδομίας*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος.

Ζήση, Κ. και Κυριάκη, Μ. (2005): *Η μορφολογία του αστικού χώρου και η ταυτότητα του τόπου. Σύγκριση παραδοσιακής κληρονομιάς και καινοτόμου σχεδιασμού: Η περιπτωσιολογική μελέτη της Αθήνας*. Διπλωματική Εργασία Π.Θ..

Marcuse, H. (1983): *Η τέχνη, μορφή της πραγματικότητας*. Εκδόσεις Γλάρος. Αθήνα.

Παρμενίδης, Γ. και Χαραλαμπίδου-Διβάνη, Σ. (1989): *Η μορφή του σχεδιασμένου αντικείμενου : το πρόβλημα της περιγραφής*. Εκδόσεις Παρατηρητής. Αθήνα.

Σφάελλος, Χ., Α. (1991): *Αρχιτεκτονική. Η μορφή της σκέψης στο φυσικό χώρο*. Εκδόσεις Γνώμη. Αθήνα.

Σταυρίδης, Σ. (2006): *Μνήμη και εμπειρία του χώρου*. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. Αθήνα.

Frampton, K. (1987): *Μοντέρνα αρχιτεκτονική: ιστορία και κριτική*. Εκδόσεις Θεμέλιο. Αθήνα.

Ξενόγλωσσα άρθρα σε συλλογικούς τόμους και περιοδικά

Brunn, S., Zeigler, D. and Williams, J. (2003): 'World urban development' In Brunn, S., Zeigler, D. and Williams, J. (2003): *Cities of the world. World urban development*. Rowman&Littlefield Publishers. U.S.A.

Moundon, A. V. (1997): 'Urban morphology as an emerging interdisciplinary field' In *Urban morphology* (1997):1, p.p.:3-10.

Ελληνόγλωσσα άρθρα σε συλλογικούς τόμους και περιοδικά

Gosling, D. (1984): 'Ορισμοί του αστικού σχεδιασμού'. Στο Γερολύμπου, Α, Καλογήρου, Ν., Καυκουλά, Κ., Παπαμίχος, Ν., Τσουλουβής, Α., Χαστάογλου, Β. και Χατζημιχάλης, Κ. (επιμ.) (1986): *Επί πόλεως. Συλλογή Κειμένων*. Αλτιντζής Αθ. Θεσσαλονίκη.

Lefebvre, H. (1981). 'Χώρος αρχιτεκτονικός, χώρος αστικός' Στο Γερολύμπου, Α, Καλογήρου, Ν., Καυκουλά, Κ., Παπαμίχος, Ν., Τσουλουβής, Α., Χαστάογλου, Β. και Χατζημιχάλης, Κ. (επιμ.) (1986): *Επί πόλεως. Συλλογή Κειμένων*. Αλτιντζής Αθ. Θεσσαλονίκη.

Παπαδόπουλος, Α., Παπακώστας, Γ. και Τσιτιρίδου, Σ. (1987): 'Σημείωμα επιμελητών'. Στο Rossi, A. (1987): *Η αρχιτεκτονική της πόλης*. Σύγχρονα Θέματα. Θεσσαλονίκη.

Penerai, P. (1980): 'Αστικό τοπίο και εικονογραφική ανάλυση'. Στο Γερολύμπου, Α, Καλογήρου, Ν., Καυκουλά, Κ., Παπαμίχος, Ν., Τσουλουβής, Α., Χαστάογλου, Β. και Χατζημιχάλης, Κ. (επιμ.) (1986): *Επί πόλεως. Συλλογή Κειμένων*. Αλτιντζής Αθ. Θεσσαλονίκη.

Rossi, A. (1982β): 'The architecture of the city'. Στο Γερολύμπου, Α, Καλογήρου, Ν., Καυκουλά, Κ., Παπαμίχος, Ν., Τσουλουβής, Α., Χαστάογλου, Β. και Χατζημιχάλης, Κ. (επιμ.) (1986): *Επί πόλεως. Συλλογή Κειμένων*. Αλτιντζής Αθ. Θεσσαλονίκη.

Schumacher, T. (1991): 'Κτίρια και δρόμοι: Παρατηρήσεις πάνω στη μορφή και τη χρήση' Γοσποδίνη, Α. (1995β): *Σημειώσεις Αστικής Σύνθεσης*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος.

Φατσέα, Ε. (2006): 'Η αινιγματική σχέση χώρου και χρόνου στο αρχιτεκτονικό σχέδιο και η σημασία της: Με αφορμή το σκαρίφημα ενός αθηναϊκού σπιτιού του 19^{ου} αιώνα'. Στο Τροβά, Β., Μανωλίδης, Κ και Παπακωνσταντίνου, Γ. (2006): *Η αναπαράσταση ως όχημα αρχιτεκτονικής σκέψης* (πρακτικά συνεδρίου). Εκδόσεις Futura. Βόλος.

Διαλέξεις και συνέντευξη

Βογιαζίδης, Ν. (2010): Διάλεξη που πραγματοποιήθηκε κατά το Μάρτιο του 2010 στα πλαίσια της εκπαιδευτικής εκδρομής του 5^{ου} έτους του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Γοσποδίνη, Α. (2007): Διάλεξη που πραγματοποιήθηκε κατά το Μάρτιο του 2007 στα πλαίσια του μαθήματος «Αστική Σύνθεση».

Ζήφου, Μ. (2010): Συνέντευξη που έλαβε χώρα κατά το Μάιο του 2010 στο Βόλο.

Ιστότοποι

Velibeyoglu, K. (1999): 'Urban Design in the Postmodern Context' Διαθέσιμο Ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Angel Fire.com με url: <http://www.angelfire.com/ar/corei/ud.html> [ανακτήθηκε κατά την 26η Μαΐου 2010]

Rode, P. (2006): 'City Design-A new planning paradigm?' Διαθέσιμο Ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Urban Age με url: http://www.urban-age.net/0_downloads/archive/Philipp_RodeCity_Design_A_New_Planning_Paradigm-DiscussionPaper.pdf [ανακτήθηκε κατά την 22α Μαΐου 2010]

Whitehand, J. (2007): 'Conzenian urban morphology and urban landscapes' Διαθέσιμο Ηλεκτρονικά στον ιστότοπο 6th International Space Syntax Symposium με url : http://www.spacesyntaxistanbul.itu.edu.tr/papers%5Cinvitedpapers%5CJeremy_whitehand.pdf [ανακτήθηκε κατά την 29η Μαΐου 2010]

Form and Content in Western Art. (2010). Διαθέσιμο Ηλεκτρονικά στον ιστότοπο VirginiaTech με url: <http://www.edtech.vt.edu/edtech/arthistory/shape/shape.html> [ανακτήθηκε κατά την 30η Μαΐου 2010]

Άρθρο για την αστική μορφολογία (urban morphology). (2010). Διαθέσιμο Ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Wikipedia με url: http://en.wikipedia.org/wiki/Urban_morphology [ανακτήθηκε κατά την 25η Μαΐου 2010]

Evans, R. (2005): 'Urban Morphology'. In Urban Design (2005), 93, p.p.: 16-18. Διαθέσιμο Ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Urban Design Group με url: <http://www.urban-designgroup.org.uk/Downloads/UD%20archive/UD93-book2.pdf> [ανακτήθηκε κατά την 1η Ιουνίου 2010]

Rodrigue, J.P., (2009): 'Transportation and urban form' Διαθέσιμο Ηλεκτρονικά στον ιστότοπο The geography of transport systems με url: <http://people.hofstra.edu/geotrans/eng/ch6en/conc6en/ch6c1en.html> [ανακτήθηκε κατά την 1η Ιουνίου 2010]

Άρθρο για το αρχιτεκτονικό στυλ (2010). Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Wikipedia. url: http://en.wikipedia.org/wiki/Architectural_style [ανακτήθηκε κατά την 10η Ιουνίου 2010]

Άρθρο για τον αστικό σχεδιασμό (2010). Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Birmingham City University. url: http://www.lhds.bcu.ac.uk/strategic_development/urban-design [ανακτήθηκε κατά την 8η Ιουνίου 2010]

Άρθρο για τις σπουδές στον αστικό σχεδιασμό (2010). Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο του Bournemouth University. url: http://www.bournemouth.ac.uk/conservation/research/urban_morphology.html [ανακτήθηκε κατά την 7η Ιουνίου 2010]

Knox, P. and McCarthy, L. (2005): Urbanisation. Βιβλιογραφική αναφορά σε άρθρο στον ιστότοπο 2.0 Toolbox με url: <http://libwiki.mcmaster.ca/geo2ui3-section6/index.php/Main/UrbanMorphology> [ανακτήθηκε κατά την 15η Ιουνίου 2010]

Qui si convien lasciare ogni sospetto. Ogni vita convien che sia morta
(Εδώ πρέπει να αφήσεις κάθε φόβο. Εδώ κάθε ατολμία πρέπει να σβήσει)
Από τη *Θεία Κωμωδία* του Δάντη
Ραψωδία Γ΄.Στχ. 14-15

Η ευτυχία είναι η χαρά της επανάληψης...

H o o t e r

Μήπως, τελικά, δεν ισχύει?

Ίσως και ναί...

2.3. Καινοτόμος αστικός σχεδιασμός: Μια ρηξικέλευθη προσέγγιση

Η βιώσιμη πόλη ως στόχος της πολεοδομίας

Η βιώσιμη πόλη! Αυτός είναι ο στόχος της πολεοδομικής επιστήμης εξ αρχής και αποτελεί τη βασική αναζήτηση όλων των πολεοδόμων. Οι Μπαρμπόπουλος, Μηλάκης και Βλαστός (2005:21) υπογραμμίζουν:

«Όλες οι προτάσεις "ουτοπικών πόλεων" με αφετηρία τη γραμμική πόλη του Arturo Soria Y Mata ("La Ciudad Lineal") (Λαγόπουλος, 1977: 38-44· Lynch, 1998: 376), π.χ. η Broadacre City του Frank Lloyd Wright (Fishman, 1946: 123-156· Choay, 1965: 304-311), οι πόλεις των σοσιαλιστών του 18ου αιώνα (π.χ. Robert Owen, Raquot, 1996: 37-42), η Κηπούπολη του Howard (πρβλ. Fishman, 1946.: 23-88), αποτελούν προσπάθειες προσέγγισης της ιδανικής αστικής μορφής».

Όπως διαφαίνεται, η έννοια της βιώσιμης πόλης διαφέρει και ποικίλει από εποχή σε εποχή και αναλόγως της σχολής που ακολουθεί ο κάθε μελετητής-σχεδιαστής και αναλόγως των καταστάσεων, οικονομικών και κοινωνικών που επηρέασαν τη δημιουργία της πόλης με τέτοιο τρόπο. Ο σχεδιασμός του αστικού ιστού, λοιπόν, βασίζεται στη διαπίστωση ορισμένων παραμέτρων και εν συνεχεία το σχεδιασμό βάσει αυτών, όπως θα γινόταν και άνευ σχεδιασμού, χωρίς βέβαια να γίνει αντιληπτό (Σουβατζή, 2005:2) από τους μη ειδικούς χρήστες που οργανικά θα δημιουργούσαν το χώρο (Βιριράκη και Μπούρκα, 1985). Έτσι, και η αστική μορφή αποτελεί το αποτύπωμα αυτής πολυδιάστατης πραγματικότητας. Ωστόσο, αυτή δεν ήταν μια άποψη που λαμβανόταν υπόψη πάντα κατά το σχεδιασμό του αστικού χώρου. Ας δούμε συνοπτικά μια αναδρομή στο σχεδιασμό των πόλεων.

Σύντομη ιστορική αναδρομή

Στην αρχαία περίοδο (Ελλάδα και Ρώμη), πέραν από κάποιες οργανικές πόλεις που αναπτύχθηκαν καθαρά βάσει κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων κυρίως, οι πόλεις κατασκευάζονταν με βάση μια γεωμετρική λογική, αυτήν του κανάβου –το υποδάμιο σύστημα-, που σύμφωνα με τον Stanislawski (1946:106-120 σε Γοσποδίνη, 1995α:77) οφείλεται στον εξωγενή έλεγχο της πολιτικής, στρατιωτικής και θρησκευτικής εξουσίας.

Σε επόμενη περίοδο, διαπιστώνεται πως οι διάφορες ανάγκες του κοινωνικού συνόλου είναι διαφορετικές κατά το Μεσαίωνα. Οι μεσαιωνικές πόλεις, αν και πάλι είναι είτε σχεδιασμένες είτε οργανικές, λαμβάνουν σάρκα και οστά με τέτοιο τρόπο ώστε να εξυπηρετούν και να είναι αποδεκτές από τους κατοίκους τους. Ο Mumford (1961:347-351), μάλιστα, θεωρεί πως η σχεδιασμένη μεσαιωνική πόλη δεν έχει διαφορά ως προς την οργανική, αφού τους ίδιους σκοπούς επιτελούν.

Η Αναγέννηση αποτέλεσε ένα νέο ρεύμα που προκάλεσε διαφοροποιήσεις στις ιδέες και τις πεποιθήσεις των πολιτών, που με τη σειρά τους επηρέασαν και την πόλη και την πολεοδομία. Ο Morris (1979:158-159 και 164-165), υπογραμμίζει αυτές τις διαφοροποιήσεις στον αστικό ιστό, ο οποίος πλέον χαρακτηρίζεται από μια γεωμετρικότητα και συμμετρία, στα πλαίσια της ανθρώπινης μορφής και της αναλογίας στις διαστάσεις.

Η κατάσταση δεν παρέμεινε, βέβαια σταθερή κατά τη διάρκεια της ιστορίας, αλλά μεταβλήθηκε όπως ήταν αναμενόμενο. Η βιομηχανική πόλη έρχεται στο προσκήνιο σε πολλά κράτη, ενώ κατά το τέλος του ίδιου αιώνα, οι συνθήκες ευνοούν ένα νέο μοντέλο, αυτό της κηπούπολης (Γοσποδίνη, 1995α:168,196). Και τα δύο μοντέλα προέκυψαν από ιστορικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς και δημογραφικούς λόγους, που ωστόσο δε σταμάτησαν να μεταλλάσσονται. Έτσι, προκύπτει μια νέα προσέγγιση για την ιδανική πόλη κατά τον 20^ο αιώνα, αυτή στα πλαίσια του φονξιοναλισμού. Η πόλη, πλέον, χαρακτηρίζεται από μια ελευθερία και από ένα σχεδιασμό καθαρά πρακτικό. Αποτέλεσε ένα σχεδιασμό που σύμφωνα με τους υπερασπιστές του κινήματος έγινε για την εξυπηρέτηση των αναγκών του ανθρώπου. Στην πράξη, βέβαια, δεν ικανοποίησε το σύνολο των ανθρώπινων αναγκών, αλλά μόνο τις καθαρά λειτουργικές του ανάγκες (Γοσποδίνη, 1995α: 232 και whatsnew.gr, 2010) και έτσι, σύντομα, αυτή η αστική μορφή απορρίφτηκε.

Έτσι, σύντομα έρχεται στο προσκήνιο μια νέα θεώρηση της πολεοδομίας σύμφωνα με την οποία η μεταμοντέρνα πόλη πρέπει να χαρακτηρίζεται από μια μίξη των λειτουργιών και από μια μορφική καινοτομία, στα πλαίσια του εντεινόμενου ανταγωνισμού των πόλεων. Αυτή η μορφική καινοτομία θα συνοδευόταν, **υποτίθεται** και με μορφική πολυμορφία (Jacob, 1961 σε Harvey, 2007:112-123), μιας που σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο, η μεταμοντέρνα αρχιτεκτονική έχει τις ρίζες της σε δύο πυλώνες που δημιουργήθηκαν ως προϊόντα της τεχνολογικής αλλαγής: 1. στο διεθνοποιημένο χώρο με ισχυρές

διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό του αστικού ιστού ως αποτέλεσμα των σύγχρονων επικοινωνιών και της καταρρεύσεως των συνόρων και 2. στην ευέλικτη παραγωγή προσωποποιημένων προϊόντων, αποτέλεσμα της μη αναγκαίας σύνδεσης ανάμεσα στη μαζική παραγωγή και στη μαζική επανάληψη, όπως υπογραμμίζει ο Jencks (1984 σε Harvey, 2007:113-114). Ωστόσο, αυτό δε συνέβη αφού στα πλαίσια αυτής άποψης για τη μεταμοντέρνα πόλη έχουν αναπτυχθεί διάφορες απόψεις για τη μορφή που αυτή πρέπει να έχει, μιας που οι εξελίξεις στις δομές της κοινωνίας είναι δριμύτατες κατά τα τελευταία χρόνια και έτσι και οι αλλαγές σε ζητήματα πολεοδομικά είναι πολύ περισσότερες με το πέρασμα των ετών, όπως παρατηρούν οι James and Vance (1990:7).

Η κατάλληλη αστική μορφή

Σύμφωνα με τον Christopher Alexander (1964 σε Σφάελος, 1991:35), η μορφή είναι αποτέλεσμα των δυνάμεων που συντελούν στη δημιουργία της. Η δημιουργία μιας αρμονικής μορφής αποτελεί προϊόν δυνάμεων που προκύπτουν εσωτερικά ή εξωτερικά του αντικειμένου. Το κατά πόσο είναι τέλεια αυτή η μορφή εξαρτάται από την ισορροπία αυτών των δυνάμεων. Χαρακτηριστικά, αναφέρεται:

«[...] η σύνδεση των δυνάμεων αυτών γεννά τις μορφές. Μπορούμε, επομένως, να τις προσδιορίσουμε μαθηματικά αναζητώντας τη γεωμετρική λύση του προβλήματος προσαρμογής στο περιβάλλον. Δηλαδή, προχωρούμε στην αναζήτηση του “γεωμετρικού τύπου” με μηδενικές τάσεις, αφού σε αυτόν αλληλοαναιρούνται εσωτερικές και εξωτερικές δυνάμεις» (Σφάελος, 1991:35).

Αν και κατά βάση οι παραπάνω σκέψεις του Alexander αναφέρονται στην αρχιτεκτονική μορφή, η τελευταία δε διαφέρει και πολύ από την αστική μορφή. Έτσι, σύμφωνα με τα προλεγόμενα, ο αστικός σχεδιαστής οφείλει σε περίπτωση που ασχολείται με το όλον της πόλης να την εντάξει στο περιβάλλον της ομαλά, ενώ σε περίπτωση που ασχολείται με ένα τμήμα της πόλης να το εντάξει στην υπόλοιπη πόλη αναζητώντας την αλληλέγγυο ένταξη της μορφής αυτής της περιοχής σε σχέση με την υπόλοιπη πόλη, για να μπορέσει το μόσχευμα αυτό να ενταχθεί ομαλά και ρεαλιστικά μέσα στον παλαιό ιστό (Gosling, 1984:123).

Σχεδιασμός βάσει του περιβάλλοντος

Η αρμονική ένταξη αρχιτεκτονικών έργων, τμημάτων πόλεων ή και ολόκληρων πόλεων στο περιβάλλον τους έχει κατά καιρούς προταθεί να γίνεται με διάφορους τρόπους. Χαρακτηριστική ήταν η πεποίθηση

του Frank Lloyd Wright, κατά τον οποίο ένα κτίριο -κατ' αντιστοιχία και ένα αστικό τμήμα- πρέπει να δημιουργείται έχοντας ως **βάση το περιβάλλον** του και όχι να ακολουθεί ένα συγκεκριμένο στυλ, ως πασσαρτού, μιας που κάθε περίπτωση είναι ξεχωριστή και διαφορετική (Καρατζόγλου, 2010-διάλεξη).

Μια απόλυτη εφαρμογή της παραπάνω απόψεως θα είχε ως αποτέλεσμα την επαναληψιμότητα των υφιστάμενων μορφών και δε θα επέτρεπε εύκολα την προώθηση νέων, ενώ θα διέτρεχε πολλούς κινδύνους να καταδειχθεί μη βιώσιμο, μιας που όπως παρατηρεί ο Orbasli (2000 σε Ζήση και Κυριάκη, 2005:15-16) «κανένα βιώσιμο περιβάλλον δεν αποτελεί το προϊόν μιας μοναδικής ιστορικής περιόδου». Αυτή η φράση, βέβαια, δεν καταρρίπτει την πεποίθηση για την πραγματοποίηση μεγάλων αναπλάσεων που αναφέρονται σε μια και συγκεκριμένη ιστορική περίοδο! Υπογραμμίζει το ρόλο του πολεοδόμου μηχανικού, που σε επίπεδο σχεδιαστικό, πρέπει να λάβει υπόψη του πως η πόλη έχει μια ιστορία που εμπλέκεται με το παρόν αλλά και το μέλλον το οποίο επιθυμείται για αυτήν και πως το σχέδιο πρέπει να εισορμήσει και να επαναπροσδιορίζει τη μορφή της και όχι απλώς να την επαναλαμβάνει, μιας που αντιβαίνει στα βιοτικά χαρακτηριστικά του οργανισμού της πόλης (Ρηγοπούλου, 2003 σε Κώστη, 2009 και Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αμφίσης, 2010). Και είναι κάτι που υπακούει και στη φυσική επιστήμη, μιας που σύμφωνα με τη θεωρία του Ainstain περί του χωροχρόνου (Bryson, 2006:184), ο καμπυλωμένος χώρος κινείται μέσα στον καμπυλωμένο χρόνο! Η πόλη, ως χωρική μονάδα (Cole σε Southern Polytechnic. Georgia's Technology University, 2010) δε μπορεί παρά να «ακολουθεί» τη «φυσική της μοίρα»! Στην άποψη αυτή συντείνει και ο Samuel Bulter (σε Blowers et. all, 1987:19) ο οποίος αναφέρει:

«Το μέλλον εξαρτάται απ' το παρόν και το παρόν [...] εξαρτάται από το παρελθόν που είναι αμετάβλητο».

Την άποψη αυτή συμπληρώνει ο Rossi (1987:61-62) ο οποίος υπογραμμίζει:

«Θα πρέπει [...] να έχουμε υπόψη μας ότι η διαφορά ανάμεσα στο παρελθόν και στο μέλλον, σύμφωνα με τη γνωσιολογία, είναι ότι το παρελθόν βιώνεται εν μέρει στο παρόν. Η έννοια της διάρκειας, στα πλαίσια των αστικών επιστημών, είναι ίσως αυτή: η διάρκεια

είναι το στοιχείο του παρελθόντος, που εξακολουθεί να αποτελεί τμήμα των τωρινών βιωμάτων μας».

Η πόλη μεγαλώνει και μορφοποιείται πάνω στον εαυτό της και αποκτά μνήμη και συνείδηση του εαυτού της (Rossi, 1987:19). Και αυτό είναι κάτι που λαμβάνει χώρα στη μορφή του αστικού χώρου, μιας που όπως υπερτονίζει ο Rossi (1987:31), η μορφή είναι αυτή που εντυπώνεται, βιώνεται και με τη σειρά της επιδρά στη δομή της πόλης.

Τακτική επαναληψιμότητας

Οι απόψεις όμως που έρχονται σιγά σιγά στο προσκήνιο δείχνουν πως δεν πρέπει ένας σχεδιασμός να εντάσσεται μόνο στην περιοχή αναφοράς του, αλλά να λαμβάνει δεδομένα από διάφορες κλίμακες και χώρους και στην πορεία να πραγματοποιείται βάσει αυτών των δεδομένων (Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πολυτεχνείου Κρήτης 2010). Έτσι, η άποψη του Whright φαίνεται μάλλον να μη θεωρείται και η καλύτερη δυνατή προσέγγιση.

Μια συνήθης και, αντιθετική με την προαναφερθείσα, τακτική για την επίτευξη αυτού του σκοπού είναι ο σχεδιασμός περιοχών με ίδια μορφολογικά στοιχεία. Μια μεθοδολογία που στηρίζεται στην **επανάληψη μορφολογικών στοιχείων ή και ολόκληρων μορφών**⁵, εν γένει. Η τακτική αυτή αποτελεί εργαλείο του «συμβατικού σχεδιασμού», που θεωρεί το χρήστη του χώρου ως μια αφηρημένη οντότητα (Βιριράκη και Μπούρκα, 1985). Αυτή είναι και η μεθοδολογία που πολεμήθηκε έντονα από το Right, μιας που προϋπήρχε αυτού, αφού ήταν μια άποψη του Βιτρούβιου (Moughtin, 1992:25) που κατά την περίοδο της Αναγέννησης άρχισε να διαδίδεται εντονότερα και επηρέασε το μετέπειτα αστικό σχεδιασμό. Με την εφαρμογή μιας τέτοιας τακτικής επιτυγχάνεται ενότητα και φυσικά αρμονία στον αστικό ιστό που, βραχυπρόθεσμα, ίσως ικανοποιεί σε σημαντικό βαθμό τους κατοίκους ή καλύτερα τους χρήστες του χώρου. Ωστόσο, μακροπρόθεσμα, η ικανοποίησή τους μάλλον μειώνεται όπως τονίζουν οι Blowers (et. all, 1987:247) και αυτό είναι το σημαντικότερο μειονέκτημα μιας τέτοιας ιδέας για την πόλη, που δεν πρέπει να λησμονείται πως είναι ανθρώπινο κατασκεύασμα για να εξυπηρετεί ανθρώπους. Στην παγίδα αυτή έπεσαν πολλές περιοχές όπως αρκετές συνοικίες του Λονδίνου, το Circus και το Crescent στο Bath

⁵ Και στην ιδέα του Wright έγινε αναφορά σε πιθανή επανάληψη. Ωστόσο, στην εν λόγω περίπτωση γίνεται αναφορά σε μορφική επανάληψη στο χώρο. Στην περίπτωση της ιδέας του Wright η επανάληψη σχετίζεται με την εξέλιξη σε βάθος χρόνου.

(Moughtin, 1992:28), το Bijlmermeer (Moughtin, 1992:27) και μερικά σημαντικά θέρετρα, όπως το Port Grimaud κοντά στο St. Tropez (Blowers et. all, 1987:248), ενώ είναι μια τακτική που χρησιμοποιήθηκε και από τον φονξιοναλισμό (μοντέρνο κίνημα) μέσα από απλοϊκές μορφές ή μέσα από απλουστευτική επανάληψη όμοιων μονάδων (Βιριράκη και Μπούρκα, 1985) και για το λόγο αυτό υπάρχουν πολλά παραδείγματα εφαρμογής της αισθητικής αυτής αρχής από το μοντέρνο κίνημα (πρβλ σε έργα του LeCorbusier και άλλων). Ένα ακόμη αρνητικό της χρήσης αυτής της μεθοδολογίας είναι η απομάκρυνση από την έννοια της ταυτότητας, που αναφέρεται στη σχέση του ανθρώπου-χρήστη με το χώρο (Rose, 1995:96-97). Η αίσθηση της ταυτότητας του χώρου προϋποθέτει τη μεμονωμένη αντίληψή του ως ξεχωριστή οντότητα (Lynch, 1986), ενώ ο ίδιος ο χώρος μπορεί να επιτρέπει την παρουσία διαφορετικών ταυτοτήτων. Σε έναν επαναλήψιμο χώρο, η μοναδικότητα χάνεται και η δυσκολία ανεύρεσης της ταυτότητας δυσχεραίνεται, ενώ υπάρχει ενδεχόμενο να μη μπορεί να βιωθεί ως ταυτότητα από άτομα διαφόρων πολιτισμών, που δεν είναι εύκολο για αυτά να βιώσουν ως μέρος της «ταυτότητάς» τους το συγκεκριμένο χώρο.

Οι δύο αυτές απόψεις δεν έχουν σημειώσει ιδιαίτερη επιτυχία στις μέχρι τώρα εφαρμογές τους. Έτσι, απαιτείται μια νέα και διαφορετική προσέγγιση για το σχεδιασμό του χώρου. Η άποψη αυτή έρχεται σε αντιδιαστολή με τις δύο προηγούμενες. Σύμφωνα με την άποψη που προτείνεται στην παρούσα εργασία, ο σχεδιασμός του χώρου πρέπει να γίνεται με βάση τη **ποικιλομορφία**. Βασικά χαρακτηριστικά αυτού του τύπου σχεδιασμού είναι τα εξής:

- Η χωρική οργάνωση του ιστού δεν παραμένει αναγκαία σταθερή με την προϋπάρχουσα, αλλά δύναται να τροποποιηθεί.
- Οι μορφές δημιουργούν αντίθεση με την υφιστάμενη μορφολογία και το αστικό τοπίο.
- Οι νέες μορφές χαρακτηρίζονται από διαφοροποιήσεις μεταξύ τους.
- Η διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς μέσω των νοημάτων της δια του τύπου.

Τα δύο πρώτα από τα παραπάνω χαρακτηριστικά του προτεινόμενου αυτού πλάνου σχεδιασμού προσομοιάζουν τον, από τη Gosrodini (2004), χαρακτηριζόμενο **καινοτόμο σχεδιασμό του αστικού χώρου**. Αυτός *στοχεύει στην αναβάθμιση της εικόνας της πόλης* παρέχοντας νέους, «πειραματικούς τύπους δημοσίου χώρου» (Ζήση και Κυριακή, 2005:34).

**Καινοτόμος Σχεδιασμός
με βάση την πολυμορφία**

Διαφορετικά κτίρια, διαφορετικές λογικές, μέσα από διαφορετικές υπολογίες αποτυπώνονται στο χωρικό σύστημα της πόλης με σκοπό να δημιουργήσουν περιοχές με έναν ιδιαίτερο μορφολογικό χαρακτήρα: μια θρυμματισμένη φυσιογνωμία, που έρχεται σε αντίθεση με την ενότητα της μορφής, στην οποία στηρίζονταν για πολλά χρόνια οι «σοβαροί αρχιτέκτονες» (Moughtin, 1992:32).

Έτσι, ο χώρος, όπως προκύπτει δια του καινοτόμου αυτού σχεδιασμού επιτρέπει καινούργιες και διαφορετικές μεταφράσεις από τις διάφορες κοινωνικο-πολιτισμικές ομάδες που βρίσκονται και χρησιμοποιούν το χώρο.

«Έτσι, ταιριάζουν στη “διαφοροποίηση-απόκλιση” και “ατομίκευση” των μεταμοντέρνων [...] κοινωνιών και δημιουργούν κοινό χωρικό πεδίο στις διαφορετικές εθνικές/κοινωνικές/πολιτισμικές ομάδες ώστε να βιώσουν εμπειρίες και να εξοικειωθούν με τις νέες αστικές μορφές» (Ζήση και Κυριάκη,2005:34).

Χαρακτηριστικά, ο Harvey (2007:121) σημειώνει πως:

«[...] η σημασία την οποία δίνει η αρχιτεκτονική στις ανάγκες της “ετερογένειας που χαρακτηρίζει τους κατοίκους των πόλεων και τις κουλτούρες των γούστων” την απομακρύνει από το ιδανικό κάποιας ενοποιημένης μεταγλώσσας και τη διασπά σε εξαιρετικά διαφοροποιημένους λόγους. Η “langue” (το σύνολο των πηγών επικοινωνίας) είναι τόσο ετερογενής και ποικίλη που οποιαδήποτε ξεχωριστή “parole” (ατομική επιλογή) θα την αντανάκλα».

Και όλα αυτά είναι πολύ λογικά στα πλαίσια της διεθνοποίησης που βιώνουμε ως καθημερινοί μάρτυρες της κατάστασης. Ο Lyotard (σε Harvey, 2007:128) αναφέρει χαρακτηριστικά αυτήν την καθολική κουλτούρα που βιώνουμε όλοι λέγοντας:

«Ακούμε μουσική reggae, βλέπουμε γουέστερν, τρώμε στα McDonald το μεσημέρι και τοπικά φαγητά το βράδυ, φορούμε παρισινά αρώματα στο Τόκιο και “retro” ρούχα στο Hong Kong».

Η ποικιλία στη μορφή των πόλεων –τόσο σε επίπεδο συνόλου κτιρίων ή σε επίπεδο αστικής μορφολογίας-, όμως, δεν αποτελεί κάτι που στηρίζεται καθεαυτού στην τάση για παγκοσμιοποίηση-διεθνοποίηση που παρατηρείται έντονα τα τελευταία χρόνια. Μια ακόμη σημαντική παράμετρος που συμβάλει στην αναγκαιότητα της ποικιλομορφίας στο αστικό τοπίο είναι η συνύπαρξη εποχών, όπως τονίζει η Λεοντίδου (2006:72), αναφερόμενη στη μεσογειακή πόλη, διαπιστώνοντας την ύπαρξη της ετεροτοπίας ως πραγματικότητας στις περισσότερες πόλεις. Αξίζει, πάντως, να σημειωθεί πως «η συνύπαρξη», όπως υφίσταται άνευ σχεδιασμού, «δεν είναι πάντα συμβίωση σε πλαίσιο ομόνοιας και αρμονίας» (Λεοντίδου, 2006:72), αλλά πολλές φορές δημιουργούνται συγκρούσεις, μιας που η παλαιά πόλη αρκετές φορές σκεπάζεται από τη σύγχρονη ως χαλί (Χανιώτη, 2008).

Έτσι, ένας ποικιλόμορφος και ετερογενής χώρος δεν είναι τίποτε άλλο παρά, η πραγματικότητα:

«Ο χώρος της πόλης αρθρώνεται γύρω από τις αντιθέσεις ανάμεσα στο μικρό και το μεγάλο, το χαμηλό και το ψηλό, τη σκιά και το φως, το πάνω και το κάτω, τη σιωπή και την εκκωφαντική φασαρία. Οι αντιθέσεις αυτές, μικρότερες ή μεγαλύτερες, είναι διαχρονικό γνώρισμα της πόλης, εγγενές χαρακτηριστικό της θεμελιακής της συνθήκης που τη συνοδεύει από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα» (Παπαϊωάννου, 2008:1).

«Ο χώρος στον οποίο ζούμε, αυτός στον οποίο μεγαλώνουμε, αυτός στον οποίο διαβρώνονται οι ζωές μας, το χρόνο και την ιστορία μας, αυτός ο χώρος που μας γρατσουνίζει και μας ροκανίζει, είναι επιπλέον ένας εκ φύσεως ετερογενής χώρος. Με άλλα λόγια, δε ζούμε σε ένα κενό, στον οποίο εντάσσουμε τους εαυτούς μας και τα πράγματά μας. Δε ζούμε σε ένα κενό το οποίο μπορεί να χρωματιστεί από τις ποικίλες αποχρώσεις του φωτός. Ζούμε σε ένα σύνολο σχέσεων το οποίο οριοθετεί χώρους που είναι αμείωτος ο ένας στον άλλον [...]» (Foucault, 1964:231).

Αν μελετήσει κανείς σύγχρονες πόλεις θα διαπιστώσει πως αυτή είναι η αλήθεια. Και δεν είναι ανάγκη θα εστιάσει κανείς σε παραδείγματα διεθνοποιημένων πόλεων ή μητροπόλεων, όπου η ετεροτοπία είναι ανάγκη, πια, για την «τοπική» διεθνοποιημένη κοινωνία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Θεσσαλονίκη, μια σύγχρονη ελληνική μητρόπολη που ωστόσο δεν αποτελεί μια ιδιαίτερα

διεθνοποιημένη πόλη, η οποία, για λόγους ιστορικούς, σύμφωνα με την Κατσαβουνίδου (2004), αποτελείται από «27 πόλεις», που συντελούν τις «αόρατες παρενθέσεις» της, όπως είναι και ο τίτλος του βιβλίου της προαναφερθείσης συγγραφέως. Είκοσι επτά διαφορετικοί πολιτισμοί, είκοσι επτά διαφορετικά στυλ μορφών μέσα σε μια μικρή γεωγραφική έκταση αποτελούν το αποτύπωμά του περάσματος πολιτισμών που βρέθηκαν εκεί, είτε ως βίαιοι εισβολείς, είτε ως καλοπροαίρετοι επισκέπτες είτε ως μετανάστες, διεκδικώντας το δικαίωμά τους στην πόλη, όπως ανέφερε ο Lefebvre (Beinart, 2003 σε Κατσαβουνίδου, 2004:11). Παρά, πάντως, την ετεροτοπία της αστικού τοπίου της Θεσσαλονίκης η πόλη θεωρείται από τους πιο φημισμένους και αγαπημένου χώρους ιδιαίτερης αισθητικής, ενώ οι περισσότεροι κάτοικοι και χρήστες της τη θεωρούν ως πόλη που δύσκολα θα αποχωρίζονταν.

Κατά συνέπεια και ένας ετερογενής σχεδιασμός είναι ένας σχεδιασμός που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, με τον οποίον αναζητούμε τις σχέσεις μεταξύ των διαφόρων μορφών, που αναφέρονται σε διαφορετικούς χώρους, όπως αναφέρει ο Hetherington (1997:139). Αυτή η αναφορά του συγκεκριμένου τύπου σχεδιασμού στην πόλη και την πραγματικότητα είναι αυτή που τον καθιστά ένα «ουσιώδη» περιβαλλοντικό σχεδιασμό⁶. Σέβεται την πολιτισμική ιστορία του τόπου και ταυτόχρονα γίνεται με «υπευθυνότητα απέναντι στην κοινή γνώμη για τη δημιουργία νέων τοπίων» με αποτέλεσμα να ενισχύεται το «δικαίωμα στη δημοκρατική χρήση του [...] χώρου» (Ανανιάδου-Τζημοπούλου, 1992:98). Ο Rene Dubos (1972 σε Blowers et. all, 1987:93) αναφέρει χαρακτηριστικά:

«[...] το σώμα και το μυαλό διαμορφώνονται από τις προσαρμοστικές αντιδράσεις του ατόμου στα φυσικοχημικά, κοινωνικά, παιδαγωγικά, ακόμη και ιστορικά ερεθίσματα, που ασκούνται πάνω του.[...] Για το λόγο αυτό ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός⁷ είναι εξαιρετικά σημαντικός για την ενθάρρυνση των ατόμων να αναπλάσουν τις εν δυνάμει ικανότητές τους».

⁶ Ο όρος «περιβάλλον» δεν περιορίζεται στο φυσικό αλλά και στο κατασκευασμένο (Παρπαϊρης, 2007) καθώς και στους παράγοντες που ωθούν στη δημιουργία του, που σύμφωνα με το Harvey (1971 σε Blowers et. all, 1987:94) αποτελούν το «πραγματικό εισόδημα», και στις αλληλεπιδράσεις που εμφανίζονται σε αυτό.

⁷ Η αναφορά στον όρο περιβάλλον γίνεται έτσι, όπως ακριβώς ορίστηκε παραπάνω.

Μια ακόμη παράμετρος που προτρέπει στην πρόταση για έναν τέτοιο καινοτόμο σχεδιασμό είναι η εντατικοποίηση της ανθρώπινης ζωής. Ο άνθρωπος, όπως τονίζουν οι Λέφας κ.ά. (2003:37), «επιζητεί να φέρει στα μέτρα του την πόλη». Αυτό συνεπάγεται πως λόγω της συνεχούς εγρήγορσης στην οποία βρίσκεται πρέπει να μπορεί να λαμβάνει όλο και περισσότερα bit πληροφοριών σε όσο το δυνατόν μικρότερο χρονικό διάστημα (Λεφαντζής, 2005-διάλεξη). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απλοποίηση των πόλεων σε μικρή κλίμακα που παρατηρήθηκε κατά τη διάρκεια προηγούμενων δεκαετιών (Λέφας κ.ά., 2004:36-37). Ωστόσο, η απλοποίηση δεν είναι η μόνη και καλύτερη λύση. Μια σύνθετη κοινωνία δε μπορεί να εξηγηθεί αποκλειστικά και μόνο από απλές μορφές που ερμηνεύονται σε δευτερόλεπτα, όσο δηλαδή διαρκεί το πέρασμα ενός ανθρώπου από μια περιοχή με το αυτοκίνητο. Η κοινωνία είναι ετερογενής, όπως ακριβώς πρέπει να είναι και ο χώρος. Πρέπει να συνυπάρχει το απλό και το σύνθετο, αλλά με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι εύκολη η απομόνωση του αντικειμένου και η ενασχόληση του ατόμου με αυτό. Με έναν ετερογενή τόπο, παραφράζοντας την ιδέα του Aaron Betsky (σε Λέφας κ.ά., 2004:38), δημιουργούνται νέες προϋποθέσεις για την κατανόηση του εαυτού μας σε έναν, αληθινό και όσο σύνθετο χρειάζεται, κόσμο.

Και όντως! Ένας σχεδιασμός με βάση αυτήν την πολυμορφία συμβάλει στην ικανοποίηση των μελών της κοινωνίας, δεδομένου του ασφυκτικού τρόπου ζωής και πως στις μέρες μας οι περισσότερες κοινωνίες δεν είναι ομοιογενείς, καθώς επίσης, και βάσει των απόψεων του Alexander (1970 σε Blowers et. all, 1987:93) για την ικανοποίηση των μελών της κοινωνίας από το χώρο τον οποίον χρησιμοποιούν, διαπιστώνεται πως η πολυμορφία είναι αναγκαία. Ικανοποίηση εκ μέρους των χρηστών σημαίνει και βίωση του χώρου ως κάτι το προσωπικό τους, με την έννοια της **ταυτότητας**, στην οποία αναφερθήκαμε προηγουμένως, και όντως, ενισχύεται με αυτήν την πολυμορφία, αφού οι ταυτότητες δεν είναι ενιαίες αλλά, ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια, έχουν θρυμματιστεί και κατακερματιστεί (Hall, 1996).

Οι θρυμματισμένες ταυτότητες εκφράζονται μέσω διαφορετικών τύπων, οι οποίοι αφού θρυμματιστούν με τη σειρά τους, όπως υπογραμμίζει ο Vidler (σε Gospodini, 1988:54), συνθέτουν τη μορφή με το νέο της νόημα. Έτσι, διαπιστώνεται πως η παράδοση και η κληρονομιά, που εμπεριέχουν τα υφιστάμενα νοήματα, αποτελούν τη βάση και το περιεχόμενο της μορφής πάνω στο οποίο στηρίζεται ο σχεδιασμός, τον τύπο (πρβλ σε ενότητα 2.1). Οι νέες μορφές που θα προκύψουν (Emmitt, 2002:114), μεταφέρουν το ιστορικό νόημα του χώρου, στον οποίο θα εφαρμοστεί ο σχεδιασμός, για να ενυπάρχει στους πολίτες η

«παλαιά σιγουριά», ενώ ένα πλούσιο μωσαϊκό μορφών θα δημιουργεί μια ιδιαίτερη φυσιογνωμία στην πόλη, ενώ συνάμα, θα της προσδίδει και μια νέα ταυτότητα, που θα τη χαρακτηρίζει (Γοσποδίνη και Μπεριάτος, 2006:172). Η πολιτιστική κληρονομιά βρίσκεται μόνο στο νόημα, όπως τονίστηκε, και όχι στην εικονοποιεία. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Van Beusekom (2004:307):

«Η πολιτιστική κληρονομιά δεν ήταν και εξακολουθεί να μην είναι μέρος των ιδανικών εικόνων. Σήμερα, η πολιτιστική κληρονομιά είναι δημοφιλής ως μια στρατηγική, ως ένα στυλ που μπορεί να συνδυαστεί με άλλα στυλ για να δημιουργηθεί ένα τέλειο μεταμοντέρνο περιβάλλον το οποίο θέτει σε κίνδυνο ομάδες ιδανικών εικόνων με σκοπό την επίτευξη πολιτισμικο-ιστορικών πολύτιμων περιβαλλόντων»

Στην ουσία, αν κοιτάξει κανείς τη μορφή μιας τέτοιας περιοχής, διαπιστώνει πως ο χώρος αυτός έρχεται να ενώσει πολιτισμούς, παίζοντας το ρόλο μιας «Αντι-Βαβέλ», όπου το νόημα και το περιεχόμενο γίνονται αντιληπτά μέσα από τις διάφορες αρχιτεκτονικές γλώσσες που συγκροτούν την περιοχή.

Η περιοχή, γίνεται, πλέον, αντιληπτή ως «τόπος», δηλαδή, ένας χώρος μοναδικός και ξεχωριστός με ατομικά χαρακτηριστικά που τον προσδιορίζουν (Massey and Jess, 1995:221-223), μιας που δεν έχει μοναδικές «ταυτότητες», αλλά είναι γεμάτη από εσωτερικές συγκρούσεις, δεν παρουσιάζει μια οριοθέτηση στη διαίρεση, αφού η διαίρεση είναι το χαρακτηριστικό στο οποίο στηρίζεται η ιδέα, δεν παρουσιάζει στατικότητα και τέλος, χαρακτηρίζεται από μοναδικότητα. Μπορεί, βέβαια, η μοναδικότητα ως προς την αστική εικόνα να μην είναι μόνιμη, ωστόσο, η ιδιαιτερότητα του τόπου είναι κάτι που συνεχώς αναπαράγεται (Harvey, 2000).

Μελέτη του νησιού Ιάβα στο Άμστερνταμ

Σε αυτό το σημείο, βέβαια, θα πρέπει να σημειωθεί πως το τι νιώθει ο κάθε λαός διαφορετικό είναι σχετικό καθώς και ο τρόπος με τον οποίο το αντιλαμβάνεται. Ωστόσο, μια τέτοια ανάλυση δεν εμπίπτει στα πλαίσια ενός τέτοιου δοκιμίου. Πάντως, όταν μιλούμε για μορφολογική ποικιλία, αναφερόμαστε σε μορφές με μια ποικιλία σε στυλ. Για να γίνει καλύτερα αντιληπτή η προσέγγισή που προτείνεται, λοιπόν, θα ακολουθήσει παρουσίαση ορισμένων χαρακτηριστικών παραδειγμάτων-περιοχών που έχουν σχεδιαστεί με αυτή τη λογική.

Η άποψη αυτή, αν και δεν έχει εφαρμοστεί ευρέως, τυγχάνει να έχει βρει σε κάποια σημεία εφαρμογή από τολμηρούς αρχιτέκτονες, που με αυτόν τον τρόπο επαληθεύουν την πεποίθησή μου για τη δημιουργία με αυτόν τον τρόπο ενός βιώσιμου αστικού περιβάλλοντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης και ίσως και το πιο αντιπροσωπευτικό αποτελεί το νησί Ιάβα (Java) στο Άμστερνταμ.

Το νησί Ιάβα, που βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα του Άμστερνταμ (Kresl, 2007:89), αποτελεί μια ιδιαίτερα πρόσφατη περίπτωση ανάπλασης που στηρίχτηκε σε μια τέτοια προσέγγιση. Το νησί αποτελούσε ένα νεκρό χώρο μετά τη μείωση των συναλλαγών που ήταν αποτέλεσμα της αποαστικοποίησης της Ινδονησίας. Το όνομά του, σε συνδυασμό με τη μνήμη της εμπορικής του ιστορίας στη σημερινή του μορφή αποτελούν τη μνημονική αύρα που κινείται ανάμεσα στις μορφές, η κατασκευή των οποίων ξεκίνησε κατά τη δεκαετία του 1990 από τον Sjoerd Soeters (Architecture reviewed, 2010).

Το μακρόπνοο σχέδιο του Soeters ήταν να σχεδιάσει ένα χώρο ο οποίος, αν και θα είχε αναφορές στην ιστορική παράδοση της πόλης, θα αποτελούσε ένα μωσαϊκό μορφών που στηρίζονται σε διαφορετικούς

Εικόνα 2.3: Άποψη του Java Island στο Amsterdam.

Πηγή: Architecture review, 2010 με url:

http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://farm3.static.flickr.com/2245/2317892559_3c16be2b19.jpg&imgrefurl=http://architecturerevived.blogspot.com/2009/09/java-island-eastern-docklands-amsterdam.html&usq=xT-phZVEpAOfuj4WzjNUjNS41Ng=&h=378&w=500&sz=158&hl=el&start=35&um=1&itbs=1&tbnid=w1GOuBgC9S-hxM:&tbnh=98&tbnw=130&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26start%3D18%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disch:1

Εικόνα 2-5: Άποψη καναλιού (πρβλ σε εικ. 2-2) στο Java Island στο Αμστέρδαμ.

Πηγή: Wikimedia.org, 2010 με url:
http://www.xoo2.gr/images?imageurl=http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/15/Java_Island_Architecture.jpg&imageurl=http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Java_Island_Architecture.jpg&usqp=___lenkT5Rs32fM30mYIAsWlqLivnA-&h=805&w=514&sr=226&hl=el&start=3&um=1&tbs=1&tbnid=ZcFK4sK0UWn-M:&tbnh=147&tbnw=99&prev=/image%3Fq%3Damsterdam%3Fjava%3Fisland%3Fsum%3D1%26hl%3Del%26tbs%3Disch:1

Εικόνες 2.6-2.9: Κτίρια στο Java Island στο Amsterdam.

Πηγή:

2.6.: flickr.com, 2010 με url:

http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://farm1.static.flickr.com/105/286666808_fc_e459b8cf.jpg&imgrefurl=http://flickr.com/photos/28007335%40N00/286666808/&usq=JoOlcFoBMhvzLYv3AVNLOXXKSLI=&h=347&w=500&sz=177&hl=el&start=15&um=1&itbs=1&tbnid=u-

[tbs=1&tbnid=u-](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://farm1.static.flickr.com/105/286666808_fc_e459b8cf.jpg&imgrefurl=http://flickr.com/photos/28007335%40N00/286666808/&usq=JoOlcFoBMhvzLYv3AVNLOXXKSLI=&h=347&w=500&sz=177&hl=el&start=15&um=1&itbs=1&tbnid=u-)

[lp1_vlRwvoim:&tbnh=90&tbnw=130&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26um%3D1%26hl%3Del%26tbs%3Disch:1](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://farm1.static.flickr.com/105/286666808_fc_e459b8cf.jpg&imgrefurl=http://flickr.com/photos/28007335%40N00/286666808/&usq=JoOlcFoBMhvzLYv3AVNLOXXKSLI=&h=347&w=500&sz=177&hl=el&start=15&um=1&itbs=1&tbnid=u-)

2.7.: about.com, 2010 με url:

[http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.abou](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.about.com/od/amsterdamphotos/jg/Photos--Modern-Architecture/&usq=izoDcSR0ixn7RxdktD)

[t.com/od/amsterdamphotos/jg/Photos--](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.abou)

[Modern-](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.abou)

[Architecture/&usq=izoDcSR0ixn7RxdktD](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.abou)
[OdRSWdiQ=&h=119&w=90&sz=15&hl=el&st](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.abou)
[art=52&um=1&itbs=1&tbnid=Da40ThmJEM](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.abou)
[FAM:&tbnh=88&tbnw=67&prev=/images%](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.abou)
[3Fo%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26st](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.abou)
[art%3D36%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.abou)
[3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disch:1](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.abou)

2.8.: Simply Magnificent, 2010 με url:

[http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-)
[-content/uploads/2009/12/Java-Island-](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-)

[Foot-](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-)

[Bridge.JPG&imgrefurl=http://www.theresid](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-)
[enceschicago.com/blog/%3Fp%3D645&usq=](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-)
[08bgxn3vgbf46grBxL-](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-)

[QPQcU78U=&h=500&w=375&sz=106&hl=el](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-)
[&start=12&um=1&itbs=1&tbnid=cGnqVenO](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-)
[u98pLM:&tbnh=130&tbnw=98&prev=/imag](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-)
[es%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-)
[26um%3D1%26hl%3Del%26tbs%3Disch:1](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-)

Εικόνα 2-10: Οικοδομική νησίδα στο Java Island στο Amsterdam.

Πηγή:

2.9.:about.com, 2010 με url:

<http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.about.com/od/amsterdamphotos/ig/Photos--Modern-Architecture/&usq=izoDcSR0jxn7RxdktD0dRSWdiQ=&h=119&w=90&sz=15&hl=el&start=52&um=1&itbs=1&tbnid=Da40ThmjJEMFAM:&tbnh=88&tbnw=67&prev=/images%3Fq%3Damssterdam%2Bjava%2Bisland%26start%3D36%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disch:1>

2.10.: architypes.net, 2010 με url:
http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://architypes.net/files/image/cache/java-island-canal-houses-houses-along-canal.jpg&imgrefurl=http://architypes.net/image/java-island-canal-houses-houses-along-canal&usq=iSA8LatN9ImAhVJsabOiBQpGz0M=&h=700&w=733&sz=126&hl=el&start=8&um=1&itbs=1&tbnid=IG74_wBqkFjuM:&tbnh=135&tbnw=141&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Bjava%2Bisland%26um%3D1%26hl%3Del%26tbs%3Disch:1

ή ίδιους τύπους και μεταφέρουν τη μνήμη του χώρου μέσα από ένα διαφορετικό πρίσμα ή κάθε μια. Και τελικά, το αποτέλεσμα είναι έτσι όπως ακριβώς το επεδίωξε ο σχεδιαστής. Οι μορφές που το συνιστούν δεν έχουν καμία σχέση με το παρελθόν του νησιού (MRLD Landscape architecture+urbanism, 2010). Είναι αυτόνομες και δεν αναφέρονται σε αυτό. Ωστόσο, η ύπαρξη των τεχνητών καναλιών παραπέμπει στην παράδοση της πόλης του Άμστερνταμ (Amsterdam Docklands, 2010).

Η διαφορετικότητα των μορφών είναι αυτή που έκανε γνωστό το συγκεκριμένο νησί. Ο δημιουργός του, υπογραμμίζει πως στόχος του ήταν η δημιουργία ενός αρμονικού χώρου, μέσα από τη διαφορετικότητα. Αν και φαίνεται παράδοξο, ο Soeters (2005:72), αναφέρει χαρακτηριστικά:

«[...] Όλη η ενέργεια των αρχιτεκτόνων, μου φαίνεται, να ξοδεύεται στην ανακάλυψη συνεχώς νέων μορφών, υλικών και εικόνων, αλλά το σχήμα των ελεύθερα στεκούμενων κτιρίων στο λευκό καμβά δεν έχει αλλάξει – και το χαρακτηριστικό πρόβλημα των μοντερνιστών συνεχίζει να υπάρχει: η απουσία συνοχής μεταξύ των κτιρίων και η εξαφάνιση κάθε δημόσιου χώρου. [...]. Η τάση είναι κάθε κτίριο να ανταγωνίζεται τα γειτονικά του για να κερδίσει την προσοχή, και στα πλαίσια αυτού του ανταγωνισμού όλα τα πιθανά σχήματα, χρώματα και υλικά παντρεύονται για να κερδίσουν την προσοχή, με αποτέλεσμα η πόλη να μοιάζει με ένα σωρό από σκουπίδια».

Η διαφορετικότητα του κάθε κτιρίου είναι και η ενοποιός δύναμη του χώρου, που τον καθιστά «τόπο», παύοντας την οριοθέτηση στη διαίρεση (Harvey, 2000, πρβλ παραπάνω σε σελίδα 76). Κανένα κτίριο δεν έχει ανάγκη να προσελκύσει την προσοχή του κοινού, μιας που το κάθε ένα είναι ξεχωριστό και κερδίζει επάξια την προσοχή των χρηστών (archetypes.net, 2010). Επιπλέον, δεν τίθεται θέμα προνομιακής θέσης, αφού η πρόθεση του Soeters (2005:72) ήταν να σχεδιάσει με ιδιαίτερη φροντίδα σε αρχικό στάδιο τους δημόσιους χώρους με βάση απλές χαράξεις σε σχήμα τετραγώνου, όπως ακριβώς και τα κτίρια που τους χαρακτηρίζουν. Έτσι, αποφεύγονται, σύμφωνα με το Soeters (2005:72) οι «κιτς» μορφές που ασχημαίνουν την πόλη, που είναι αποτέλεσμα της διάκρισης και του παιχνιδιού για τη διεκδίκηση της προσοχής.

Εικόνα 2.11-2.13: Γέφυρες στο Java Island στο Amsterdam.

Πηγή:

2.11-2.13: Eastern Docklands
Amsterdam, 2010 με url:

<http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.easterndocklands.com/images/kn21.jpg&imgrefurl=http://www.easterndocklands.com/eastbridges.html&usq=13nY2a3ezfFKS7QcnCWpg87RB4=&h=396&w=599&sz=39&hl=el&start=30&um=1&itbs=1&tbnid=zQasa822OpeXTM:&tbnh=89&tbnw=135&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Bjava%2Bisland%26start%3D18%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disch:1>

Εικόνας 2.14-2.16: Γέφυρες στο Java Island στο Amsterdam

2.14

Πηγή:

2.14--2.16: Eastern Docklands
Amsterdam, 2010 με url:

<http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.easterndocklands.com/images/ka21.jpg&imgrefurl=http://www.easterndocklands.com/eastbridge.html&img=13nY2a3ozFX57QcnCWnsE7R84=&h=396&w=599&sz=39&hl=el&start=30&um=1&itbs=1&itpl=QasaR23DoeKTM:&itbnh=89&itbw=135&prev=/images%3Fq%3Damelrdem%2Bjava%2Bisland%26start%3D18%26um%3D1%26hl%3De%26sa%3Dn%26ndsp%3D18%26itbs%3Disch-1>

2.15

2.16

Το αποτέλεσμα είναι ένα ευχάριστο και συνάμα χαοτικό μίγμα υλικών και στυλ που φαίνεται και στις προσόψεις των κτιρίων. Το μόνο στοιχείο που συντελεί στην ενοποίηση του χώρου είναι η παρόμοια διαστασιολόγηση των κτιρίων και οι παρόμοιες αναλογίες τους (archetypes.net, 2010) και όχι η αρχιτεκτονική κληρονομιά των μορφών. Αυτή διαχέεται μέσα από την απλότητα των διαφόρων τύπων των κτιρίων (Soeters, 2005:72), που εγγράφονται σε τετράγωνα οικόπεδα μικρής επιφάνειας (πρβλ σε archetypes.net, 2010) για να επιτευχθεί ένα αποτέλεσμα υψηλής πυκνότητας (Soeters, 2005:72). Άλλωστε, όπως σημειώνει ο Van Beusekom (2004:307)(πρβλ παραπάνω), η πολιτιστική κληρονομιά δεν αποτελεί στοιχείο ενοποίησης, αλλά κάποιο άλλο μέσον πρέπει να βρεθεί, που στην προκειμένη περίπτωση είναι η διαστασιολόγηση.

Το σχέδιο αυτό, όπως και κάθε σχέδιο, παρουσιάζει ορισμένες ατέλειες. Ωστόσο, ακόμη και οι πιθανές δυσλειτουργίες του παραγράφονται μπρος στο ιδιαίτερο και αρκετά όμορφο, από αισθητικής απόψεως τοπίο του νησιού –σύμφωνα με τον Van Beusekom (2004:309), αυτό οφείλεται καθαρά στη μίξη των στυλ- που έχει χαρακτηριστεί ως

«[...] μια μοναδική εμπειρία ζωής, που στέκεται ακριβώς επάνω ενάντια στο νερό και σε πυκνές συνθήκες δόμησης που θυμίζουν μεσαιωνική Ευρώπη.[...]. Η ποικιλομορφία ως προς τη μορφή αποτελεί το χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτών των σπιτιών, αντί για μια προσπάθεια ενότητας. Αυτό είναι ένα σημαντικό μάθημα στην ανανέωση παλαιών δομών: σκιαγραφούν παλαιές δομές ενάντια σε νέες, με σκοπό να δημιουργηθούν νέες διαφορετικές μορφές!» (Architecture reviewed, 2010).

Μελέτη της πρότασης για την αξιοποίηση της τάφρου του Χατζή-χαλάαρ στη Λάρισα

Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της λογικής είναι μια πρόταση στα πλαίσια του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για την ανάδειξη της τάφρου του Χατζή-χαλάαρ στη Λάρισα. Η πρόταση αυτή, που αποτέλεσε τον καρπό της κοινής εργασίας του εν λόγω συγγραφέα (Κυριακίδης Χαράλαμπος) και του Ηλιάδη Φίλιππου, φοιτητή του Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α., υποστήριξε σχεδιαστικά την πολυμορφία στο σχεδιασμό ως αποτέλεσμα της χρήσης διαφορετικών τύπων.

Εικόνα 2.20-2.21: Η περιοχή της τάφρου από αεροφωτογραφία και αποτύπωση μέρους της πρότασης

Πηγή: Τ.Ε.Ε. (2008): Τεύχος προκήρυξης αρχιτεκτονικού διαγωνισμού αξιοποίησης της τάφρου του Χατζη-χαλάαρ. Λάρισα και Ιδία Επεξεργασία.

Η περιοχή στην οποία αναφερόταν η συγκεκριμένη πρόταση για ανάπλαση είναι η τάφρος του Χατζη-χαλάαρ στα νοτιοδυτικά της πόλης: ένας κοινόχρηστος χώρος με μακρόστενη επιφάνεια περίπου 4 στρεμμάτων. Σε αυτήν την έκταση προτάθηκε από την ομάδα η δημιουργία ενός πολιτιστικού επικέντρου υψηλής τέχνης (πρβλ σε Γοσποδίνη, 2004:75), με μορφολογία που αποτελούσε μίγμα διαφόρων μορφικών υφών. Το κάθε κτίριο προτεινόταν να κατασκευαστεί με διαφορετικό στυλ, αναλόγως του περιεχομένου του, που εκφραζόταν κάθε φορά με διαφορετικές τυπολογίες. Τα περισσότερα κτίρια προτάθηκαν να τοποθετηθούν σε όμορους χώρους, ώστε να υπάρχει διάδρασή τους στο χώρο. Η διαφορετικότητα του κάθε

Εικόνα 2.22: Η περιοχή της τάφρου από αεροφωτογραφία και αποτύπωση μέρους της πρότασης

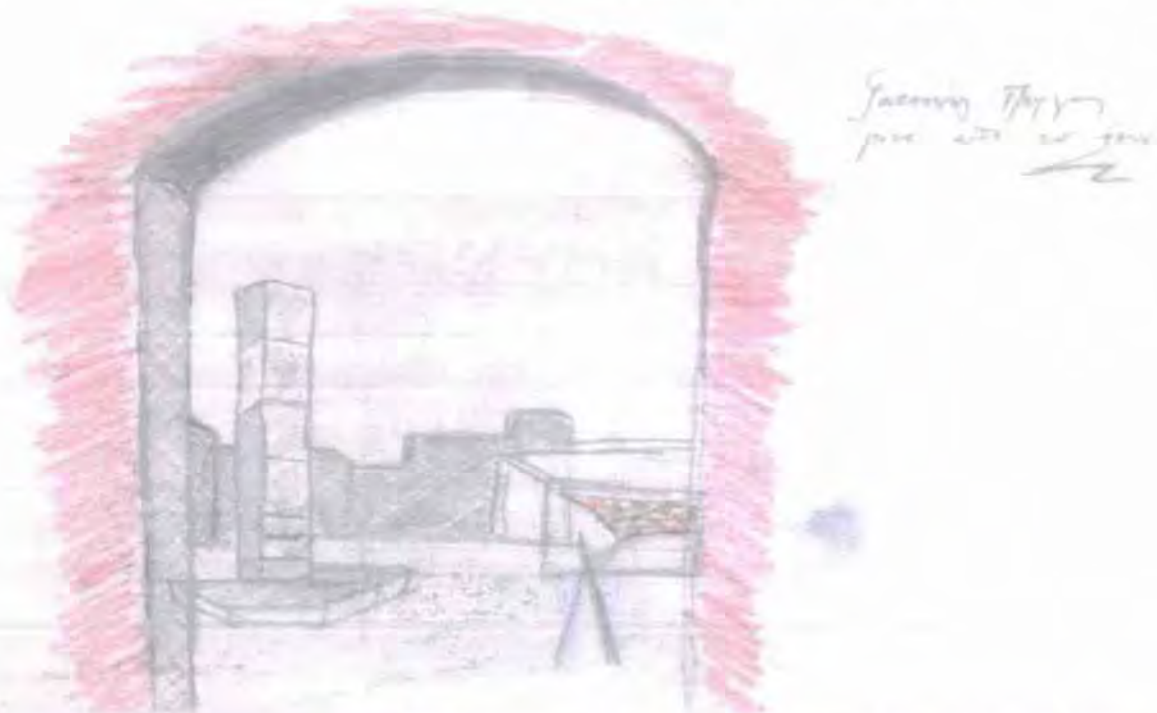

Πηγή: Ηλιάδης, Β και Κυριακίδης, Χ. (2010): Πρόταση για την αξιοποίηση της τάφρου του Χατζη-χαλάα στη Λάρισα.-Συμμετοχή σε αρχιτεκτονικό διαγωνισμό.

και έτσι, ένας χώρος που μπορεί να προσελκύσει το χρήστη σε διάφορες συνθήκες της ζωής του, είναι σχεδόν βέβαιο, πως θα είναι ένας «ζωντανός» τόπος. Αυτό με τη σειρά του αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο που προσελκύει χρήστες, αφού σύμφωνα με τον Lynch (1986), η ορατή ζωή και δραστηριότητα είναι ένα συνεχές θέλγητρο για όλους τους παρατηρητές, που μεταφέρει το νόημα και τη «ζεστασιά» του τοπίου της πόλης.

κτιρίου, όπως υπογραμμίστηκε ήδη παραπάνω, είναι και η ενοποιός δύναμη του χώρου, ενώ μοναδικά στοιχεία ενοποίησης του χώρου αποτελούσαν οι «περασιές» των ιδίων υφών εντός του χώρου και η περίπου ίδια κλίμακα των κτισμάτων, αφού προτάθηκαν να έχουν περίπου ίδια οροφωπιφάνεια και αριθμούς ορόφων. Κάθε σημείο του συγκεκριμένου χώρου είναι διαφορετικό και αφήνει διαφορετική αίσθηση στο χρήστη, προσκαλώντας τον ανά πάσα στιγμή. Το να επιτευχθεί κάτι τέτοιο είναι ιδίως σημαντικό μιας που οι άνθρωποι προσκολλούνται σε χώρους που συνδέονται με τις διάφορες ανθρώπινες καταστάσεις

Εικόνα 2.23: Σκίτσο από το νότιο-δυτικό τμήμα της προς ανάπλαση περιοχής.

Πηγή: Ηλιάδης, Β και Κυριακίδης, Χ. (2010): Πρόταση για την αξιοποίηση της τάφρου του Χατζη-χαλάαρ στη Λάρισα.- Συμμετοχή σε αρχιτεκτονικό διαγωνισμό.

Όπως φανερώνεται από τη μελέτη των δύο παραπάνω περιπτώσεων του νησιού Ιάβα στο Άμστερνταμ (πρβλ σε σ.76) και της πρότασης για ανάπλαση της τάφρου του Χατζή-Χαλάαρ στη Λάρισα (πρβλ σε σ. 79), η χρήση πολυμορφίας στο σχεδιασμό αποτέλεσε καταλυτικό στοιχείο του σχεδίου σε συνδυασμό με κάποιο ενοποιό στοιχείο, στα πλαίσια της διαφορετικότητας. Στην περίπτωση του νησιού Ιάβα, το στοιχείο αυτό είναι η παρόμοια κλίμακα των κτιρίων, η διαστασιολόγησή τους. Στην περίπτωση της τάφρου του Χατζή-Χαλάαρ, πέραν από τα στοιχεία διαστασιολόγησης, κυριότερο ενοποιό στοιχείο είναι

η δημιουργία μικρών ιστοπιών στυλ⁸. Εν πάση περιπτώσει, το ενοποιοό στοιχείο αναλαμβάνει το ρόλο του χωρίς να γίνεται άμεσα αντιληπτό στους παρατηρητές οι οποίοι διαπιστώνουν πως παρά τη διαφοροποίηση, το σκηνικό μοιάζει ενιαίο, ασυναίσθητα.

Η χρήση πολυμορφίας, λοιπόν, είναι μια τακτική που θα μπορούσε να ακολουθηθεί στα πλαίσια του αστικού σχεδιασμού, αποτελώντας μια αποτύπωση της πραγματικότητας, κάτι που εκτιμά ο χρήστης ο οποίος δεν επιθυμεί να λειτουργεί στα πλαίσια ενός «σκηνικού» χώρου, αλλά μέσα στην πραγματικότητα. Ένας κοινός χώρος με επαναλήψεις, προσκολλημένος στα παλιά δε δημιουργεί πολιτισμό και σίγουρα αποτελεί κάτι το αδιάφορο που δεν εκφράζει τους χρήστες και τις ανάγκες τους.

Το μόνο σίγουρο είναι πως ένας πολύμορφος χώρος που θα μεταφέρει νοήματα πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και νοήματα που ανταποκρίνονται στο παρόν ή και στο μέλλον, μέσω της χρήσης διαφόρων τύπων, θα είναι ένας ευχάριστος χώρος για χρήστες κάθε πολιτισμικής καταγωγής. Μάλιστα, υπάρχει το ενδεχόμενο το περιεχόμενο της πολιτιστικής κληρονομιάς να γίνεται καλύτερα αντιληπτό. «Η επιμονή μιας μορφής έκφρασης δε σημαίνει πάντα τη μονιμότητα μιας μορφής του περιεχομένου», σημειώνει σχετικά με αυτό ο Pellegrino (2006:200). Το γεγονός πως η ιστορική μνήμη διατυπώνεται μέσω της τυπολογίας (πρβλ σε ενότητες 2.1 και 2.2.) και όχι με την παραποίηση «κλασσικών», ή καλύτερα, ιστορικών⁹ μορφών αποτρέπει τη δημιουργία μιας ρηχής οθόνης που παρεμβάλλεται ανάμεσα στην τωρινή ζωή και την ιστορία. Η μεταφορά των νοημάτων μέσω του τύπου συντελεί στην κατανόηση της ιστορίας σε βάθος και έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός κριτικού λόγου και όχι την αναπαράσταση μέσα από ένα θεατρικό δράμα, δίνοντας απάντηση-λύση στους δισταγμούς του Hewison (Harvey, 2007:127). Ένα τέτοιο παράδειγμα σκηνικού χώρου, κατά προσωπική μου άποψη, είναι η Piazza

⁸ Ο όρος «ισοτοπία» είναι δανεισμένος από την επιστήμη της γλωσσολογίας και σχετίζεται με τη συχνότητα εμφάνισης ίδιων λέξεων στο κείμενο (για περισσότερα πρβλ σε Endoridou, E. (2008): 'Multiscale textual semiotic analysis' In *Semiotica*.171-1/4, p.p. 251-264 και σε Ευδωρίδου, E. (2008): *Ιταλικά Ειδικών Σκοπών II*. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος. σ.31). Αναλογικά, στην περίπτωση της πολεοδομικής επιστήμης, ιστοπίες στο χώρο προκύπτουν από την επανάληψη συγκεκριμένων μορφών ανά τακτά χωρικά διαστήματα. Κατ' επέκταση, μια ιστοπία στυλ σχετίζεται με την επανάληψη κάποιου στυλ στο χώρο.

⁹ Θεωρώ πως ο όρος ιστορική μορφή είναι πιο δόκιμος, δεδομένου ότι αναφέρεται σε μορφές του παρελθόντος, όπως για παράδειγμα μορφές της κλασσικής αρχαιότητας ή μορφές της αναγέννησης, και αν και μπορεί να θεωρηθούν μορφές διαχρονικές, άρα και κλασσικές, δε θα επιθυμούσα μια γενίκευση.

d'Italia. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Klotz (1985 σε Harvey, 2007:135), η Piazza d'Italia είναι, πέραν από αρχιτεκτονική δημιουργία, κομμάτι θεάτρου που δε λαμβάνει το εαυτό της ιδιαίτερα σοβαρά, μεταδίδοντας στο κοινό το χαρακτήρα της γειτονιάς. Αν και είναι ιδιαίτερα θεμιτή η πολυμορφία, ωστόσο το αποτέλεσμα είναι «σχιζοφρενικό», όπως τονίζει ο Harvey (2007:138), μιας που η ιστορική μνήμη αναβιώνει, αντιγράφοντας, μορφές και όχι δια της «τυπικής οδού».

Πέραν των προαναφερθέντων λόγων που ωθούν σε έναν πολύμορφο σχεδιασμό υπάρχει και ένας ακόμη παράγοντας που ωθεί προς αυτήν την κατεύθυνση. Ο παράγων αυτός σχετίζεται με την αίσθηση που έχει κανείς για το χώρο, δεδομένου πως είναι ευκολότερο να αντιληφθεί το άτομο καταστάσεις και νοήματα που σχετίζονται με την αίσθηση αυτή που δημιουργείται μέσα από τα βιώματά του. Έτσι,

Εικόνες 2.24-2.25: Η Piazza d' Italia.

Πηγή:

2.24: flickr.com, 2010 με url:

http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://farm1.static.flickr.com/157/385935112_4057335dfc.jpg&imgrefurl=http://www.flickr.com/photos/nicolar/385935112/&usq=A

<http://www.flickr.com/photos/nicolar/385935112/&usq=A>

2.25:Wikimedia.org, 2010 με url: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f2/Charles_Moore_Piazza_d%27Italia.jpg

Εικόνα 2.26: Η Piazza d'Italia.

Πηγή: 2.26: flickr.com, 2010 με url:

http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://farm5.static.flickr.com/4033/4260874700_073979bf48.jpg&imgrefurl=http://www.flickr.com/photos/glenhsparky/4260874700/#useq=GtUVWLFK8ybS_4s2xw4-gGHM4-&h=405&w=500&v=158&hi=ei&start=51&um=1&itbs=1&tbnid=1WLR4E75KuB5uM-&tbnh=105&tbnw=130&prev=/images%3Fof%3Doliarza%28d%2527%28tella%26tary%3D96%26um%3D1%26hl%3De1%26sa%3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disc%3D1

Εικόνες 2.27-2.29: Η Piazza d' Italia.

2.27

Πηγή:

2.26-2.28: Derham Groves με url:

<http://www.derhamgroves.com/2009/04/>

2.28

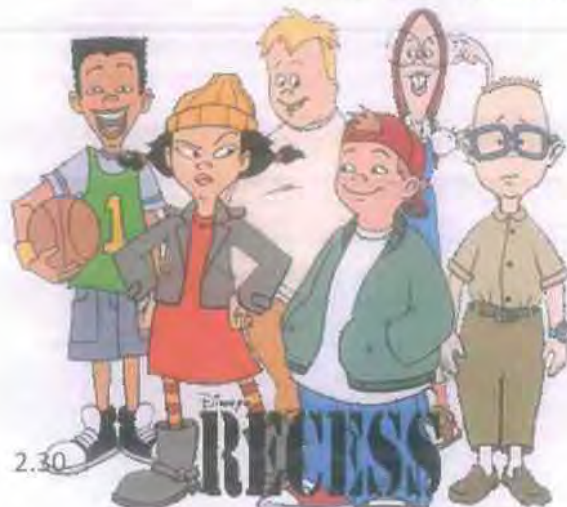
2.29

σχετίζεται με το που ζούμε ή ζήσαμε ως παιδιά, ενώ συχνά ζωντανεύει μέσα από ταινίες, μυθιστορήματα και θεάματα γενικότερα (Ζήση και Κυριάκη, 2005:13). Δεδομένης της ιδιαίτερης φαντασίας και ποικιλίας των καρτούνς, καθώς και της γενικότερης φαντασιακής και πολύμορφης προσέγγισης των σύγχρονων κινηματογραφικών δημιουργημάτων, στα πλαίσια του διεθνοποιημένου χώρου, οι χώροι που προκύπτουν βάσει ενός καινοτόμου πολύμορφου σχεδιασμού μπορούν να χαρίσουν ιδιαίτερη ευχαρίστηση στους χρήστες και κυρίως τους μελλοντικούς χρήστες, τα σύγχρονα παιδιά.

Ας συγκρίνουμε λίγο πιο αναλυτικά τις διάφορες σύγχρονες ταινίες και τα διάφορα καρτούνς που παρακολουθούν τα μικρά παιδιά αλλά και μεγαλύτεροι στις μέρες μας. Παντού, ο χώρος βιώνεται μέσα από μια πολυμορφία! Πολυμορφία ως προς τα κτίρια (Doug, PB&J Otter, Recess), πολυμορφία ως προς τη φύση (Looney tunes, Avatar), πολυμορφία ως προς τους ίδιους τους ανθρώπους-πλάσματα που μετέχουν στην ταινία (Simpsons, Doug, Sronge Bob)! Έτσι, ειδικά στις μεγαλουπόλεις, όταν τα παιδιά

Εικόνα 2.30: Οι ήρωες της σειράς κινουμένων σχεδίων Recess, στην οποία υπάρχει ποικιλία κτισμένου χώρου σε ορισμένα επεισόδια

Εικόνα 2.31: Εικόνα από τη σειρά κινουμένων σχεδίων PB&J Otter, στην οποία τα οικήματα των ηρώων είναι πλοία διαφορετικού σχήματος, αναλόγως του ζωικού είδους του εκάστοτε ήρωα.

Πηγή:

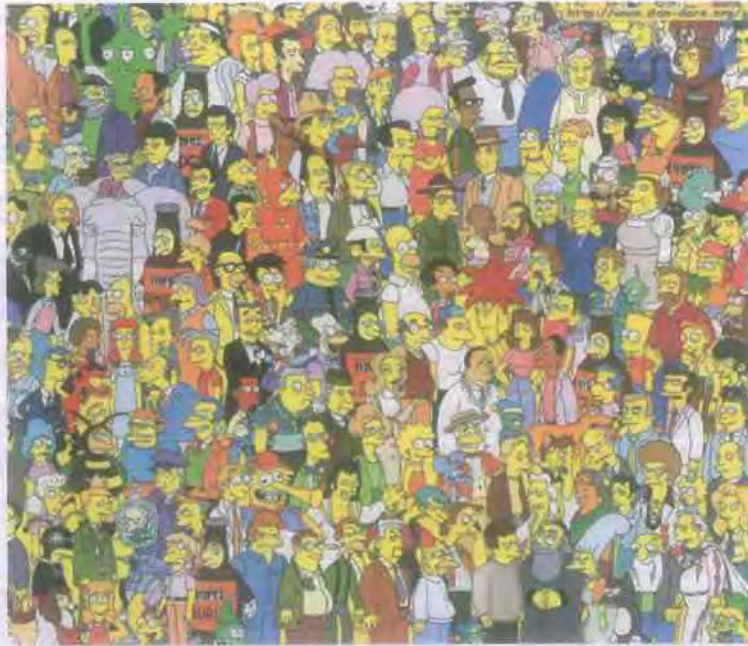
2.27: epguides.com με url: <http://epguides.com/Recess/cast.gif>

2.28: ytimg.com με url: <http://i2.vtimg.com/vi/11N42I0v4M4/hadefault.jpg>

βιώνουν έναν πολύμορφο και με ποικίλα νοήματα χώρο μέσα από την τηλεόραση, το διαδίκτυο και τον κινηματογράφο, αισθάνονται το χώρο μέσα από μια πολυμορφία, κάτι που θα τους ευχαριστεί πολύ ως χρήστες αφού θα έχουν συνηθίσει αυτήν την αίσθηση του χώρου. Όπως χαρακτηριστικά, υπογραμμίζει ο γεωγράφος Γι-Φυ Τσαν (σε Ζήση και Κυριακή, 2005:13), αυτή η ξεχωριστή αίσθηση του χώρου αποτελεί πέραν από «μια βιολογική απάντηση του ανθρώπου στο φυσικά πλαισιωμένο περιβάλλον» και μια πολιτισμική δημιουργία.

Εικόνα 2.32: Όλοι οι ήρωες που κατά καιρούς εμφανίστηκαν στη σειρά κινουμένων σχεδίων 'The Simpsons'.

Εικόνα 2.33: Οι ήρωες της σειράς κινουμένων σχεδίων Bob σφουγγαράκης.

Πηγή:

Εικόνα 2.32: dan-dare.org με url: <http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.dan-dare.org/Dan%2520Simpsons/TheSimpsonsEveryoneEver800.jpg&imgrefurl=http://www.dan-dare.org/Dan%2520Simpsons/Dan%2520Simpsons.htm&usq=vzP6WBArwUDrX6ALTbl2W3wRLI=&h=600&w=800&sz=252&hl=el&start=8&um=1&itbs=1&tbnid=Gc2vzzY1DmSPUM:&tbnh=107&tbnw=143&prev=/images%3Fq%3Dsimpson%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26tbs%3Disch:1>

Εικόνα 2.32: toglii.blog με url: <http://toglii.blog.baniig.net/>

Εικόνα 2.34: Αποψη της φύσης μέσα απο την ταινία Avatar του James Cameron.

Πηγή:
movieomatic.com με url:
<http://www.google.gr/images?imgurl=http://www.movieomatic.com/wp-content/gallery/avatar-concept-art/avatar-concept-art-6.jpg&imgrefurl=http://ryannebi.blogspot.com/2009/11/avatar-review.html&h=764&w=1280&sz=448&tid=P-QZm5mlQ5z9aM:8tbirh=308tbw=150&prev=/images%3Fq%3DAvatar%2Bthe%2Bmovie%2Bnature&hl=el&usq=HCm-r7mUj-kcFOE5Rh41jheIME=&sa=X&ei=α0U7TQvCMαCosQbBvLlv8α&ved=0C8kQ9QEwAQ>

Εικόνα 2.38: Οι ήρωες της σειράς κινουμένων σχεδίων Doug. Η διαφοροποίηση στους ήρωες είναι εμφανής.

Πηγή:
2.38:

[thecartoonpictures.com](http://www.thecartoonpictures.com)
με url:
<http://www.thecartoonpictures.com/data/media/234/doug.jpg>

TOON
Disney
CHANNEL
ToonDisney.com

©Disney

Συνοψίζοντας, από τα παραπάνω, εξάγεται αβίαστα το συμπέρασμα πως ένας τέτοιος καινοτόμος σχεδιασμός χαρακτηρίζεται από:

- μορφές που δημιουργούν αντίθεση με την υφιστάμενη μορφολογία και το αστικό τοπίο,
- μορφές χαρακτηρίζονται από διαφοροποιήσεις, μέσω της αξιοποίησης παλαιών τύπων της περιοχής, μεταξύ τους,
- κάποιο συνδεδετικό στοιχείο, όπως κτιριακές δομές παρόμοιας κλίμακας ή μικρές ισοτοπίες στυλ.

με σκοπό την **απουσία ανταγωνισμού των κτιρίων μεταξύ τους** για τη διεκδίκηση προσοχής, την **οικειοποίηση σημείων που να ικανοποιούν διαφορετικές συναισθηματικές ανθρώπινες καταστάσεις**, την **ταύτιση με το πολύμορφο-πολυπολιτισμικό-πολυιστορικό περιβάλλον** και την ταυτόχρονη, μέσω της αντίθεσης και διαφοροποίησής τους, **ενοποίησης των χώρων**.

Πεποίθησή μου είναι πως μια τέτοια απόπειρα σχεδιασμού κινείται στα πλαίσια της βελτίωσης της αστικής εικόνας και προκύπτει από την αναζήτηση της βέλτιστης αστικής μορφής. Σημειώνω, πως θεωρώ την προσέγγιση αυτή ιδιαίτερα βιώσιμη και πως βελτιστοποιεί την αστική εικόνα, ωστόσο δεν την αναφέρω ως ιδανική, για τον πολύ απλό λόγο πως πιστεύω πως δεν υπάρχει μια ιδανική και κατάλληλη αστική μορφή για όλες τις πόλεις αλλά και για όλα τα άτομα της κοινωνίας. Ωστόσο, είναι μια μορφή που θα συμβάλλει στην προώθηση της βελτίωσης της ποιότητας ζωής και της αστικής ανάπτυξης, εν γένει. Στο επόμενο κεφάλαιο θα κάνω μια προσπάθεια να στηρίξω αυτή μου την πεποίθηση μέσω ισχυουσών και κοινά αποδεκτών θεωρητικών δεδομένων καθώς και μέσα από εμπειρικές διαπιστώσεις, αφού σε πρώτη φάση οριστεί η έννοια της βιώσιμης οικονομικής-αστικής ανάπτυξης.

Πηγές τεκμηρίωσης

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Gospodini, A. (1988): *Type and the function in the urban square: A case study of London*. Volume I. Ph.D Thesis.

- James, E. and Vance, Jr. (1990): *The continuing City*. The John Hopkins University Press Ltd. London.
- Hall, P. (1996): *Cities of tomorrow : an intellectual history of urban planning and design in the twentieth century*. Blackwell. Oxford.
- Harvey, D. (2000): *Spaces of hope*. University of California Press. Berkeley.
- Hetherington, K. (1997): *The badlands of modernity*. Routledge. London.
- Kresl, P. C. (2007): *Planning cities for the future. The success and failures of urban economic strategies in Europe*. Edward Elgar Publishing. U.S.A.
- Lynch, K. (1986): *Good city form*. MIT Press. Cambridge, Massachusetts and London.
- Morris, A. E. J. (1979): *History of Urban Form: before the industrial Revolutions*. Longman Scientific & Technical. New York.
- Moughtin, C. (1992): *Urban design : street and square*. Butterworth Architecture. Oxford and London.
- Mumford, L. (1961): *The city in history: its origins, its transformations, and its prospects*. A. Harvest/ HJB Book. San Diego.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Βιριράκη, Λ. και Μπούρκα, Γ. (1985): *Σύστημα οργάνωσης κατοικήσιμων χώρων. Ποικιλομορφία, αναδυόμενες ιδιότητες και αναπτυξιακές διαδικασίες σε ένα σύστημα ολοκληρωμένης δόμησης-Διπλωματική Εργασία Ε.Μ.Π.*
- Blowers, A., Hamnett, C. And Sarre, P. (1987): *Η πόλη του μέλλοντος*. Εκδόσεις Κουτσούμπος Α.Ε. Αθήνα.
- Bryson, B. (2006): *Μια μικρή ιστορία περί των πάντων (σχεδόν)*. Εκδόσεις Πόλις. Αθήνα.

- Γοσποδίνη, Α. (1995α): *Σημειώσεις για το μάθημα: Ιστορία Πολης και Πολεοδομίας*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος.
- Ευδωρίδου, Ε. (2008): *Ιταλικά Ειδικών Σκοπών II*. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος.
- Ζήση, Κ. και Κυριάκη, Μ. (2005): *Η μορφολογία του αστικού χώρου και η ταυτότητα του τόπου. Σύγκριση παραδοσιακής κληρονομιάς και καινοτόμου σχεδιασμού: Η περιπτωσιολογική μελέτη της Αθήνας*. Διπλωματική Εργασία.
- Harvey, D. (2007): *Η κατάσταση της μετανεωτερικότητας. Διερεύνηση των απαρχών της πολιτισμικής μεταβολής*. Εκδόσεις Μεταίχμιο. Αθήνα.
- Κατσαβουνίδου, Γ. (2004): *Αόρατες παρενθέσεις: 27 πόλεις στη Θεσσαλονίκη*. Εκδόσεις Πατάκη. Αθήνα.
- Λέφας, Π, Walter, S. και Binde, J. (2003): *Αύριο οι πόλεις*. Πλέθρον. Αθήνα.
- Pellegrino, P. (2006): *Το νόημα του χώρου*. Εκδόσεις Τυπωθήτω. Αθήνα.
- Rossi, A. (1987): *Η αρχιτεκτονική της πόλης. Σύγχρονα θέματα*. Θεσσαλονίκη
- Σφέλλος, Χ., Α. (1991): *Αρχιτεκτονική. Η μορφή της σκέψης στο φυσικό χώρο*. Εκδόσεις Γνώμη. Αθήνα.
- Τζίκα – Χατζοπούλου, Α. (2003): *Πολεοδομικό Δίκαιο*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π.
- Χανιώτη, Κ. (2008): *Ανάπλαση της πλατείας Κοτζιά στην Αθήνα*. Διπλωματική Εργασία Π.Θ. Βόλος.
- Ξενόγλωσσα άρθρα σε συλλογικούς τόμους και επιστημονικά περιοδικά
- Gospodini, A. (2004): 'Urban space morphology and place identity in European Cities; Built heritage and innovative design'. In *Journal of Urban Design*. Vol 9, No 2. p.p. 225-248.
- Focault, M. (1964): 'Of other spaces' In Mirzoeff, N. (1998): *The visual culture reader*. Routledge. London.

Massey, D. and Jess, P. (1995). 'Places and cultures in an uneven world' In Massey, D. and Jess, P. (1995). *A place in the world. Places, cultures and globalization*. The Open University. Oxford.

Rose, G. (1995): 'Place and identity: a sense of place' In Massey, D. and Jess, P. (1995): *A place in the world. Places, cultures and globalization*. The Open University. Oxford.

Soeters, S. (2005): 'On being a humble architect' In Ray, N. (2005): *Architecture and its ethical dilemmas*. Rutledge. U.S.A. and Canada.

Van Beusekom, J.W. (2004): 'The future of historic inner cities in the Netherlands' In Deben, L., Sallet, W. and Van Thoor, T. (2004): *Cultural heritage and the future of the historic inner city of Amsterdam*. Aksant Academic Publishers. Netherlands.

Ελληνόγλωσσα άρθρα σε συλλογικούς τόμους και επιστημονικά περιοδικά

Γοσποδίνη, Α. (2000): 'Ο ανταγωνισμός μεταξύ των ευρωπαϊκών πόλεων και των «νέων» χρήσεων του αστικού ιστού: Μια πρόκληση για τις ελληνικές πόλεις', Στο Ψυχάρης, Γ., Γοσποδίνη, Α. και Χριστοπούλου, Ο. (2000) (επιμ). *Δεκαεπτά Κείμενα για το σχεδιασμό, τις πόλεις και την ανάπτυξη: Για τα 10 χρόνια λειτουργίας του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Endoridou, E. (2008): 'Multiscale textual semiotic analysis' In *Semiotica*. 171-1/4, p.p. 251-264

Gosling, D. (1984): 'Όρισμοί του αστικού σχεδιασμού'. Στο Γερολύμπου, Α, Καλογήρου, Ν., Καυκουλά, Κ., Παπαμίχος, Ν., Τσουλουβής, Α., Χαστάογλου, Β. και Χατζημιχάλης, Κ. (επιμ.) (1986): *Επί πόλεως. Συλλογή Κειμένων*. Αλτιντζής Αθ. Θεσσαλονίκη.

Λεοντίδου, Α. (2006): 'Διαπολιτισμικότητα και ετεροτοπία στο μεσογειακό αστικό τοπίο: από την αυθόρμητη αστικοποίηση στην επιχειρηματική πόλη' Στο Γοσποδίνη, Α. και Μπεριάτος, Η. (2006) (επιμ): *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

Μπαρμπόπουλος, Ν., Μηλάκης, Δ. και Βλαστός, Θ. (2005): 'Αναζητώντας τη Μορφή της Βιώσιμης Πόλης: Κριτική Προσέγγιση του Συμπαγούς Πολεοδομικού Μοντέλου'. Σε Κοκκώσης, Χ., Μπεριάτος, Η., Οικονόμου, Δ., Πετράκος, Γ, Γούσιος, Δ., Δέφνερ, Α. και Ψυχάρης, Ι., (2005): *Αειχώρος*, 4 (1): 20-44.

Παρπαϊρης, Α. (2007): 'Το τοπίο βασική συνιστώσα του χωρικού σχεδιασμού'. Στο Μπεριάτος, Η. και Ballesta, J. (2007): *Θεωρία και πολιτική του τοπίου. Ελληνικές και γαλλικές εμπειρίες*. Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α.-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

Ιστότοποι

Σουβατζή, Σ. (2005): 'Νοικοκυριό και καθημερινή ζωή κατά τη νεολιθική εποχή και την εποχή του χαλκού'. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Προϊστορία. url: <http://proistoria.files.wordpress.com/2008/07/cf83cebfcf85ceb2ceb1cf84ceb6ceae.pdf> [ανακτήθηκε κατά την 6^η Ιουνίου 2010]

Άρθρο: 'Τι είναι φονξιοναλισμός?' Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο whatsnew.gr. url: <http://www.matina-giorgos.com/whatis/y/12711395791271199920.html> [ανακτήθηκε κατά την 5^η Ιουνίου 2010]

Άρθρο για το Java Island στο Amsterdam. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Amsterdam Docklands. url: http://www.amsterdamdocklands.com/navigation/Architectuur/Java_main.html [ανακτήθηκε κατά την 5^η Ιουνίου 2010]

Άρθρο για το Java Island στο Amsterdam. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Architecture reviewed. url: <http://architecturerevived.blogspot.com/2009/09/iava-island-eastern-docklands-amsterdam.html> [ανακτήθηκε κατά την 5^η Ιουνίου 2010]

Rasor, M. Άρθρο του για το Amsterdam. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο MRLD Landscape architecture+urbnaism url: http://www.mrld.net/pdfs/Amsterdam_Notes.pdf [ανακτήθηκε κατά την 5^η Ιουνίου 2010]

Άρθρο 'Java Island Canal Houses'. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο archetypes.net url: <http://architvnes.net/place/iava-island-canal-houses> [ανακτήθηκε κατά την 5^η Ιουνίου 2010]

Παπαϊωάννου, Τ. Εισήγηση στο συνέδριο «Σύγχρονη τέχνη και δημόσιος χώρος» με τίτλο: 'Η συνομιλία του έργου τέχνης με την πόλη'. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο του Επιμελητηρίου Εικαστικών Τεχνών Ελλάδος. url:http://www.google.gr/url?sa=t&source=web&cd=1&ved=0CBQQFiAA&url=http%3A%2F%2Fwww.eete.gr%2Fuplds%2Ffile%2Fnpaiaioannou.doc&rct=i&a=%CE%9F%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%BF%CF%82+%CF%84%CE%B7%CF%82+%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7%CF%82+%CE%B1%CF%81%CE%B8%CF%81%CF%8E%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9+%CE%B3%CF%8D%CF%81%CF%89+%CE%B1%CF%80%CF%8C+%CF%84%CE%B9%CF%82+%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82+%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%B1+%CF%83%CF%84%CE%BF+%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%81%CF%8C+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%BF+%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CE%BF%2C+%CF%84%CE%BF+%CF%87%CE%B1%CE%BC%CE%B7%CE%BB%CF%8C+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%B F+%CF%88%CE%B7%CE%BB%CF%8C%2C+%CF%84%CE%B7+%CF%83%CE%BA%CE%B9%CE%AC+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%BF+%CF%86%CF%89%CF%82%2C+%CF%84%CE%BF+%CF%80%CE%AC%CE%BD%CF%89+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%BF+%CE%BA%CE%AC%CF%84%CF%89%2C+%CF%84%CE%B7+%CF%83%CE%B9%CF%89%CF%80%CE%AE+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%B5%CE%BA%CE%BA%CF%89%CF%86%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE+%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B1.+&ei=XbocTKXUIZWWO O KM PkL&usg=AFQiCNGX2iMe0QFyRdGNDH_NamijpnHxmA [ανακτήθηκε κατά την 9^η Ιουνίου 2010]

Άρθρο: 'Πόλη και οικοσύστημα. Το χθες και το σήμερα στην Άμφισσα και στο Γαλαξίδι'. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Άμφισσης. url: http://www.kreamfissas.edu.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=5:2009-01-29-102646&catid=4:2009-01-26-09-54-16 [ανακτήθηκε κατά την 20^η Ιουνίου 2010]

Cole, R. Παρουσίαση με τίτλο: L4 Bacon and Burnhum. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Southern Polytechnic. Georgia's Technology University. url: http://www.spsu.edu/cteacad/rcole/AtlArch/Lectures/P4_PtreeCtr/L4_Diagrams.pdf [ανακτήθηκε κατά την 26^η Μαΐου 2010]

Εισαγωγή και στόχοι του μαθήματος «Παράκτιος Σχεδιασμός». Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πολυτεχνείου Κρήτης. url: [http://www.arch.tuc.gr/lessons/eid th arch des/ paraktios sxediasmos/semester.html](http://www.arch.tuc.gr/lessons/eid%20th%20arch%20des%20paraktios%20sxediasmos/semester.html) [ανακτήθηκε κατά την 5^η Ιουνίου 2010]

Κώτση, Α. (2009): 'Πόλη, σώμα και περιβάλλον'. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο srcosmos.gr url: <http://www.srcosmos.gr/srcosmos/showpub.aspx?aa=10604> [ανακτήθηκε κατά την 29^η Μαΐου 2010]

Διαλέξεις-Συνεντεύξεις

Καρατζόγλου (2010): Διάλεξη στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών στην Αθήνα, κατά την 1^η Απριλίου 2009.

Λεφαντζής, Μ. (2005): Διάλεξη στα πλαίσια του μαθήματος Ιστορία πόλης και πολεοδομίας, κατά τον Οκτώβριο του 2005.

Φιλμογραφία

Cameron, J. (2009): *Avatar*. 20th century fox movie.

Germain, P. and Ansolabehere, J. (1997-2005): *Recess*. Walt Disney. Κινούμενα σχέδια αμερικανικής παραγωγής.

Groening, M. (1989-2010): *Simpsons*. Κινούμενα σχέδια αμερικανικής παραγωγής.

Hillenburg, S. (1999-2010): *Sponge Bob*. Κινούμενα σχέδια αμερικανικής παραγωγής.

Jenkins, J. (1991-1999): *Doug*. Walt Disney. Κινούμενα σχέδια αμερικανικής παραγωγής.

Jenkins, J. (1998-2000): *PB&J Otter*. Walt Disney. Κινούμενα σχέδια αμερικανικής παραγωγής.

Warner Bros, (1930-1969): *Looney tunes*. Κινούμενα σχέδια αμερικανικής παραγωγής.

Πηγές ΕΙΚΟΝΩΝ (με τη σειρά παράθεσής τους στο κείμενο)

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Architecture review με url: http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://farm3.static.flickr.com/2245/2317892559_3c16be2b19.jpg&imgrefurl=http://architecturerevived.blogspot.com/2009/09/iava-island-eastern-docklands-amsterdam.html&usq= xT-phZVEpAOfui4WziNUiNS41Ng=&h=378&w=500&sz=158&hl=el&start=35&um=1&itbs=1&tbnid=w1GOuBgC9S-hxM:&tbnh=98&tbnw=130&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26start%3D18%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disch:1

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο City of Sydney με url: http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.cityofsvdney.nsw.gov.au/2030/static_files/susdev/Java-Island-Example.jpg&imgrefurl=http://www.cityofsvdney.nsw.gov.au/2030/thedirections/projects/SusDevProject.asp&usq= AmXXesIQeCf0m3-2p5U8A-8x_Qc=&h=675&w=800&sz=135&hl=el&start=2&um=1&itbs=1&tbnid=8KiU8TBle6hulM:&tbnh=121&tbnw=143&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26um%3D1%26hl%3Del%26tbs%3Disch:1

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Wikimedia.org με url: http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/15/Java_Island_Architecture.jpg&imgrefurl=http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Java_Island_Architecture.jpg&usq= lenxTSRsS2fMI30mYIAsWLoUvnA=&h=909&w=614&sz=226&hl=el&start=3&um=1&itbs=1&tbnid=-ZpFK4sKOUHn-M:&tbnh=147&tbnw=99&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Bjava%2Bisland%26um%3D1%26hl%3Del%26tbs%3Disch:1

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο [flickr.com](http://www.flickr.com) με url:
http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://farm1.static.flickr.com/105/286666808_fce459b8cf.jpg&imgrefurl=http://flickr.com/photos/28007335%40N00/286666808/&usq= JoOlcFoBMhvzLYv3AVNLQX KXSLI=&h=347&w=500&sz=177&hl=el&start=15&um=1&itbs=1&tbnid=u-Lp1_vlRwvoiM:&tbnh=90&tbnw=130&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26um%3D1%26hl%3Dei%26tbs%3Disch:1

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο [about.com](http://www.about.com) με url:
<http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.about.com/od/amsterdamphotos/ig/Photos--Modern-Architecture/&usq= izoDcSR0ixn7RxdktDD0dRSWdiQ=&h=119&w=90&sz=15&hl=el&start=52&um=1&itbs=1&tbnid=Da40ThmijEMFAM:&tbnh=88&tbnw=67&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26start%3D36%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disch:1>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο [Simply Magnificent](http://www.simplymagnificent.com) με url:
<http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/wp-content/uploads/2009/12/Java-Island-Foot-Bridge.JPG&imgrefurl=http://www.theresidenceschicago.com/blog/%3Fp%3D645&usq= 08bgxn3vbf46grBxL-QPOcU78U=&h=500&w=375&sz=106&hl=el&start=12&um=1&itbs=1&tbnid=cGnqVgnQu98pLM:&tbnh=130&tbnw=98&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26um%3D1%26hl%3Del%26tbs%3Disch:1>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο [about.com](http://www.about.com) με url:
<http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/-/java-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.about.com/od/amsterdamphotos/ig/Photos--Modern-Architecture/&usq= izoDcSR0ixn7RxdktDD0dRSWdiQ=&h=119&w=90&sz=15&hl=el&start=52&um=1&itbs=1&tbnid=Da40ThmijEMFAM:&tbnh=88&tbnw=67&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26start%3D36%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disch:1>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο architypes.net με url: http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://architypes.net/files/image/cache/iava-island-canal-houses-houses-along-canal.jpg&imgrefurl=http://architypes.net/image/iava-island-canal-houses-houses-along-canal&usq=iSA8LatN9ImAhVJsabQiBQpGz0M=&h=700&w=733&sz=126&hl=el&start=8&um=1&itbs=1&tbnid=IG74_wBqukFjuM:&tbnh=135&tbnw=141&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26um%3D1%26hl%3Del%26tbs%3Disch:1

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Eastern Docklands Amsterdam με url: <http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.easterndocklands.com/images/kn21.jpg&imgrefurl=http://www.easterndocklands.com/eastbridges.html&usq=13nY2a3ezfFKS7QcnCWpg87RB4=&h=396&w=599&sz=39&hl=el&start=30&um=1&itbs=1&tbnid=zQasa822QpeXTM:&tbnh=89&tbnw=135&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26start%3D18%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disch:1>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο about.com με url: <http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://z.about.com/d/goamsterdam/1/6/P/1/-/-/iava-island-5.JPG&imgrefurl=http://goamsterdam.about.com/od/amsterdamphotos/ig/Photos--Modern-Architecture/&usq=izoDcSR0ixn7RxdktdD0dRSWdiQ=&h=119&w=90&sz=15&hl=el&start=52&um=1&itbs=1&tbnid=Da40ThmiJEMFAM:&tbnh=88&tbnw=67&prev=/images%3Fq%3Damsterdam%2Biava%2Bisland%26start%3D36%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disch:1>

T.E.E. (2008): *Τεύχος προκήρυξης αρχιτεκτονικού διαγωνισμού αξιοποίησης της τάφρου του Χατζη-χαλάαρ*. Λάρισα και Ιδία Επεξεργασία.

Ηλιάδης, Β και Κυριακίδης, Χ. (2010): Πρόταση για την αξιοποίηση της τάφρου του Χατζη-χαλάαρ στη Λάρισα.- Συμμετοχή σε αρχιτεκτονικό διαγωνισμό.

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο filikr.com με url: http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://farm1.static.flickr.com/157/385935112_4057335dfc.jpg&imgrefurl=http://www.flickr.com/photos/nicolar/385935112/&usq=A

[iu0CDBt5gankteEuOUOCZ9ic-&h=375&w=500&sz=125&hl=el&start=5&um=1&itbs=1&tbnid=6E4vwUg96sRkdM:&tbnh=98&tbnw=130&prev=/images%3Fq%3DPiazza%2Bd%25E2%2580%2599Italia%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26tbs%3Disch:1](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://farm5.static.flickr.com/4033/4260874700_073979bf48.jpg&imgrefurl=http://www.flickr.com/photos/glenhsparky/4260874700/&usq=GtJJYWLfKl8vbS_vs2xx4-sGHM4=&h=405&w=500&sz=158&hl=el&start=51&um=1&itbs=1&tbnid=iWkR487SKuB5uM:&tbnh=105&tbnw=130&prev=/images%3Fq%3Dpiazza%2Bd%2527%2Bitalia%26start%3D36%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disch:1)

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Wikimedia.org με url: [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f2/Charles Moore Piazza d%27Italia.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f2/Charles_Moore_Piazza_d%27Italia.jpg)

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο filikr.com με url: http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://farm5.static.flickr.com/4033/4260874700_073979bf48.jpg&imgrefurl=http://www.flickr.com/photos/glenhsparky/4260874700/&usq=GtJJYWLfKl8vbS_vs2xx4-sGHM4=&h=405&w=500&sz=158&hl=el&start=51&um=1&itbs=1&tbnid=iWkR487SKuB5uM:&tbnh=105&tbnw=130&prev=/images%3Fq%3Dpiazza%2Bd%2527%2Bitalia%26start%3D36%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26ndsp%3D18%26tbs%3Disch:1

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Derham Groves με url: <http://www.derhamgroves.com/2009/04/>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο erguides.com με url: <http://erguides.com/Recess/cast.gif>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο ytimg.com με url: <http://i2.ytimg.com/vi/11N42l0v4M4/hadefault.jpg>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο dan-dare.org με url: http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.dan-dare.org/Dan%2520Simpsons/TheSimpsons_EversonEver800.jpg&imgrefurl=http://www.dan-dare.org/Dan%2520Simpsons/Dan%2520Simpsons.htm&usq=vzP6WBArwUDrX6ALtbI2W3wRLJI=&h=600&w=800&sz=252&hl=el&start=8&um=1&itbs=1&tbnid=Gc2vzzY1DmSPUM:&tbnh=107&tbnw=143&prev=/images%3Fq%3Dsimpsons%26um%3D1%26hl%3Del%26sa%3DN%26tbs%3Disch:1

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο toglii.blog με url: <http://toglii.blog.baniig.net/>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο moviematics.com με url: <http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.moviematics.com/wp-content/gallery/avatar-concept->

[art/avatar_concept_art_6.jpg&imgrefurl=http://ryanne90.blogspot.com/2009/12/avatar-review.html&h=764&w=1280&sz=448&tbnid=P-QZm5mlQ5z9aM:&tbnh=90&tbnw=150&prev=/images%3Fq%3DAvatar%2Bthe%2Bmovie%2Bnature&hl=el&usq=HCm-rTmUb-kCfQE5Rhg41lhelME=&sa=X&ei=q0U7TOvCMpCqsQbBvLivBg&ved=0CBkQ9QEwAQ](http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://ryanne90.blogspot.com/2009/12/avatar-review.html&h=764&w=1280&sz=448&tbnid=P-QZm5mlQ5z9aM:&tbnh=90&tbnw=150&prev=/images%3Fq%3DAvatar%2Bthe%2Bmovie%2Bnature&hl=el&usq=HCm-rTmUb-kCfQE5Rhg41lhelME=&sa=X&ei=q0U7TOvCMpCqsQbBvLivBg&ved=0CBkQ9QEwAQ)

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο islandbreath.org με url: http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.islandbreath.org/2009Year/2009-12/091229pandora.jpg&imgrefurl=http://islandbreath.blogspot.com/2009/12/avatar-more-than-i-ust-good-movie.html&h=394&w=520&sz=92&tbnid=BzQl7wAY2m_5rM:&tbnh=99&tbnw=131&prev=/images%3Fq%3DAvatar%2Bthe%2Bmovie%2Bnature&hl=el&usq=XvEd5lHXLmTuxiE6Xw3JvY3d0CY=&sa=X&ei=q0U7TOvCMpCqsQbBvLivBg&ved=0CBsQ9QEwAg

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο moviematics.com με url: http://www.google.gr/imgres?imgurl=http://www.moviematics.com/wp-content/gallery/avatar-concept-art/avatar_concept_art_6.jpg&imgrefurl=http://ryanne90.blogspot.com/2009/12/avatar-review.html&h=764&w=1280&sz=448&tbnid=P-QZm5mlQ5z9aM:&tbnh=90&tbnw=150&prev=/images%3Fq%3DAvatar%2Bthe%2Bmovie%2Bnature&hl=el&usq=HCm-rTmUb-kCfQE5Rhg41lhelME=&sa=X&ei=q0U7TOvCMpCqsQbBvLivBg&ved=0CBkQ9QEwAQ

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο thecartoonpictures.com με url: <http://www.thecartoonpictures.com/data/media/234/doug.jpg>

Περίληψη Δεύτερου Μέρους

Έχοντας στο πρώτο μέρος παρουσιάσει τον καινοτόμο σχεδιασμό, σε αυτό το μέρος αναλύεται η σκοπιμότητά του που, όπως έχει ήδη στην εισαγωγή υπογραμμιστεί, είναι η προώθηση της αστικής οικονομικής ανάπτυξης μέσα από τη δημιουργία ενός ιδιαίτερου και αισθητικά ενδιαφέροντος χώρου. Αρχικά, γίνεται αναφορά στην έννοια της αειφόρου οικονομικής ανάπτυξης (ενότητα 3.1) και στην πορεία τονίζονται οι τρόποι με τους οποίους θα συμβάλει ο συγκεκριμένος σχεδιασμός στην ανάπτυξη των περιοχών και σε ποιο βαθμό (ενότητα 3.2).

3. Η αστική εικόνα ως μέσο προώθησης της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης	116
3.1. Η έννοια της αειφορικής ανάπτυξης ως δομικό στοιχείο των σύγχρονων κοινωνιών	116
3.2. Ο ρόλος του καινοτόμου αστικού σχεδιασμού στην αστική οικονομική ανάπτυξη	124

3. Η αστική εικόνα ως μέσο προώθησης της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης

3.1. Η έννοια της αειφορικής ανάπτυξης ως δομικό στοιχείο των σύγχρονων κοινωνιών

Η αύξηση των κερδών και η συνεχής απόκτηση χρήματος αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί την κινητήριο δύναμη της οικονομίας, τονίζουν πολλοί οικονομολόγοι, τονίζοντας πως οι επιχειρήσεις έχουν ως στόχο τους την καθαρή μεγιστοποίηση των κερδών τους (Χαχολιάδης, 1990 και Δρανδάκης κ.ά., 1991). Και η πεποίθηση αυτή πέρασε και στο κοινό, μιας που πολύ συχνά φανερώνεται η αξία του κέρδους, ακόμη και σε καθημερινά πράγματα. Χαρακτηριστική είναι και η φράση της Margaret Thatcher «...Κανείς δε θα θυμόταν τον Καλό Σαμαρείτη αν είχε μόνο καλές προθέσεις: είχε και χρήματα!» (Κυριακίδης, 2009:2), τονίζοντας τη σημασία του χρήματος. Ωστόσο, η άποψη αυτή πλέον αποτελεί μια θεωρία που τείνει να παραμεριστεί, μιας που πολλοί οικονομολόγοι θεωρούν πως πέραν της οικονομίας υπάρχει και μια άλλη βασική παράμετρος για την επιτυχία των επιχειρήσεων και της οικονομίας, εν γένει, που είναι η συνολική ικανοποίησή (Begg et. all, 1998:235). Και για αυτό το λόγο, θεωρούν πως οι επιχειρήσεις δε στοχεύουν στην αύξηση των κερδών τους, αλλά στη μεγιστοποίηση του οφέλους των (Πολύζος, 2009-διάλεξη).

Κάνοντας, λοιπόν, μια αναλογία μεταξύ επιχείρησης και πόλης μπορεί να ειπωθεί πως και οι πόλεις στοχεύουν όχι μόνο στη μεγιστοποίηση των τοπικών χρηματικών τους ροών, αλλά στοχεύουν σε μια γενικότερη ανάπτυξη. «Ως γενικότερη ανάπτυξη μπορούμε να θεωρήσουμε τη συνεχή άνοδο της ποιότητας ζωής μιας κοινωνίας» (Σκούντζος, 2005:41), που ως βασικά στοιχεία έχει την ικανότητα εξασφάλισης των βασικών αναγκών του ανθρώπου, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την ανθρώπινη ελευθερία με τα οποία σχετίζεται φυσικά και ο πλούτος, τα έσοδα. Έτσι, η γενικότερη ανάπτυξη που περιλαμβάνει την οικονομική, κοινωνική, πολιτική, διοικητική ανάπτυξη καθώς και άλλες μορφές ανάπτυξης (Meier and Rauch, 1995) -η ανάπτυξη μπορεί να αναφέρεται στον ποσοτικό, ποιοτικό, δομικό

ή ιδεολογικό χαρακτήρα της οικονομικο-κοινωνικο-πολιτικο-διοικητικής δραστηριότητας των ανθρώπων (Πουτουρίδης, 2006:7), έχει ως βάση την οικονομική, κάτι που τεκμηριώνεται με την παραπάνω αναλογία, αλλά κυρίως από τον ορισμό της οικονομικής ανάπτυξης σύμφωνα με τον οποίο αναγκαία προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη είναι η κοινωνική ευημερία (Αγγελόπουλος, 1989:38, Κατσέλη και Μεγούλα, 2001:254, Σκούντζος, 2005:43, Λαμπριανίδης, 2001: 225-226,235), που περιλαμβάνει και τις λοιπές μορφές ανάπτυξης.

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται πως η ανάπτυξη είναι μια πολύπλευρη διαδικασία και

«αναφέρεται στη δημιουργία μονιμότερων οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, θεσμικών συνθηκών που επιτρέπουν στην ολοκλήρωση της ανθρώπινης προσωπικότητας στο επίπεδο του ατόμου και των συλλογικών δραστηριοτήτων μιας κοινωνίας» (Πουτουρίδης, 2006:7).

Έτσι, και ο Drewnoski (1970,1972 σε Πουτουρίδης, 2006:7) σημειώνει πως η ανάπτυξη μπορεί και πρέπει να εκτιμηθεί μέσα από τους στόχους και τις επιδιώξεις της σε σχέση με τη βελτίωση των επιπέδων διαβίωσης και ευημερίας (Ντόνη, 2006:37), ενώ η Φουτούρη (2006) αναφέρει πως η ανάπτυξη μπορεί να προσδιοριστεί και μέσα από τα αποτελέσματά της.

Στα ίδια πλαίσια κινείται και ο ορισμός για τη βιώσιμη ανάπτυξη που δίδεται από την Παγκόσμια Ένωση Προστασίας, του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και του Παγκοσμίου Ταμείου για τη Φύση (σε Ανδρικοπούλου κ.ά., 2007:67), σύμφωνα με τον οποίο «Βιώσιμη ανάπτυξη σημαίνει βελτίωση της ποιότητας ζωής [...]».

Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι ο στόχος των σύγχρονων κοινωνιών, κάτι που διαφαίνεται από τις πολλές διακηρύξεις τόσο σε τοπικό όσο και ευρύτερο επίπεδο (Ρέππας, 1991:32). Σημασιολογικά, με τον όρο αιεφόρος νοείται η σχέση του αντικειμένου με το περιβάλλον του, μια σχέση που διαρκεί για πάντα, επισημαίνοντας ρητά την ισορροπία (Faber, 2004 σε Φουτούρη, 2006:13). Άρα, η έννοια της αιεφορίας, συμπληρώνει η Φουτούρη (2006:13) «συνδέεται με τη διατήρηση, τη σταθερότητα και τη δυναμική της ανανέωσης ενός οργανισμού και ενός συστήματος», ενώ ταυτοχρόνως, «παραπέμπει στο λειτουργικό

δυναμικό του συστήματος, όπου το περιβάλλον του παίζει ρυθμιστικό ρόλο και αποτελεί [...] καθοριστικό παράγοντα για τη βιωσιμότητα των μερών του».

Η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης, με παρόμοια λογική, λοιπόν,

«εμπεριέχει το ενδιαφέρον για την ποιότητα ζωής [...], για την ισότητα μεταξύ των ανθρώπων σήμερα [...], για τη μεταξύ των γενεών ισότητα [...] και για τις κοινωνικές, υγιεινές και ηθικές διαστάσεις της ανθρώπινης ευημερίας» (Ανδρικοπούλου κ.ά., 2007:67).

Όπως σημειώνουν οι Χριστοπούλου και Σαλάτα (2009:423), η βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη συμφιλιώνει την ανάπτυξη της οικονομίας, την προστασία του περιβάλλοντος και την κοινωνική δικαιοσύνη, ενώ ασχολείται, στην ουσία, τόσο με δημόσια όσο και με ιδιωτικά ζητήματα (Todaro and Smith, 2009:8).

Αυτή η προσέγγιση των Χριστοπούλου και Σαλάτα αποτυπώνεται και από τον Τρακατέλη (2004), σύμφωνα με την οποία η βιώσιμη ανάπτυξη στηρίζεται στο τρίπτυχο οικονομία-κοινωνία-περιβάλλον, ενώ σχηματοποιείται μέσα από τη μελέτη των Ανδρικοπούλου κ.ά. (2007:68) (σχήμα XX).

Έτσι, θα μπορούσε να υποστηριχτεί πως ο χαρακτήρας της ανάπτυξης είναι, όπως παρατηρεί ο Ρόκος (1990:31),

«σύμφυτος με το χαρακτήρα της φύσης και της κοινωνίας κι ό,τι κατά συνέπεια, η διαλεκτική υπόσταση της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, αλλά και των αλληλεξαρτήσεων, των αλληλεπιδράσεων και των εξελικτικών κι επαναστατικών μεταβολών τους, καθορίζουν και το διαλεκτικό χαρακτήρα της ανάπτυξης».

Ωστόσο, ο όρος ανάπτυξη μπορεί να αναφέρεται σε ποικίλα επίπεδα-κλίμακες αναφοράς. Γίνεται, λοιπόν, λόγος για την ανάπτυξη που παρατηρείται σε μια πόλη, για την ανάπτυξη των περιφερειών, για την ανάπτυξη μιας χώρας, για την ανάπτυξη σε ευρωπαϊκή και παγκόσμιο επίπεδο, ή καλύτερα στο διεθνή χώρο. Έτσι, σε αυτό το σημείο γεννάται το ερώτημα, μπορεί ο αστικός σχεδιασμός με την καινοτόμα λογική που προτάθηκε παραπάνω να συμβάλει στην ανάπτυξη ορισμένων περιοχών και αν

ναι με ποιους τρόπους και σε τι κλίμακες αναφοράς, Απάντηση στο εν λόγω ερώτημα δίδεται στην ακόλουθη ενότητα.

Πηγές τεκμηρίωσης

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Meier, G., M. and Rauch, J. M. (1995): *Leading Issues in Economic Development*, Oxford University Press.

Todaro, M. and Smith, S. (2009): *Economic Development*. Pearson Education Limited. London.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αγγελόπουλος, Α. (1989): *Οικονομική ανάπτυξη. Θεωρία και πολιτική*. Πίτσιλος. Αθήνα.

Ανδρικοπούλου, Ε., Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ. και Πιτσιαβά-Λατινοπούλου, Μ. (2007): *Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές*, Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

Begg, D., Fischer, S. and Dornbusch, R. (1998): *Εισαγωγή στην Οικονομική*, τόμος Α', Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

Δρανδάκης, Μ., Μπήτρος, Γ. και Μπαλτάς, Ν. (1991): *Μικροοικονομική Θεωρία*. Οικονομικό. Αθήνα.

Κατσέλη, Λ. και Μεγούλα, Θ. (2001): *Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική*, ΕΑΠ.

Λαμπριανίδης, Λ. (2001): *Οικονομική Γεωγραφία: Στοιχεία θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα*. Εκδόσεις Πατάκη. Αθήνα.

Ντόνη, Κ. (2006): *Η αναπτυξιακή πραγματικότητα και προοπτική του νομού Ροδόπης*. Διπλωματική εργασία.

Πουτουρίδης, Α. (2006): *Λιμάνια και περιφερειακή ανάπτυξη*. Διπλωματική εργασία.

Σκούντζος, Θ. (2005): *Οικονομική Ανάπτυξη: Θεωρία-Προβληματισμοί*, τόμος 1, Εκδόσεις Σταμούλης. Αθήνα.

Χαχολιάδης, Μ. (1990): *Μικροοικονομική*. Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη. Αθήνα.

Φουτούρη, Α. (2006): *Η έννοια της αειφορίας και η σημασία των δεικτών στην περιβαλλοντική, κοινωνική, οικονομική διάσταση του όρου*. Διπλωματική εργασία.

Ελληνόγλωσσα Άρθρα σε Συλλογικούς τόμους

Ρόκκος, Δ. (1990): 'Ο διαλεκτικός χαρακτήρας της ανάπτυξης. Ένα διεπιστημονικό εργαλείο για την προσέγγισή της'. Σε Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο (1990): *Η διεπιστημονική Προσέγγιση της Ανάπτυξης*. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα.

Χριστοπούλου, Ο. και Σαλάτα, Ι. (2009): 'Προστασία του περιβάλλοντος και Οικονομική ανάπτυξη: Σύγκλιση και υπό ποίους όρους;'. Στο Τ.Μ.Χ.Π.Α. (2009): *25 Κείμενα για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη του χώρου*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος.

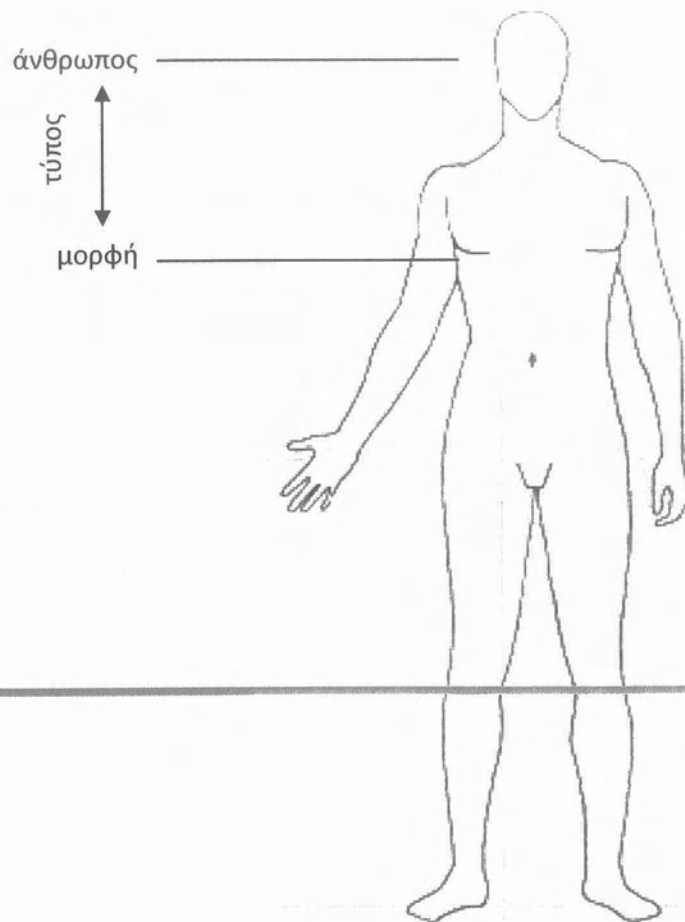
Συμμετοχή σε συγγραφικό διαγωνισμό

Κυριακίδης, Χ. (2009α): *Πρωτότυπη εργασία για το φοιτητικό συγγραφικό διαγωνισμό του Ε.Β.Ε.Α. με θέμα: 'Η κρίση μπορεί να καταστεί ευκαιρία'*.

Ιστότοπος

Τρακατέλλης, Α., 2004. *Αειφόρος Ανάπτυξη: Προκλήσεις και Προοπτικές ενόψει της διεύρυνσης της ΕΕ στα Βαλκάνια*. (Ομιλία σε Διεθνή Διάσκεψη με θέμα: «Η διαχειριστική των οικονομικών ευκαιριών και των κινδύνων της Διεύρυνσης προς τη Βουλγαρία για τους νομούς Σερρών και Δράμας.) Διαθέσιμη σε http://www.itaes.gr/conference/trakatellis_antonis_el.doc [ανακτήθηκε κατά την 27η Μαρτίου 2008].

ανθρωπομορφισμός

Ο άνθρωπος είναι ύλη και πνεύμα,
το ίδιο και η πόλη. Έτσι, ο
άνθρωπος είναι ο εγκέφαλος της
πόλης που δίδει κατευθύνσεις
υλικές ως ύλη και αντιλαμβάνεται
δια του άυλου άυλα.

Η μορφή είναι η καρδιά της πόλης:
Καθαρά υλικό για καθ' εαυτού
υλικές λειτουργίες, μέσω του
εγκεφάλου υποστηρίζοντάς τον.
Οι οδηγίες που δίδει ο εγκέφαλος
βάσει εξωτερικών ερεθισμάτων
προς τα όργανα του σώματος και
κυρίως προς την καρδιά
παραπέμπουν σε τυπικές
διαδικασίες. Όταν το ζεύγος
εγκέφαλος και καρδιά λειτουργούν
αρμονικά και η λειτουργία του
σώματος είναι άρτια. Υπάρχει
υγεία... Υπάρχει ανάπτυξη...

3.2. Ο ρόλος του καινοτόμου αστικού σχεδιασμού στην αστική οικονομική ανάπτυξη

Στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης και της διεθνοποίησης, όπου το 80% περίπου των Ευρωπαίων ζουν σε πόλεις και περίπου το αυτό και σε παγκόσμιο επίπεδο, πολλά κοινωνικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά προβλήματα εμφανίζονται στα αστικά κέντρα (Τ.Ε.Ι. Λάρισας, 2010). Σε αυτές, λοιπόν, τις συνθήκες, καταφαίνεται ο σημαντικότερος ρόλος του αστικού σχεδιασμού με αυτόν τον καινοτόμο τρόπο ο οποίος αποτυπώθηκε προηγουμένως, μιας που όπως φαίνεται σε αυτές τις συνθήκες παγκοσμιοποίησης αντιστρέφεται η σχέση που συνδέει την αστική μορφή και την αστική οικονομική ανάπτυξη. Χαρακτηριστικά, η Γοσποδίνη και Μπεριάτος (2004:16), υποστηρίζουν ό,τι:

«Στη μακρόχρονη ιστορία των πόλεων, ο *avant-garde* αρχιτεκτονικός και αστικός σχεδιασμός ήταν συνήθως απόρροια της οικονομικής μεγέθυνσης των πόλεων και γεωγραφικών περιοχών σε μια συγκεκριμένη περίοδο (π.χ. οι καινοτομίες της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας στην Ελλάδα των Κλασικών Χρόνων της αρχαιότητας, οι σχεδιαστικές καινοτομίες της Αναγέννησης στην ανθούσα εμπορική Ιταλία του 15^{ου} αιώνα κ.ά.). Αντίστροφα, στη νέα εποχή, οι καινοτομίες στον αστικό σχεδιασμό και την αρχιτεκτονική και τα πρωτοποριακά εμβληματικά έργα των πόλεων (*hard-branding city*), “υιοθετούνται” και “χρησιμοποιούνται” συνηδαιτά ως μέσο οικονομικής ανάπτυξης- και αυτό φαίνεται να αφορά όλες τις κατηγορίες και ομάδες πόλεων» (Γοσποδίνη και Μπεριάτος, 2006:16).

Και όντως, αυτή η πεποίθηση που διατυπώνεται παραπάνω σχετικά με τη συμβολή του αστικού σχεδιασμού στην ανάπτυξη των αστικών περιοχών είναι λογική και έχει τεκμηριωθεί τόσο από πληθώρα σημαντικών θεωρητικών όσο και από την πραγματικότητα, όπως κατέδειξε η εμπειρία.

Αν και θα περίμενε κανείς ο αστικός σχεδιασμός ή να μην επηρεάζει ή να επηρεάζει μερικώς την αναπτυξιακή διαδικασία και το πολύ σε επίπεδο πόλης, ωστόσο, είναι μια άποψη που δε βρίσκει αντίκρισμα στην πραγματικότητα. Και αυτό γιατί οι πόλεις δε λειτουργούν αυτόνομα. Στα πλαίσια της διεθνοποίησης, της ολοκλήρωσης της αγοράς στο εσωτερικό οργανισμών όπως η ΕΕ ή τα ομοσπονδιακά κράτη και της κατάργησης των συνόρων, οι πόλεις φαίνεται να λειτουργούν προοδευτικά όλο και

περισσότερο ως ενιαίο αστικό σύστημα. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται και από το Σημαιοφορίδη (1998:144), ο οποίος μιλώντας για την ΕΕ ανέφερε πως η κοινότητα μετατρέπεται κατά κύριο λόγο σε κοινότητα πόλεων παρά σε κοινότητα εθνών. Όντως, η σημασία των πόλεων στην επιτυχή έκβαση ενός εγχειρήματος, όπως η ΕΕ, είναι άκρως σημαντική. Ωστόσο, οι βασικές διαφοροποιήσεις της ένωσης βρίσκονται σε εθνικό επίπεδο και όχι σε επίπεδο πόλης. Αυτός ο ρομαντισμός της δεκαετίας του '90 χάνει με τον καιρό έδαφος και επανέρχεται η άποψη πως η επιτυχία οργανισμών όπως η ΕΕ στηρίζεται καθαρά στην ανοχή και την ετερότητα μέσα από *δια-κρατική συνεργασία* (Αγανίδης, 2000). Εν πάση περιπτώσει, ακόμη και σε σύστημα κρατών, οι πόλεις αποτελούν πόλους διάχυσης της ανάπτυξης και κατά συνέπεια έναν ισχυρότατο κρίκο στην αναπτυξιακή διαδικασία (Πετράκος και Οικονόμου, 1999:13-14).

Σε αυτό το αστικό σύστημα, λοιπόν, δε διαμορφώνεται μια άκαμπτη ιεραρχία πόλεων αλλά πολλές ιεραρχίες που είναι ευέλικτες συναρτήσεις της απόδοσης των πόλεων σε διάφορες δραστηριότητες και τομείς, όπως φανερώνεται από τα λεγόμενα των Πετράκου και Οικονόμου (1999:28) για τις διάφορες ιεραρχίες πόλεων στα πλαίσια του ευρωπαϊκού χώρου (ΕΕ). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός ανταγωνισμού μεταξύ τους με σκοπό τη βελτίωση της θέσης τους αστικό σύστημα. Απόδειξη αυτού είναι η τάση που παρουσιάζουν πολλές ευρωπαϊκές πόλεις να εντάσσονται σε δίκτυα με σκοπό την επίλυση των κοινών τους προβλημάτων σε διάφορους τομείς (Σημαιοφορίδης, 1988:144 και Μπεριάτος, 2010-διάλεξη), δια της διάδοσης των πληροφοριών σχετικά με τα επιτεύγματα των άλλων πόλεων (Gerstenfeld, 1998:136).

Η αναπτυξιακή πορεία μιας πόλης ή ενός συστήματος πόλεων θεωρείται ότι σχετίζεται με έξι καθοριστικούς παράγοντες, που είναι οι εξής:

- [1] Ο βαθμός διαφοροποίησης της οικονομικής βάσης καθώς επίσης και η ύπαρξη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού (Γοσποδίνη, 2000:197).
- [2] Η ύπαρξη υπηρεσιών με υψηλή τεχνολογία (τεχνολογική υποδομή) και τοπική διασύνδεση με ερευνητικά ιδρύματα (Γοσποδίνη, 2000:197)

- [3] Ο βαθμός ανάπτυξης ή/και εκσυγχρονισμού των υποδομών στους τομείς των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών (Σκάγιαννης, 1994:24, Πετράκος και Οικονόμου, 1999:14 και Σημαιοφορίδης (1998:145).
- [4] Η ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος (κτισμένου χώρου, δημόσιου υπαίθριου χώρου, περι-αστικού φυσικού χώρου) και η ποιότητα της αστικής ζωής (Σημαιοφορίδης ,1998:145 και Γοσποδίνη, 2000:197).
- [5] Η τάση για επέκταση των πόλεων στην περίμετρό τους σε περιοχές με ιδιαίτερο σχεδιασμό και αισθητική με σκοπό τη συγκέντρωση οικονομικής δραστηριότητας (Γοσποδίνη, 2006: 37-38 και Πετράκος και Οικονόμου, 1999:14).
- [6] Η θεσμική ικανότητα για τη χάραξη και την εφαρμογή αναπτυξιακών στρατηγικών (Γοσποδίνη, 2000:197).

Αναλύοντας τους παραπάνω παράγοντες θα διαπιστωθεί πως αυτοί αποτελούν ζητήματα κεφαλαίου ανταποκρινόμενα στις υπάρχουσες τάσεις και πολιτικές. Για αυτά τα ζητήματα, τα οποία ο Marx χαρακτήριζε Γενικές Συνθήκες Παραγωγής (ΓΣΠ), ισχύει πως βασίζονται στην αρχή της συνεργασίας του κεφαλαίου συμπεριλαμβάνοντας παραγωγική και μη παραγωγική εργασία, τόσο κατά την παραγωγή του υλικού μέρους όσο και κατά τη μετέπειτα λειτουργία και εφαρμογή, με αποτέλεσμα την επίτευξη οικονομιών κλίμακας και κατ' επέκταση την οικονομική άνθηση (Σκάγιαννης, 1994:77-78).

Στα πλαίσια όλων αυτών των παραγόντων, λοιπόν, ο σχεδιασμός της πόλης να λαμβάνει κυριότατο ρόλο ως προς τη λειτουργικότητα των δικτύων και τη βελτίωση της αστικής εικόνας (Σημαιοφορίδης, 1998:145) και, μάλιστα, εμφανίζεται να αναλαμβάνει ένα νέο διευρυμένο ρόλο, συνδυάζοντας το σχεδιασμό υποδομής με την ποιότητα του χώρου και του περιβάλλοντος. Παρόλο, πάντως, που τα ζητήματα υποδομής αποτελούν την κύρια και ουσιώδη παράμετρο του χωρικού σχεδιασμού (Σκάγιαννης, 1994:24 και 75), πολλές φορές δεν είναι δεδομένα και ο αστικός σχεδιασμός είναι το εργαλείο που δίδει απαντήσεις σε αυτά τα ζητήματα. Αυτός άλλωστε, πρέπει να είναι και ο ρόλος του αστικού σχεδιασμού ο οποίος πρέπει να χρησιμοποιηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να δράσει αθροιστικά με την παραγωγή υποδομής.

Αυτό κάνει ο καινοτόμος σχεδιασμός που προτάθηκε στην παρούσα εργασία. Προσωπικά, θεωρώ πως είναι μια ιδανική λύση για τις σύγχρονες διεθνοποιημένες πόλεις που ακολουθεί ακριβώς τη λογική της προώθησης της ανάπτυξης σε δύο επίπεδα: α. σε οικονομικό επίπεδο και β. σε κοινωνικό επίπεδο, μη λειτουργώντας ως απόρροια της ανάπτυξης. Πάντως, θα πρέπει να σημειωθεί πως η συμβολή του εν λόγω σχεδιασμού στην αστική οικονομική ανάπτυξη ποικίλει και με αυτό νοείται το μέσο με το οποίο συμβάλλει στην αναπτυξιακή διαδικασία, που ποικίλει και αυτό με τη σειρά του, αναλόγως τον τύπο της κάθε πόλης (μητρόπολη, μεγάλη, μεσαία και μικρή).

Ως προς το πρώτο **επίπεδο**, το **οικονομικό**, αρχικά, η πολυμορφία στον αστικό χώρο μπορεί να συμβάλει στην *προσέλκυση κεφαλαίου αλλά και ανθρώπων* (Harvey, 2007:135). Αυτό μπορεί να γίνει μέσω των χαρακτηριστικών της αστικής αυτής μορφής: λάμψη και συμμετοχική ευχαρίστηση που μπορεί να προσελκύσει *mega events* και κατά συνέπεια μεγάλο αριθμό επισκεπτών, αφού η περιοχή λειτουργεί ως σύμβολο, ως *landmark*, όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Kevin Lynch, γύρω από την οποία θα μπορούσαν να οικοδομήσουν και να αποδεχτούν την πόλη ως μια ενότητα διαφορετικών πολιτισμών και νοοτροπιών η οποία, όμως, θα μπορούσε να πιστέψει στον εαυτό της και να τις ξεπεράσει. Με αυτή τη λογική δημιουργήθηκε το Harbor Place¹⁰ στη Βαλτιμόρη, το οποίο προσπαθεί να δημιουργήσει μια μεταμοντέρνα ατμόσφαιρα αναψυχής μέσα σε ένα καθαρά μοντέρνο περιβάλλον με σκοπό να πληρούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση της Έκθεσης Πόλης της Βαλτιμόρης (Harvey, 2007:133). Η Έκθεση, που αποτελούσε έναν ύμνο της γειτονιάς, της εθνοτικής ποικιλίας και της εθνοτικής ταυτότητας, αποτέλεσε ένα μέσο παύσης των ταραχών στο κέντρο της πόλης κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1960, εκ μέρους της τότε κυβέρνησης. Τελικά, ο στόχος επετεύχθη και πέραν αυτού επετεύχθη και συγκέντρωση κεφαλαίου στην περιοχή, όπως επίσης και μεγάλη προσέλκυση κοινού. Όπως αναφέρει ο Harvey (2007:131), η έκθεση, αν και την πρώτη χρονιά συγκέντρωσε μόνο 340.000 άτομα, από την επόμενη χρονιά προσέλκυσε περίπου 2.000.000 άτομα. Και η Βαλτιμόρη δεν είναι η μοναδική περιοχή που τα αποτελέσματα ενός λαμπερού, συμβολικού και ποικιλόμορφου χώρου είχε τόσο εμφανή αποτελέσματα, όπως υπογραμμίζει ο Harvey (2007:135). Πάντως, δε θα σταθώ στα

¹⁰ Συνδυαστικά με το Harbor Place δημιουργήθηκαν και ένα Επιστημονικό Κέντρο, ένα Ενυδρείο, ένα Συνεδριακό Κέντρο, μια μαρίνα, συγκροτήματα ξενοδοχείων και πολυάριθμων χώρων αναψυχής.

Εικόνα 3.1: Άποψη του harbour Place.

Πηγή: baltimore.to με url:

<http://www.baltimore.to/Harborplace/images/PrattStPaulInnPaddleBoatsb.jpg>, 2010.

Εικόνα 3.2-3.4: Αποψεις του Harbour Place.

Πηγή:

3.2: [goroveslade.com](http://www.goroveslade.com) με url: http://www.goroveslade.com/images/photos/portfolio/harbor_place.jpg, 2010.

3.3: Baltimore-The Inner Harbour με url: <http://www.southbaltimore.com/innerharbor/Amphitheater/images/AmphitheaterFromS5b.jpg>, 2010.

3.4: baltimore-maryland.org με url: <http://baltimore-maryland.org/history/harborplace-light-street-pavillion.jpg>, 2010.

Εικόνα 3.5-3.6: Αφίσες του φεστιβάλ Pleasure Island που λαμβάνει ετησίως χώρα στο Java Island στο Amsterdam.

Πηγές:

3.5: The flying pig με url: <http://www.flyingpig.nl/whatson/festivals-events/pleasureisland.jpg>, 2010

3.6: ftb.pl με url: <http://www.ftb.pl/files/obrazzy/2010/events/pleasure-island-vizual.jpg>, 2010

παραδείγματα που δίδει ο Harvey, μιας που οι χώροι που δημιουργούνται, αν και σε γενικές γραμμές δημιουργούνται με

άποψη που διατυπώθηκε παραπάνω έχουν ένα σημαντικό στοιχείο, που προσωπικά θεωρώ πως δεν είναι ιδιαίτερα ορθό για την κατασκευή του χώρου. Πολλές από αυτές τις περιοχές έχουν στοιχεία “imitation” αρχιτεκτονικής, μιας που αποτελούνται από κτίρια-αντιγραφές κτισμάτων άλλων ιστορικών περιόδων. Ωστόσο, υπάρχει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, αυτό του Java Island στο Amsterdam, για το οποίο έγινε λόγος και στην προηγούμενη ενότητα. Με την αρχιτεκτονική του πολυμορφία και την ιδιαίτερη αίσθηση που αφήνει στο χρήστη έχει ανέλθει σε έναν από τους πιο “in” χώρους για τη διεξαγωγή ορισμένων σημαντικών γεγονότων. Χαρακτηριστικά αναφέρω τον παγκόσμιας κλίμακας διαγωνισμό ιστιοπλοΐας Sail, που είναι ένας από τους 5 μεγαλύτερους διαγωνισμούς στον κόσμο και διοργανώνεται κάθε πέντε χρόνια, και που φέτος θα βρει ενδιαίτημα και συγκεκριμένα στο Amsterdam και στην προβλήτα του Java Island (Amsterdamtips.com, 2010). Ένα άλλο σημαντικό γεγονός που λαμβάνει χώρα στο νησί είναι, επίσης, το ετήσιο φεστιβάλ Pleasure island Festival, που συγκεντρώνει πλήθη κοινού από διάφορα μέρη του κόσμου, κυρίως βέβαια της Ευρώπης, με σκοπό την αναψυχή, με κύριο, βέβαια, στοιχείο τη μουσική (για περισσότερα, πρβλ σε Φεστιβάλ Pleasure Island του Amsterdam). Όπως φαίνεται, ειδικά το τελευταίο event είναι κάτι που προέκυψε κιάλας από το σχεδιασμένο περιβάλλον και μέσω αυτού καθιερώθηκε.

Η προσέλκυση κεφαλαίου και κοινού, πάντως, όπως μπορεί να

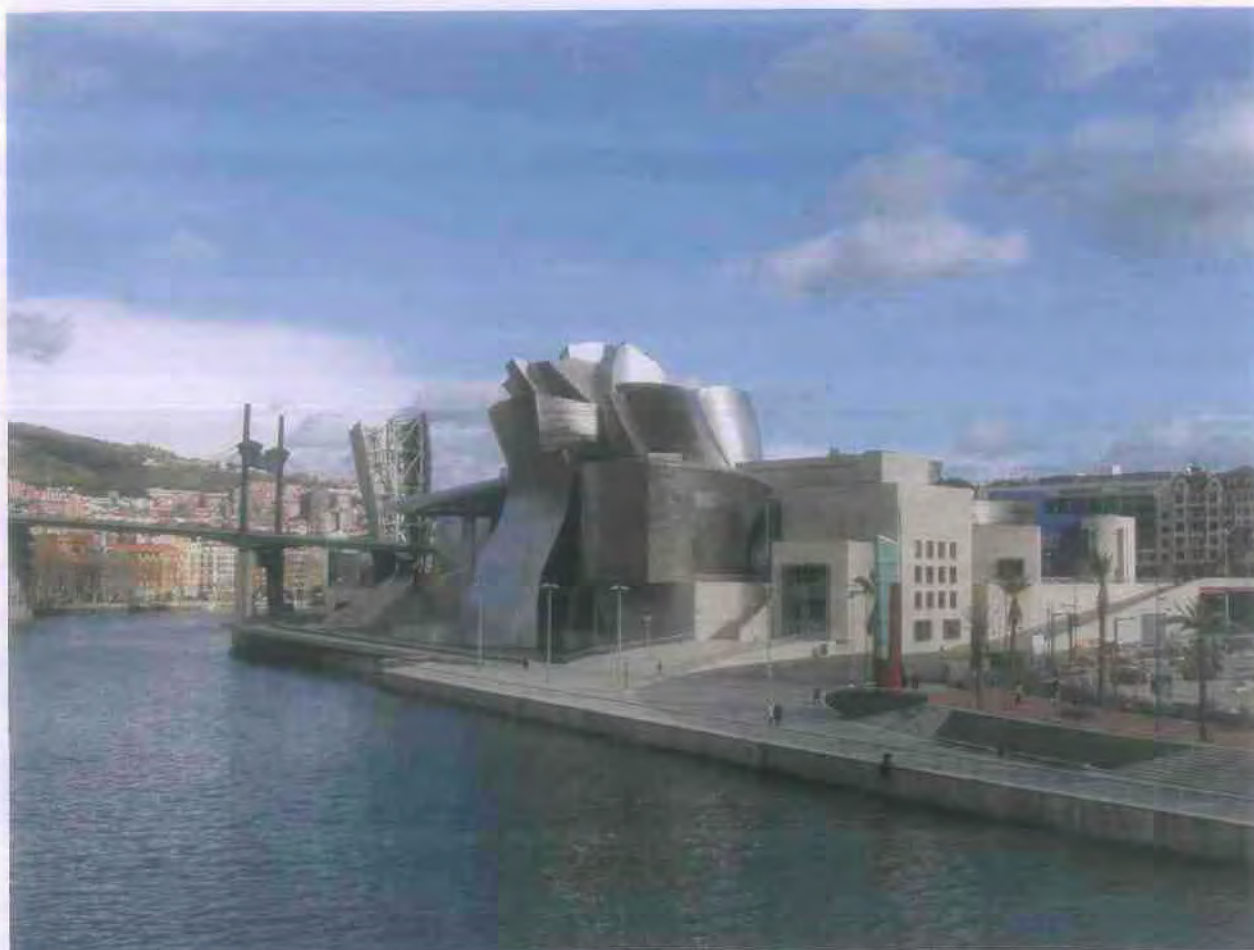
γίνει αντιληπτό, αποτελεί ένα πλεονέκτημα από το οποίο μπορούν να επωφεληθούν ιδιαίτερα σημαντικά οι μητροπόλεις, στις οποίες η εφαρμογή ενός τέτοιου σχεδιασμού μπορεί να δημιουργήσει ένα ιδιαίτερο και πρωτοποριακό αστικό τοπίο που συμβολίζει και προβάλλει το μητροπολιτικό της χαρακτήρα και με αυτόν τον τρόπο να έλκει ως μαγνήτης «την κορυφή των δραστηριοτήτων στον τομέα των υπηρεσιών (π.χ. κεντρικές εγκαταστάσεις πολυεθνικών εταιριών, διεθνείς πολιτικοί και οικονομικοί οργανισμοί, κ.λ.π.)» (Γοσποδίνη, 2000:199).

Έτσι, όπως παρατηρήθηκε παραπάνω, η *προσέλκυση τουρισμού* είναι κάτι που επιτυγχάνεται, έμμεσα, μέσω του καινοτόμου αστικού σχεδιασμού. Ειδικά, όμως, κατά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής του νέου αυτού, ας τολμήσω να το ονομάσω, «*στυλ*» σχεδιασμού είναι δυνατή η άμεση προσέλκυση τουριστών. Ο σχεδιασμένος χώρος είναι πολύ πιθανόν να λειτουργήσει από μόνος του ως μια τουριστική “*attraction*” και να προσελκύει τουρίστες για να θαυμάσουν στα πλαίσια του ταξιδιού τους τη μοναδικότητα του αστικού τοπίου, δεδομένου πως ως τουριστικός πόρος της πόλης αποτελεί παράμετρος διαμόρφωσης των χαρακτηριστικών της τουριστικής ανάπτυξης (Κοκκώσης και Τσιάρτας, 2001:24). Χαρακτηριστικά παραδείγματα αστικών παρεμβάσεων, που προκάλεσαν ποικιλομορφία στον ιστό και ώθησαν την ανάπτυξη του αστικού τουρισμού είναι το Bilbao και η Barcelona.

Παρατηρώντας κανείς το μουσείο Guggenheim στο Bilbao (εικ. 3.7-3.9) διαπιστώνει, αρχικά, τουλάχιστον τη διαφορετικότητα του ύφους του κτίσματος, τη διαφορετικότητα της μορφής του μουσείου σε σχέση με την πόλη που το περιβάλλει. Το αισθητικό αποτέλεσμα είναι, κατά γενική ομολογία (Λεοντίδου, 2006:77, Γοσποδίνη, 2006:37-38, Μαυρίκη, 2009:24-27), επιτυχημένο και η αυτή η αστική επέμβαση μετατρέπει το Bilbao από μια «βιομηχανική πόλη σε κρίση [...] σε μητροπολιτικό κέντρο τεχνών, υπηρεσιών και επικοινωνιών» (Δέφνερ, 2006:21), λαμβάνοντας τεράστια ανάπτυξη.

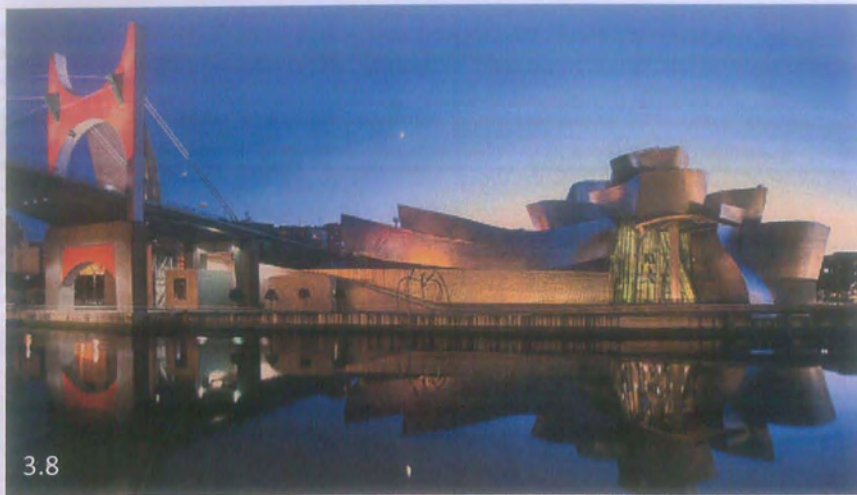
Η Βαρκελώνη με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1992 ανοικοδομήθηκε ριζικά και σχεδιάστηκε με διάφορα *στυλ* (εικ. 3.11-3.14) σε διάφορα σημεία της, με σημαντικές, βέβαια, αναφορές στην ισπανική παράδοση. Με το μετασχηματισμό της αστικής της μορφής, η Βαρκελώνη, όπως σημειώνει η Γοσποδίνη (2000:202), να προωθηθεί ως ευρύτερο επιχειρηματικό κέντρο καθώς επίσης και σε κέντρο αστικού τουρισμού. Και τα δύο τα έχει πετύχει, αφού τα τελευταία χρόνια αποτελεί έναν από τους δημοφιλέστερους εκδρομικούς προορισμούς, ενώ ταυτόχρονα έχει αναδειχθεί στο οικονομικό σύστημα

Εικόνα 3.7: Άποψη του μουσείου Guggenheim του Frank O Gery στο Βίλβαο.

Πηγή: IADAT με url: http://www.iadat.org/IADAT-e2009/images/e2009_1.JPG, 2010.

Εικόνα 3.8: Απόψη του μουσείου Guggenheim του Frank O Gery στο Bilbao.
Εικόνες 3.9-3.10: Απόψεις της πόλης του Bilbao.

Πηγές:

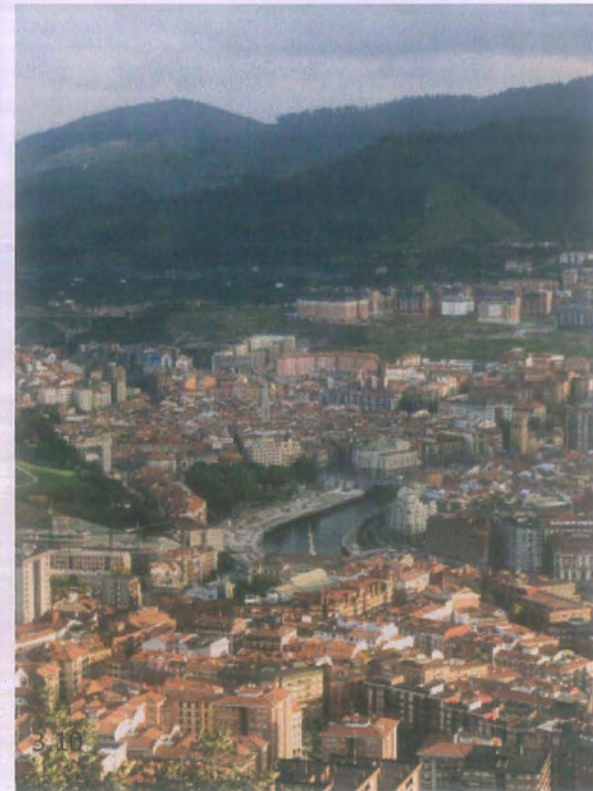
3.8: archdaily με url: http://www.archdaily.com/wp-content/uploads/2009/01/171431290_bilbao.jpg, 2010.

3.9: flickr. Com με url:

http://farm3.static.flickr.com/2358/2528072067_6c0a59f63b.jpg, 2010.

3.10: imagecache2.allposters.com με url:

<http://imagecache2.allposters.com/images/RHPOD/733-1522.jpg>, 2010.

της Ισπανίας και όχι μόνο. Το σημαντικότερο, ωστόσο, που τονίζει την ανάπτυξη της πόλης είναι το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της. Όπως τονίζεται σε έρευνες η Βαρκελώνη έχει αναδειχτεί ως η πόλη με το καλύτερο επίπεδο ποιότητας ζωής στην Ευρώπη (Κούτρα, 2009), ενώ σύμφωνα με άλλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε εντός του 2010 από τη γνωστή εταιρία συμβούλων επιχειρηματιών, διεθνούς φήμης, «Mercer», Βαρκελώνη βρίσκεται φέτος στη θέση 44 σε παγκόσμιο επίπεδο, ως προς το επίπεδο ποιότητας ζωής (S.L.A.P., 2010). Η σημασία αυτού του γεγονότος παρουσιάζεται και από το γεγονός πως αυτό ήταν ο αρχικός στόχος του αστικού σχεδιασμού της πόλης που, όπως διατείνεται η Γερολύμπου (2009), ήταν η *βελτίωση της ποιότητας ζωής*. Χαρακτηριστικά, αναφέρεται:

«Τα περισσότερα από τα πρώτα προγράμματα [αστικής ανάπτυξης και αστικού σχεδιασμού] δεν είχαν σκοπό να προωθήσουν την οικονομική αναζωογόνηση της πόλης ή την ανταγωνιστικότητά της μεταξύ των ευρωπαϊκών πόλεων. Απευθύνονταν στη βελτίωση του χώρου ζωής των κατοίκων και στη διαμόρφωση μιας πόλης ελκυστικής και με επαρκή και καλά οργανωμένη λειτουργία. Οι ελεύθεροι καλοσχεδιασμένοι χώροι στις γειτονιές, οι γοητευτικές πλατείες, οι σκιασμένες αλέες, η δημόσια πλαζ στο κέντρο της πόλης

Εικόνες 3.11-3.12: Άποψη του παραλιακού μετώπου της πόλης.

Πηγή:

3.11: photo bucket με url:

http://media.photobucket.com/image/barcelona%20urban%20design/mariacookottawa/barcelona_bridge-1.jpg, 2010.

3.12: webshots.com με url: http://image14.webshots.com/15/3/67/30/162736730VaNgbp_fs.jpg, 2010.

απευθύνονταν στους κατοίκους, όπως και η πληθώρα των κοινωνικών εξυπηρετήσεων, καθώς και το πυκνό και αποτελεσματικό σύστημα μαζικής μετακίνησης. Ωστόσο, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη μιας όμορφης και λειτουργικής πόλης, με περήφανους κατοίκους, προώθησαν τελικά και την οικονομική της ανάκαμψη» (Γερολύμπου, 2009).

Εικόνα 3.13: Άποψη της Βαρκελώνης από το Palau Nacional

Πηγή: rudi.net με url: <http://www.rudi.net/files/paper/illustrations/010.jpg>, 2010.

Εικόνα 3.14: Άποψη από το παραλιακό μέτωπο της Βαρκελώνης.

Πηγή: Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο με url: <http://www.ntua.gr/arch/geometry/x9/NTUA-gps/BARCELONA%20FORUM%202.jpg>. 2010.

Η προώθηση του αστικού τουρισμού μέσω του καινοτόμου σχεδιασμού είναι ένα λογικό επακόλουθο μιας που ο σχεδιασμός αυτός προωθεί το marketing της πόλης μέσω εμβληματικών μορφών, τη διαφορετικότητα των μορφών στα διάφορα σημεία της πόλης και τον έντονο διαχωρισμό των νέων

περιοχών από τις παλιές, έχοντας έτσι κάποια από τα χαρακτηριστικά που αποδίδει ο Hannigan (1998 σε Carmona et.all, 2003:103) στη φανταστική του προσέγγιση για τη σημερινή πόλη.

Όμως, πέραν από τη συγκέντρωση κεφαλαίου και ανθρώπων ως χρήστες-τουρίστες, ένας σχεδιασμός στηριζόμενος στη λογική που παρουσιάστηκε είναι δυνατόν να έχει περαιτέρω θετικές επιδράσεις στην οικονομική ζωή της πόλης. Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο ένας σχεδιασμός που βασίζεται στην πολυμορφία μπορεί να είναι κοινωνικά αποδεκτός από διάφορες πληθυσμιακές και κοινωνικές ομάδες ως ένας αισθητικά καλαίσθητος και ευανάγνωστος χώρος –βέβαια, σε αυτό παίζει μεγάλο ρόλο ο τρόπος με τον οποίο θα γίνει η μίξη των μορφών από τον/τους αρχιτέκτονα/ες μελετητή/ές. Αυτό τον κάνει ένα χώρο υψηλής ποιότητας που μπορεί να κεντρίσει τη συγκέντρωση πολλών επιλογών αναψυχής, μιας που μπορεί να λειτουργήσει και ως τουριστικό θέλγητρο. Σύμφωνα με τη Γοσποδίνη (2008:43):

«Η “πόλη των χωρικών απολαύσεων” φαίνεται να ταιριάζει στο προφίλ των μεταμοντέρνων κοινωνιών της μεταβιομηχανικής εποχής που χαρακτηρίζονται από την υψηλή κινητικότητα μιας αυξανόμενης νέας μεσαίας τάξης νέων επαγγελματιών και προσωπικού υψηλής τεχνολογίας, οι οποίοι έχουν προσφορά εργασίας σχεδόν οπουδήποτε αλλά έλκονται μόνο από πόλεις που είναι ανταγωνιστικές για την ποιότητα του χώρου τους (Clarke, 1997, Clark et.all, 2002)».

Με αυτόν τον τρόπο, ο πληθυσμός της πόλης αυξάνει, γεγονός σημαντικό για την ανάπτυξή της, και μάλιστα γεμίζει με επαγγελματίες υψηλών εισοδημάτων, που μπορούν να συνδράμουν στην αύξηση της χρηματικής κινητικότητας στην πόλη. Διαπιστώνεται, συνεπώς, πως η ανάπτυξη των πόλεων στηρίζεται στην προσφερόμενη ποιότητα του χώρου. Μάλιστα, παρατηρείται πως είναι ένα μέσο για να αποσυμφορηθεί το κέντρο των πόλεων δεδομένου πως τα μέλη της μεσαίας και υψηλής τάξης επιθυμούν να εργάζονται και να ζουν σε κεντρικές περιοχές έναντι άλλων αστικών περιοχών εξαιτίας της ικανότητας των πρώτων να ανταποκρίνονται σε μια ευρεία γκάμα τόσο πολιτιστικών επιλογών όσο και αισθητικών και στιλιστικών αναζητήσεων και κοσμοπολίτικης ατμόσφαιρας (Clark et. all, 2002 σε Γοσποδίνη, 2006:32).

Ένας πολύ ιδιαίτερος ρόλος που λαμβάνει το συγκεκριμένο σύστημα αστικού σχεδιασμού είναι αυτό της διατήρησης του κεφαλαίου. Ο ρόλος αυτός του καινοτόμου σχεδιασμού είναι ιδιαίτερα σημαντικός μιας που δε μπορεί να επιτευχθεί με κάποια άλλη μορφή αστικού σχεδιασμού. Χαρακτηριστικά ο Harvey (2007:122) κάνει λόγο για αυτό ως εξής:

«Το συμβολικό κεφάλαιο παραμένει κεφάλαιο μόνο στο βαθμό που το συντηρούν οι ιδιοτροπίες της μόδας».

Πριν από τη λέξη κεφάλαιο χρησιμοποιεί τον όρο «συμβολικό». Ο όρος προτάθηκε από το Bourdieu (1977, 1984 σε Harvey, 2007:116) για να εκφράσει

«τη συγκέντρωση αγαθών πολυτελείας που μαρτυρούν το γούστο και την ανωτερότητα του ιδιοκτήτη τους. Αυτό ο κεφάλαιο είναι φυσικά μετασηματισμένο χρηματικό κεφάλαιο, το οποίο παράγει το αποτέλεσμα στο βαθμό και μόνο στο βαθμό που συγκαλύπτει το γεγονός ότι κατάγεται από “υλικές” μορφές του κεφαλαίου» (Harvey, 2007:117,120).

Διαφαίνεται, λοιπόν, πως η *διατήρηση του κεφαλαίου*, πόσο μάλιστα του ακόμη περισσότερο ακριβού και «κατασπαταλημένου» «συμβολικού» κεφαλαίου, είναι κάτι ιδιαίτερα σημαντικό, δεδομένου πως με αυτόν τον τρόπο είναι σαν να διατηρείται χρηματικό κεφάλαιο (Μπεριάτος, 2008-διάλεξη). Η διατήρηση του είναι μια απλή διαδικασία, δεδομένου πως ο σχεδιασμός για τον οποίο μιλάμε δε βασίζεται και δεν υπακούει σε συγκεκριμένα στυλ και ύφη που διαφοροποιούνται αναλόγως της μόδας, αλλά κινείται

«Ενάντια στα δόγματα της μοναδικότητας, της στιλιστικής συνοχής, της δυναμικής ισορροπίας [...] προτείνονται η μορφική αμφιβολία, η ειρωνεία και η πολλαπλότητα των στυλ, η επανερμηνεία της ιστορίας και η ενότητα της διαφοράς» (Κομνηνός, 1986:250).

Αντιθέτως, ο Κομνηνός διακηρύσσει την ύπαρξη της αντίθεσης και της ετερογένειας, λόγω του ότι, όπως προαναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η ετερογένεια είναι αυτή που χαρακτηρίζει τους

κατοίκους και τους χρήστες των πόλεων, τις «κουλτούρες των γούστων» (Harvey, 2007:121) και έτσι, έρχεται σε αντίθεση με τη θέση του Rossi (1988:22 σε Harvey, 2007:123) για την αναγκαιότητα της

«Καταστροφής και της κατεδάφισης, της απαλλοτρίωσης και των ταχέων αλλαγών [...] ως αποτέλεσμα κερδοσκοπίας και αχρησίας [που] είναι τα πλέον αναγνωρίσιμα σημάδια της δυναμικής των πόλεων».

Αν και οι παραπάνω αναφορές είναι όντως σημάδια δυναμικής, θεωρώ –και πιστεύω υπάρχει μια γενικότερη συμφωνία σε αυτό– πως είναι καλό να αποφεύγονται και έτσι, οι εικόνες αυτές ώστε να μην έρχονται απαιτώντας «τη συχνά λυπηρή και δύσκολη συμμετοχή του [ατόμου] στο πεπρωμένο [του και] της κοινότητας», ειδικά σε μια κατάσταση οικονομικής κρίσεως που βιώνει όλο το παγκόσμιο στερέωμα έντονα τα τελευταία χρόνια.

Όμως, η αισθητική των αστικών τοπίων, και κατά συνέπεια και ενός χώρου κατασκευασμένου βάσει των αρχών του καινοτόμου σχεδιασμού, επηρεάζουν σαφέστατα και την **κοινωνική δράση**.

«Αν η αισθητική κρίση δίνει προτεραιότητα στο χώρο [...], τότε προκύπτει ότι οι χωρικές πρακτικές και έννοιες μπορούν [...] να γίνουν κεντρικής σημασίας για την κοινωνική δράση» (Harvey, 2007:280).

Και όντως, ένας καινοτόμος σχεδιασμός, σαν και αυτόν που προτάθηκε δύναται να συμβάλει σημαντικά στη *βελτίωση της ποιότητας του χώρου*, στην καλύτερη ποιότητα ζωής των κατοίκων και κατ' επέκταση στην ευκολότερη κοινωνική αποδοχή του.

«Η πόλη “κατ’ επιλογή”. Υπερεπιλογή και διάσπαση της κοινωνίας. [...] Από τις επιβληθείσες προς τις επιλεχθείσες κοινωνικότητες. Ιστορικά, [...] μπορεί να χαρακτηριστεί η αστικοποίηση ως ο συνδυασμός μιας αυξημένης εξατομίκευσης [...] και μιας επιδιωκόμενης εξειδίκευσης όλων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων [...]. Έτσι, οι τάσεις των αστικών μετασχηματισμών χαρακτηρίζονται, ταυτόχρονα από μια αυξανόμενη πολυπλοκότητα και από την αναζήτηση μεγαλύτερου ατομικού ελέγχου του χωροχρονικού

στοιχείου. [...] Έτσι, η πόλη προσφέρει όλο και περισσότερο στην καθημερινή ζωή ένα είδος ευρύτατου κινέζικου μενού, επιτρέποντας συνδυασμούς ποικίλους και μεταβλητούς, [...]» (Ascher, 1998:125)

Μπορεί η ποικιλία στη μορφή να είναι μια προσέγγιση σχεδιασμού που στηρίζεται στις κοινωνικές πεποιθήσεις, και ανάγκες. Ταυτόχρονα, ο ίδιος σχεδιασμός αντιτίθεται στο θέμα των κοινωνικών ανισοτήτων, που είναι απόρροια της καθημερινής ζωής στην πόλη, όπως συμπληρώνει ο Ascher (1998:125). Αυτό γίνεται με τη διαφοροποίηση των μορφών.

Όπως υπογραμμίστηκε παραπάνω, η κάθε μορφή είναι αυτόνομη και δεν αντιπαλεύει τις όμορές της. Ένα μικρό και περιποιημένο σπίτι εικοσαετίας που εκπέμπει συμπάθεια μπορεί να σταθεί δίπλα σε μια περίπλοκη, ακριβότερη και πιο νέα κατασκευή που να ακολουθεί το σύγχρονο μορφολογικό ύφος. Και αυτό γιατί το κάθε κτίριο είναι μοναδικό και δεν είναι ανάγκη να ανταγωνίζεται αισθητικά τα γύρω του για να κεντρίσει την προσοχή. Αυτή η διαφοροποίηση του, μάλιστα, μπορεί να το καταξιώσει στα μάτια των χρηστών του χώρου, ενώ ταυτόχρονα, οι ιδιοκτήτες του αναδεικνύονται ως οι κάτοχοι αυτού του τόσο διαφορετικού «παρελθοντικού» κτίσματος που δίνει και αυτό τον δικό του λίθο στη διαφοροποιημένη ταυτότητα της περιοχής. Με αυτήν την πολιτική, αναμιγνύονται κτίρια διαφόρων μορφών και διαφορετικής αξίας, ενώ ταυτόχρονα αναμιγνύονται διάφορες τάξεις εισοδήματος, που αποτρέπουν την ταξική διαφοροποίηση του αστικού χώρου (Λεφαντζής, 2005-διάλεξη). Έτσι, αποτρέπεται η δημιουργία περιοχών τύπου Ψυχικού ή Φιλοθέης, που είναι κατά κάποιον τρόπο γκετοποιημένες και νεκρές από ζωή περιοχές. Η δημιουργία χωρικής εξισορρόπησης, κατά την άποψή μου, είναι ένας ιδίως σημαντικός παράγοντας που συμβάλει στην κοινωνική ευημερία, μιας που οι κάτοικοι όλων των εισοδημάτων καλούνται να απολαμβάνουν την ίδια ποιότητα του αστικού χώρου ενώ έχουν την ίδια πρόσβαση σε υπηρεσίες και εξυπηρητήσεις.

Μια άλλη σημαντική παράμετρος στην οποία μπορεί να συμβάλει ο καινοτόμος αστικός σχεδιασμός είναι η *βελτίωση της ποιότητας του τοπίου*. Όπως αναφέρθηκε λίγες γραμμές παραπάνω, ο σχεδιασμός αυτός πιστεύεται πως θα δημιουργήσει ένα χώρο ιδιαίτερης ποιότητας που θα μπορεί να συμβάλει στην ευημερία των κατοίκων. Η έννοια «ποιοτικός» χώρος στηρίζεται στην αισθητική του περιβάλλοντος. Θεωρείται πως ο εν λόγω τύπος σχεδιασμού, που στηρίζεται σε σχεδιασμό που

ανταποκρίνεται σε μια διεθνοποιημένη λογική, που ωστόσο, δια του τύπου της κληρονομιάς, είναι οικεία στους κατοίκους της περιοχής, δημιουργεί έναν χώρο που θα κεντρίσει το ενδιαφέρον στους χρήστες να το βιώσουν και να τον ανακαλύψουν. Ένα χώρο αισθητικά όμορφο που θα μπορεί να τους έλκει σε όλες τις καταστάσεις της ζωής τους (πρβλ παραπάνω). Ένα χώρο που επιθυμείται να γίνει «ο παράδεισος» τους, που έχει από όλα, πολλών ειδών παραστάσεις, που κάνουν τον άνθρωπο να θεωρεί πως τίποτα δεν του λείπει.

Ακόμη, όμως και αν η πόλη ως οντότητα, ως δομή, δε δίδει τη δυνατότητα ένας αισθητικά ωραίος χώρος να βιωθεί ως παραδείσιος, σίγουρα συμβάλει στο να μη βιωθεί ως «κόλαση», μιας, που όπως τονίζει ο Harvey (2000:156-157), οι δύο χώροι είναι πολύ κοντά ο ένας με τον άλλον, τόσο που δε μπορούμε ούτε καν να το υποψιαστούμε. Και αυτό, επειδή ένας σχεδιασμός τέτοιου είδους δύναται να «καλύπτει» τα διάφορα προβλήματα εντός της πόλης, ή και συμβάλει στην εξάλειψή των, όπως με το θέμα των κοινωνικών ανισοτήτων, που προαναφέρθηκε.

Όμως, πέραν τούτου, η ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος και η ενίσχυση της εικόνας της πόλης αποτελεί έναν από τους σημαντικούς παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός δημιουργικού περιβάλλοντος, όπως τονίζουν οι Βλαχοπούλου και Δέφνερ (2009:534), που σύμφωνα με τους ίδιους (2009:532) αποτελεί ένα σημαντικό μέσο για την ευημερία και την ανάπτυξη των πόλεων.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, από τα παραπάνω συνάδεται η ορθότητα της άποψης του Harvey (2007:280) ο οποίος διατείνεται πως:

«Οι αισθητικές κρίσεις έγιναν ισχυρά κριτήρια [...] κοινωνικής και οικονομικής δράσης»

Πράγματι, μέσω του καινοτόμου σχεδιασμού δύναται να προωθηθεί η ανάπτυξη, τόσο στον τομέα της οικονομίας όσο και στον τομέα των κοινωνικών ζητημάτων, δυο από τους βασικότερους παράγοντες της αιχμώρους ανάπτυξης, σύμφωνα με τους Ανδρικοπούλου (κ.ά., 2007:68) και Τρακατέλη (2004).

Ωστόσο, ο εν λόγω σχεδιασμός σχετίζεται και με έναν ακόμη τομέα: την πολιτική, που, κατά τη Δημαδάμα (2008), είναι ένας ακόμη παράγοντας που συντελεί στην αειφόρο ανάπτυξη. Ο καινοτόμος σχεδιασμός συνδυάζει τις πεποιθήσεις της εποχής, διατηρώντας, συνάμα, την τοπική ταυτότητα.

Ένας σχεδιασμένος χώρος με βάση την πολυμορφία που παρέχεται από διεθνοποιημένα πρότυπα συνδυάζεται με τις ιδεολογικές πεποιθήσεις της σύγχρονης εποχής. Και είναι όντως, αναγκαίο αυτό γιατί όλοι οι χώροι, ως αποτυπώσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας και πεποιθήσεων συνάδουν με αυτές. Ωστόσο, δεν πρέπει να δημιουργηθεί ένα σύνολο καθαρά διεθνοποιημένου χώρου και μιας κοινωνίας, κατ' επέκταση. «Η αντίδραση στο διεθνισμό», στην «καπιταλιστική ηγεμονία στο χώρο», που «βάζει την αισθητική του τόπου σε πολύ χαμηλή θέση στην ατζέντα», γίνεται μέσω του σχεδιασμού ποιοτικού τόπου και νοημάτων (Harvey, 2007:399). Για το λόγο αυτό, ο καινοτόμος σχεδιασμός συνδυάζει την ιστορική κληρονομιά στο σχέδιο δια του τύπου, με αποτέλεσμα να μεταφέρονται τα μηνύματα και οι ιδέες της.

Μέσα σε ένα τέτοιο τόπο, τα μέλη της κοινωνίας μπορούν, όπως σημειώνει ο Harvey (2007:298), «να ελέγχουν καλύτερα τον τόπο παρά το χώρο». Το σύνθημα της δεκαετίας του 1960: «Να σκέφτεστε παγκόσμια και να δράτε τοπικά», που χρησιμοποιεί και ο Harvey στο βιβλίο του *Η κατάσταση της Μετανεωτερικότητας* (2007:398), βρίσκει σάρκα μέσω του εν λόγω σχεδιασμού, δίνοντας βάσει στη λαϊκή συμμετοχή στην πολιτική και την άσκηση κριτικής στο πολιτικό γίνεσθαι. Όπως το κάθε κτίριο δεν ανταγωνίζεται το όμορο του για διεκδίκηση της προσοχής, αλλά μετέχει σε μια ενότητα με ταυτότητα και με κοινό σκοπό, έτσι και το κάθε άτομο πρέπει να μετέχει αυτόνομα στην πολιτική σκηνή του τόπου χωρίς δισταγμούς για την επίτευξη κοινωνικής ευημερίας των πολιτών. Η προτροπή που γίνεται μέσω του καινοτόμου σχεδιασμού αντανακλά στην άποψη του Αριστοτέλη (Heywood, 2006:52-53) για την πολιτεία, μιας που ωθεί όλους στην ενεργή πολιτική συμμετοχή. Ωστόσο, λόγω της δυσκολίας υλοποίησης της πολιτείας, η δημοκρατία, που σέβεται τη μαζικότητα, τη συμμετοχικότητα και τη διαβούλευση, λαμβάνει τη θέση της και θεωρείται το πλέον καλύτερο και αξιοκρατικό σύστημα πολιτικής επιβολής και άσκησης εξουσίας, που προωθείται μέσω του καινοτόμου σχεδιασμού. Η συμμετοχή στα κοινά είναι εμφανής, αφού ένας τέτοιος σχεδιασμός φαίνεται πως θα μπορούσε να λειτουργήσει πολύ εύκολα ως συμμετοχικός σχεδιασμός. Ξεκινώντας, ο πολίτης από το χώρο της πόλης

μαθαίνει να δραστηριοποιείται και να συμμετέχει, αποκτώντας θάρρος και βλέποντας καρπούς από την προσπάθειά του. Έτσι, πέραν του συμβολισμού, υπάρχει και πρακτική εφαρμογή και συσχέτιση της πολιτικής και του καινοτόμου αστικού σχεδιασμού.

Μιλώντας για την κοινωνική ισότητα παραπάνω, καταφάνηκε η συμβολή του καινοτόμου σχεδιασμού. Ωστόσο, ο ίδιος συμβάλει και στην πολιτική ισότητα. Ο σχεδιασμός που προτείνεται επικεντρώνει στη συνύπαρξη πολλών και διαφόρων πολιτισμών και ιδεών μέσω της αμοιβαίας ανοχής. Σε έναν τέτοιο τόπο μπορεί να επιβιώσει και μια κοινωνία πολυπολιτισμική, διαφόρων ιδεών μέσω της αμοιβαίας ανοχής μεταξύ των μελών της, μιας που η ανεκτικότητα, κατά το Mill (1859, 1982 σε Heywood, 2006:176), «θεωρείται ότι πιο σημαντικό για το άτομο όσο και για την κοινωνία». Σε μια τέτοια κοινωνία που ζει την πολυπολιτισμικότητα εν πράξει, οι πλουραλιστικές ιδεολογίες δημιουργούν εύφορο έδαφος για τη θεμελίωση πολιτικής ετερότητας, είναι ταυτοχρόνως εύκολα αποδεκτή και η πεποίθηση του Parekh (2000 σε Heywood, 2006), περί της διαφοροποίησης των ανθρώπων αναλόγως της κοινωνίας που μεγαλώνουν, και κατ' επέκταση η αποδοχή της ισότητας όλων των ανθρώπων, ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας, ιδεολογίας.

Από τα παραπάνω, εξάγεται το συμπέρασμα πως ο καινοτόμος πολύμορφος σχεδιασμός, πέραν του ό,τι ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και μπορεί να έχει ένα αισθητικά όμορφο αποτέλεσμα, μπορεί να συμβάλει αισθητά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, στη άσκηση και διαχείριση της πολιτικής και την οικονομική ώθηση των περιοχών με αποτέλεσμα την προώθηση της βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης. Και είναι ίσως το σημαντικότερο, μιας η πρόταση μιας αισθητικής και μόνο ιδέας δεν έχει ιδιαίτερο νόημα, η μάλλον έχει στο βαθμό που ικανοποιεί κάποια μέλη του κοινωνικού συνόλου. Ωστόσο, έχει ακόμη μεγαλύτερη αξία όταν συνδέεται με τόσο σημαντικούς στόχους που τελικά είναι και στόχοι κοινά αποδεκτοί από τους περισσότερους.

Πηγές τεκμηρίωσης

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Carmona, M., Heath, T., Oc, T. and Tiesdel, S., (2003): Public spaces. Urban spaces. The dimensions of urban design. Architectural Press. U.K.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Ανδρικοπούλου, Ε., Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ. και Πιτσιαβά-Λατινοπούλου, Μ. (2007): *Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές*, Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

Δέφνερ, Α. Μ. (2006): *Σημειώσεις για το μάθημα Σχεδιασμός τουρισμού και ελεύθερου χρόνου*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Δημαδάμα, Ζ. (2008): *Οικονομία, Ανάπτυξη, Περιβάλλον: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Πολιτικές Αειφόρου Ανάπτυξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Harvey, D. (2007): *Η κατάσταση της μετανεωτερικότητας. Διερεύνηση των απαρχών της πολιτισμικής μεταβολής*. Εκδόσεις Μεταίχμιο. Αθήνα.

Heywood A. (2006): *Εισαγωγή στην Πολιτική*, Πόλις. Αθήνα.

Κοκκώσης, Χ. και Τσάρτας, Π. (2001): *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*. Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

Κομνηνός, Ν. (1986): *Θεωρία της αστικότητας*. Τόμος III. Σύγχρονα θέματα. Θεσσαλονίκη.

Μαυρίκη, Α. (2009): *‘Αστικές αναπλάσεις σε πόλεις με επιφανειακά ύδατα- Η περίπτωση του δήμου Αρταίων*. Διπλωματική Εργασία. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Σκάγιαννης, Π. (1994): *Πολιτική Προγραμματισμού των υποδομών*. Εκδόσεις Α. Σταμούλη. Αθήνα Πειραιάς.

Ελληνόγλωσσα άρθρα σε συλλογικούς τόμους, επιστημονικά περιοδικά και εφημερίδες

Ascher, F. (1998): 'Μερικές διερευνητικές σκέψεις σχετικά με την εξέλιξη των πόλεων και των αστικών κοινοτήτων'. Στο Infussi, F. και Σημαιοφορίδης, Γ. (επιμ) (1998): *Οι προκλήσεις της ελληνικής πόλης- Πρόγραμμα Ηρακλής*. Α.Γ.Ε.Τ. «Ηρακλής». Αθήνα.

Βλαχοπούλου, Χ. και Δέφνερ, Α. (2009): 'Δημιουργικές πόλεις: Από τη θεωρία στο σχεδιασμό' Σε *Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης* (24-27/09/2009). Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας Βόλος.

Γερολύμπου, Α. (2009): 'Μαθαίνοντας από την Βαρκελώνη: Τι μπορεί ο Παπανδρέου; Τι μπορεί ο Αθεμπίγιο;' Άρθρο στην καθημερινή εφημερίδα *Η Αυγή*. Ημερομηνία Δημοσίευσης: 13/12/2009

Γοσποδίνη, Α. (2000): 'Ο ανταγωνισμός μεταξύ των ευρωπαϊκών πόλεων και των «νέων» χρήσεων του αστικού ιστού: Μια πρόκληση για τις ελληνικές πόλεις', Στο Ψυχάρης, Γ., Γοσποδίνη, Α. και Χριστοπούλου, Ο. (2000) (επιμ). *Δεκαεπτά Κείμενα για το σχεδιασμό, τις πόλεις και την ανάπτυξη: Για τα 10 χρόνια λειτουργίας του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Γοσποδίνη, Α. (2006): 'Σκιαγραφώντας, ερμηνεύοντας και ταξινομώντας τα νέα τοπία της μεταβιομηχανικής πόλης' Στο Γοσποδίνη, Α. και Μπεριάτος, Η. (2006) (επιμ): *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

Γοσποδίνη, Α. (2008): 'Μεταβιομηχανικές οικονομίες και χωρικοί μετασχηματισμοί των πόλεων: αναλύοντας τη μετα-ολυμπιακή Αθήνα' Στο Γοσποδίνη, Α. (επιμ) (2008): *Διάλογοι για το σχεδιασμό του χώρου και την ανάπτυξη*. Εκδόσεις Κριτική.

Γοσποδίνη, Α. και Μπεριάτος, Η. (2006): 'Εισαγωγή: Μετασχηματισμοί των αστικών τοπίων στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, του ανταγωνισμού των πόλεων και των μεταμοντέρνων κοινωνιών' Στο

Γοσποδίνη, Α. και Μπεριάτος, Η. (2006) (επιμ): *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

Gerstenfeld, M. (1998): 'Προβλήματα περιβάλλοντος στο μετασχηματισμό των πόλεων'. Στο Infussi, F. και Σημαιοφορίδης, Γ. (επιμ) (1998): *Οι προκλήσεις της ελληνικής πόλης-Πρόγραμμα Ηρακλής*. Α.Γ.Ε.Τ. «Ηρακλής». Αθήνα.

Κυριακίδης, Χ. (2009β): 'Προσαρμογή της διοίκησης στο χωρικό σχεδιασμό' Σε (2009): *Πρακτικά Εθνικού Συνεδρίου Δημόσιας Διοίκησης*. Φλώρινα.

Λεοντίδου, Λ. (2006): 'Διαπολιτισμικότητα και ετεροτοπία στο μεσογειακό αστικό τοπίο: από την αυθόρμητη αστικοποίηση στην επιχειρηματική πόλη' Στο Γοσποδίνη, Α. και Μπεριάτος, Η. (2006) (επιμ): *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

Πετράκος, Γ. και Οικονόμου, Δ. (1999): 'Διεθνοποίηση και διαρθρωτικές αλλαγές στο ευρωπαϊκό σύστημα αστικών κέντρων' Στο Οικονόμου, Δ. και Πετράκος, Γ. (1999): *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων. Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, GUTENBERG. Βόλος.

Σημαιοφορίδης, Γ. (1998): 'Η ελληνική πόλη και οι νέες αστικές συνθήκες' Στο Cassia Cesare, M., Καρύδης, Δ. (διεύθυνση και συντονισμός), Infussi, F. και Σημαιοφορίδης, Γ. (επιμ) (1998): *Πρόγραμμα Ηρακλής : οι προκλήσεις της ελληνικής πόλης*. Α.Γ.Ε.Τ. «Ηρακλής». Αθήνα.

Διαλέξεις-Συνεντεύξεις

Κότιος, Α. (2008): Διάλεξη που πραγματοποιήθηκε στο κτίριο του Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α. το Μάρτιο του 2008, στα πλαίσια του μαθήματος «Οικονομική της Ανάπτυξης».

Λεφαντζής, Μ. (2005): *Διάλεξη στα πλαίσια του μαθήματος Ιστορία πόλης και πολεοδομίας, κατά τον Οκτώβριο του 2005.*

Μπεριάτος, Η. (2008): *Διάλεξη στα πλαίσια του μαθήματος Στούντιο Χωροταξίας Ιβ*, κατά το Μάιο του 2008.

Μπεριάτος, Η. (2010): *Διάλεξη στα πλαίσια του μαθήματος Στρατηγική Χωροταξία*, κατά το Νοέμβριο του 2010.

Πολύζος, Σ. (2009): Συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε στο κτίριο του Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α. το Μάρτιο του 2009.

Ιστότοποι

Αγανίδης, Δ. (2000): *Ο δρόμος προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση*. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο 2 όψεις. url: <http://2opseis.neolaia.de/DaneiaeeU/Oav io 2i/A A /a a .html> [ανακτήθηκε κατά την 22^α Ιανουαρίου 2010].

Άρθρο για το διεθνή διαγωνισμό Ιστιοπλοΐας Sail 2010. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Amsterdamtips.com url: <http://www.amsterdamtips.com/news/ 2010/05/sail-2010-amsterdam-sailing-event-august-19th-23rd-2010> [ανακτήθηκε κατά την 20^η Ιουνίου 2010].

Άρθρο με θέμα: 'Οι 50 καλύτερες πόλεις σε ποιότητα ζωής'. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο S.L.A.P. url: <http://www.slap.gr/epikairoti/diethni/oi-50-kaliteres-polis-se-piotita-zois/> [ανακτήθηκε κατά την 22^α Ιουνίου 2010].

Επίσημη ιστοσελίδα του Φεστιβάλ Pleasure Island του Amsterdam. url: <http://www.pleasureislandfestival.nl/#/867 homepage> [ανακτήθηκε κατά την 23^η Ιουνίου 2010].

Κείμενο για τις ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αστικής ανάπτυξης. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο του Τ.Ε.Ι. Λάρισας. url: http://www.google.gr/url?sa=t&source=web&cd=3&ved=0CB8QFiAC&url=http%3A%2F%2Fifestos.teilar.gr%2Findex.php%3Foption%3Dcom_docman%26task%3Ddoc_view%26gid%3D11&rct=i&q=%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE+%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7&ei=5CUhTPvaDoWKQJ61qRs&usg=AFQicNE-zWLavtMVIXfzLDvZbFvWtlnQ [ανακτήθηκε κατά την 24^η Ιουνίου 2010].

Κούτρα, Π. (2009): 'Πόλη με στυλ και χαρακτήρα Forza Barca!'. Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον ιστότοπο trivago. url: <http://www.trivago.gr/%CE%B2%CE%B1%CF%81%CE%BA%CE%B5%CE%BB%CF%8E%CE%BD%CE%B7-31965/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CF%80%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82%CE%B4%CF%81%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82/las--ramblas-756666/%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-e491754> [ανακτήθηκε κατά την 7^η Ιουλίου 2010].

Τρακατέλλης, Α., 2004. *Αειφόρος Ανάπτυξη: Προκλήσεις και Προοπτικές ενόψει της διεύρυνσης της ΕΕ στα Βαλκάνια*. (Ομιλία σε Διεθνή Διάσκεψη με θέμα: «Η διαχειριστική των οικονομικών ευκαιριών και των κινδύνων της Διεύρυνσης προς τη Βουλγαρία για τους νομούς Σερρών και Δράμας.» Διαθέσιμη σε http://www.itaes.gr/conference_trakatellis_antonis_el.doc [ανακτήθηκε κατά την 27η Μαρτίου 2008].

Πηγές εικόνων (με τη σειρά παράθεσής τους στο κείμενο)

Ανδρικοπούλου, Ε., Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ. και Πιτσιαβά-Λατινοπούλου, Μ. (2007): *Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές*, Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο baltimore.to με url: <http://www.baltimore.to/Harborplace/images/PrattStPavilionPaddleBoatsb.jpg>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο goroveslade.com με url: http://www.goroveslade.com/images/photos/portfolio/harbor_place.jpg

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο Baltimore-The Inner Harbour με url: <http://www.southbaltimore.com/InnerHarbor/Amphitheater/images/AmphitheaterFromLtStb.jpg>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο baltimore-maryland.org με url: <http://baltimore-maryland.org/history/harborplace-light-street-pavillion.jpg>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο The flying pig με url: <http://www.flyingpig.nl/whatson/festivals-events/pleasureisland.jpg>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο ftb.pl με url: <http://www.ftb.pl/files/obrazy/2010/events/pleasure/pleasure-island-vizual.jpg>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο IADAT με url: http://www.iadat.org/IADAT-e2009/images/e2009_1.JPG

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο archdaily με url: http://www.archdaily.com/wp-content/uploads/2009/01/171431290_bilbao.jpg

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο flickr.com με url: http://farm3.static.flickr.com/2358/2528072067_6c0a59f63b.jpg

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο imagecache2.allposters.com με url: <http://imagecache2.allposters.com/images/RHPOD/733-1522.jpg>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο photo bucket με url: http://media.photobucket.com/image/barcelona%20urban%20design/mariacookottawa/barcelona_bridge-1.jpg

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο webshots.com με url: http://image14.webshots.com/15/3/67/30/162736730VaNgbp_fs.jpg

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο rudi.net με url: <http://www.rudi.net/files/paper/illustrations/010.jpg>

Εικόνα διαθέσιμη ηλεκτρονικά στον ιστότοπο του Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου με url: <http://www.ntua.gr/arch/geometry/x9/NTUA-gps/BARCELONA%20FORUM%202.jpg>

Συμπεράσματα

Η εν λόγω εργασία, όπως διαπιστώθηκε, στοχεύει στην αποτύπωση μιας διαφορετικής προσέγγισης του σχεδιασμού του αστικού χώρου, βασιζόμενη σε μια αστική μορφή, προϊόν της μίξης διαφόρων τύπων.

Αρχικά, αναλύθηκε η έννοια του τύπου και διαπιστώθηκε πως ο τύπος είναι ένα πρότυπο σχήμα, μια ιστορικά εγκαθιδρυμένη, δυνάμενη σε μετασχηματισμούς οντότητα, που σχετίζεται με τις αρχές του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού και ελέγχεται, σε ένα βαθμό, όσο η εκάστοτε κοινωνία επιθυμεί, από την ιστορική λειτουργία των μορφών. Αυτό το πρότυπο σχήμα είναι αυτό που χρησιμοποιείται, άλλοτε συνειδητά και άλλοτε ασυνείδητα από τους εκάστοτε δημιουργούς για την παραγωγή αρχιτεκτονικού και αστικού τοπίου, ενώ αυτό είναι και το μέσο που χρησιμοποιείται για την ερμηνεία των υπαρχόντων έργων.

Η χρήση διαφορετικών τύπων, είθισται να συνεπάγεται και την προώθηση διαφορετικών νοημάτων. Αντίθετα, η χρήση του ίδιου τύπου δύναται να επιδέχεται διαφορετικές ερμηνείες και να μεταφέρει διαφορετικά νοήματα. Έτσι, μέσα από τη μίξη των τύπων προκύπτει ένας χώρος που να «μιλάει» στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού και να μεταφέρει τα ιστορικά νοήματα, χωρίς να χρησιμοποιεί κόπιες ξεπερασμένων αρχιτεκτονικών μορφών, μιας που όπως τονίζουν οι Eisenman and Krier (1989:9 σε Γοσποδίνη, 1995β:39), το κτίριο έχει αξία και «μιλάει» στον άνθρωπο όταν αντανακλά το πνεύμα της εποχής, αντικατοπτρίζει τη σύγχρονη κοινωνία, τη δομή της, τις αξίες και τις πεποιθήσεις, ακόμη και τις πολιτικές ιδεολογίες της.

Η πολυμορφία και συγκεκριμένα η αντίθεση είναι το κύριο γνώρισμα του προτεινόμενου σχεδιασμού. Μάλιστα, αυτή είναι, στην ουσία, η «ενοποιός δύναμη»¹¹ του σχεδίου του οποίου η επιτυχία δεν παύει να εξαρτάται από τον αρχιτέκτονα ή τον αστικό σχεδιαστή και τον τρόπο με τον οποίο θα προκαλέσει τη μίξη των τύπων και θα συνδυάσει τις μορφές μεταξύ τους, μιας που η αντίληψη της μορφής είναι μια

¹¹ Να υπογραμμιστεί πως σίγουρα στα πλαίσια του σχεδιασμού υπάρχουν και άλλα συνδεδετικά στοιχεία. Η διαφοροποίηση είναι αυτή που, ριζοσπαστικά, μέσα από ακραίες θέσεις, φαίνεται να φτάνει να ενοποιεί. Για περισσότερα, πρβλ στην ενότητα 2.3.

ιδιαίτερα πολύπλοκη διαδικασία που, όπως έχει σημειωθεί, γίνεται μέσα από διάφορα στάδια του ανθρώπινου μυαλού.

Το τι είναι ωραίο και το τι όχι είναι μια τελείως υποκειμενική διαδικασία, αν και κάποια πάγια ζητήματα υπάρχουν, όπως του τρόπου σύνδεσης των μορφών. Ωστόσο, αυτή η υποκειμενικότητα έχει βαθιά τις ρίζες της στην πορεία της ζωής του ανθρώπου και στις εικόνες του. Η αναδρομή σε τύπους του παρελθόντος γίνεται αυτόματα και χωρίς τη θέληση του ανθρώπου, αναγκαία. Κατ' επέκταση, η χρήση παλαιότερων και ιστορικών τύπων για την έκφραση του σύγχρονου, που είναι το πολύμορφο, είναι μια αξιόλογη λύση που μπορεί να δημιουργήσει έναν αστικό χώρο υψηλής ποιότητας -δεδομένου πως, όπως τονίζει ο Schumacher (1991:52), ο αστικός χώρος χαρακτηρίζεται από τα κτίρια και τα στοιχεία που τον περιβάλλουν- λόγω της ικανοποίησης των χρηστών που ανάγουν το νέο κτίριο στα προηγούμενά του, στα κτίρια των νεανικών τους χρόνων, στις παιδικές τους εικόνες.

Έχοντας, λοιπόν, διατυπώσει μια ολοκληρωμένη άποψη για την εξέλιξη του αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού μπορεί να διαπιστωθεί πως η πρόταση για τη δημιουργία ενός πολύμορφου σχεδιασμού που στηρίζεται στο νόημα του εκάστοτε τόπου και στην πολιτιστική του κληρονομιά, είναι ένας σχεδιασμός άκρως επίκαιρος και ιδιαίτερα καινοτόμος, που ανταποκρίνεται στις ανάγκες των κατοίκων και των χρηστών του χώρου γενικότερα. Ωστόσο, το ακόμη σημαντικότερο είναι πως ο καινοτόμος σχεδιασμός δε σταματά στη δημιουργία ενός ικανοποιητικού και ποιοτικού περιβάλλοντος. Προωθεί την ανάπτυξη στην πόλη που στην πορεία διαχέεται στην ευρύτερη περιοχή. Η αστική οικονομική ανάπτυξη, που πλέον αποτελεί τον κύριο στόχο των σύγχρονων κοινωνιών δεδομένης της σημασίας των αστικών κέντρων στο διεθνοποιημένο σύστημα, μπορεί να επιτευχθεί μέσω του καινοτόμου σχεδιασμού σε τρία επίπεδα και με τους εξής τρόπους:

Οικονομικό Επίπεδο

- [1] Συμβολή στην προσέλκυση χρηματικού κεφαλαίου αλλά και ανθρώπων
- [2] Συμβολή στην προσέλκυση τουρισμού
- [3] Συμβολή στην προσέλκυση ανθρώπινου δυναμικού
- [4] Συμβολή στη διατήρηση του κεφαλαίου

■ Κοινωνικό Επίπεδο

- [1] Συμβολή στη βελτίωση της ποιότητας του χώρου
- [2] Συμβολή στη μείωση κοινωνικών ανισοτήτων
- [3] Συμβολή στην άμβλυνση των διαφόρων κοινωνικών προβλημάτων

■ Πολιτικό Επίπεδο

- [1] Συσχέτιση αστικής μορφής με ιδεολογικές πεποιθήσεις
- [2] Ώθηση της μαζικής συμμετοχής των πολιτών στα κοινά
- [3] Προώθηση της πολιτικής ισότητας

Με εξαίρεση την προστασία του περιβάλλοντος¹², συμβάλλει αισθητά στην οικονομική ανάπτυξη, που όπως έχει ήδη αναφερθεί εμπεριέχει και την κοινωνική, την πολιτική, διοικητική ανάπτυξη, ίσως περισσότερο από τις μέχρι τώρα εφαρμοζόμενες μεθόδους αστικού σχεδιασμού.

Όλες οι παραπάνω πεποιθήσεις σίγουρα τεκμηριώνονται θεωρητικά, αλλά φαίνεται να έχουν παρόμοια αποτελέσματα και σε πρακτικό επίπεδο, αφού σχετικά παρόμοιες μέθοδοι αστικού σχεδιασμού έχουν βρει ορισμένες εφαρμογές στο παρελθόν σε διάφορες περιοχές είτε με τη μορφή ενότητας για την ανάδειξη και την αναγέννηση της πόλης, είτε διαφοροποιημένα και αποσπασματικά με τυχαίο το αποτέλεσμα της πολυμορφίας. Τα αποτελέσματα ήταν εκπληκτικά αφού ο χώρος έγινε αποδεκτός χωρίς κοινωνικές αντιδράσεις, όπως θα μπορούσε να είναι αναμενόμενο, και σύντομα αναπτύχθηκαν σε μερικές από τις πιο “in” περιοχές των πόλεων στις οποίες εφαρμόστηκαν, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτό του νησιού Ιάβας στο Άμστερνταμ.

Ειδικά, η χρήση ενός τέτοιου αστικού σχεδιασμού στην ελληνική πόλη θα μπορούσε να τη βοηθήσει να εξέλθει του αδιεξόδου στο οποίο βρίσκεται, αποδεχόμενη την πολυπολιτισμικότητα και τη διεθνοποίηση, τονίζοντας, όμως, παράλληλα και την πολιτιστική και ιστορική της κληρονομιά και παρέχοντας τις

¹² Αξίζει να υπογραμμιστεί πως αν και δεν περιλαμβάνει θέματα προστασίας του περιβάλλοντος ο σχεδιασμός αυτός, μπορεί να γίνει βιοκλιματικός αφού μπορεί και θα πρέπει να σέβεται τις αρχές της αειφορίας. Κατά συνέπεια, ο σχεδιασμός δεν έρχεται να εναντιωθεί στην προστασία του περιβάλλοντος και στο βιοκλιματικό σχεδιασμό, αλλά λειτουργεί αθροιστικά αυτών.

σημαντικές του κατευθύνσεις για την ανάδειξη των ελληνικών πόλεων και την προώθηση της ανάπτυξης σε αυτές.

Συνοψίζοντας, από τα παραπάνω, μπορεί να εξαχθεί αβίαστα το συμπέρασμα πως μια καινοτομίας στο σχεδιασμό του αστικού χώρου δύναται να έχει ιδιαίτερα θετικές επιδράσεις για τη ζωή στην πόλη, αφού συμβάλει στη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος και την προώθηση της αειφόρου αστικής οικονομικής ανάπτυξης, σε πόλεις διαφόρων κλιμάκων και εμβέλειας, πράγμα που τον καθιστά ένα χρήσιμο αναπτυξιακό εργαλείο για τους μελλοντικούς σχεδιαστές, στα πλαίσια της μεταμοντέρνας προσέγγισης στο ευρύτερο διεθνοποιημένο περιβάλλον, όπου η διατήρηση των νοημάτων είναι αναγκαία...

Πηγές Τεκμηρίωσης

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Γοσποδίνη, Α. (1995β): *Σημειώσεις Αστικής Σύνθεσης*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος.

Ελληνόγλωσσα άρθρα

Schumacher, T. (1991): 'Κτίρια και δρόμοι: Παρατηρήσεις πάνω στη μορφή και τη χρήση' Σε Γοσποδίνη, Α. (1995β): *Σημειώσεις Αστικής Σύνθεσης*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας. Βόλος.

